ISSN 2671-3764

МЕЃУНАРОДНО НАУЧНО СПИСАНИЕ

БЕЗБЕДНОСТ

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL **SECURITY**

РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА
МИНИСТЕРТВО ЗА ВНАТРЕШНИ РАБОТИ
REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA
MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS

ОСВРТ КОН ТЕРОРИЗМОТ...

АРМИЈАТА ВО СПРОВЕДУВАЊЕТО НА ПРЕВЕНЦИЈАТА И СПРАВУВАЊЕ...

ПРИДОБИВКИТЕ ОД ПОЛИЦИСКИТЕ РЕФОРМИ...

ФИЛОЗОФСКО-БЕЗБЕДНОСНА КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА НА ЗАГРОЗУВАЊАТА НА БЕЗБЕДНОСТА...

HOW THE OLD YUGOSLAVIAN CIVIL DEFENSE AND COMMUNAL PROTECTION IDEAS MAY BE USED...

ДИГИТАЛНА РЕАЛНОСТ И ИМПЛИКАЦИЈАТА НА НОВ ТИП НА БЕЗБЕДНОСНА ЗАКАНА...

ТЕОРИИ ЗА РЕШАВАЊЕ НА ПРОБЛЕМИТЕ ВО БЕЗБЕДНОСТА НА СООБРАЌАЈОТ...

ЦИКЛУС НА ПОЛИТИКИ НА ЕУ...

UNDERSTANDING THE WAR AND THE FUTURE OF MILITARY PROCESSES ACCORDING TO NIKOLA TESLA...

БР. 3 / 2020

ГОДИНА LXI, БРОЈ 3, СКОПЈЕ, ДЕКЕМВРИ 2020 ГОДИНА

ISSN 2671-3764

РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

МИНИСТЕРСТВО ЗА ВНАТРЕШНИ РАБОТИ

МЕЃУНАРОДНО НАУЧНО СПИСАНИЕ

БЕЗБЕДНОСТ

БР. 3 / 2020

Скопје, 2020

Издавач:
Министерство за внатрешни работи
на Република Северна Македонија
ул. Димче Мирчев бр. 9
1000 Скопје

www.moi.gov.mk
e-mail: spisanie@moi.gov.mk
Телефон: +389 (0)2 3 117 222
ISSN 0351-0220

За издавачот:
Оливер Спасовски, Министер

Техничка обработка:
Никола Дујовски
Зоран Цоцовски

Главен и одговорен уредник:
Никола Дујовски

Лектура:
Елена Георгиевска

Заменик главен и одговорен уредник:
Агим Нихиу

Печати: Графо Пром - Битола
Тираж: 100 примероци

Меѓународен уредувачки одбор:
Оливер Бачановиќ,
Цане Мојаноски,
Наташа Пеливанова,
Снежана Мојсоска,
Фросина Ташевска Ременски,
Трпе Стојановски,
Марина Митревска,
Тони Дескоски,
Гордана Лажетиќ,
Наташа Габер Дамјановска,
Ќебир Авзиу,
Дане Субашиќ
Владимир Цветковиќ
Соња Циндори
Андреј Сотлар
Неџат Корајлиќ
Премисил Росулек
Детлеф Шредер
Норберт Лајтнер
Билбил Мемеј
Неделчо Лазаров Стојчев
Крунослав Боровац

Зоран Цоцовски, Главен советник,
Секретар на Меѓународен уредувачки одбор

Сите права се задржани.
Се забранува репродуцирање на публикацијата и нејзините делови, како и нивно трансформирање во разни медиуми: електронски, магнетни ленти, механичко фотокопирање, снимање и друго, без писмено одбрение на издавачот и авторите.

СОДРЖИНА

СОДРЖИНА 3

ОСВРТ КОН ТЕРОРИЗМОТ И ПРИСУСТВОТО НА СТРАНСКИ БОРЦИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА 5

М-р Сашо Тасевски 5

АРМИЈАТА ВО СПРОВЕДУВАЊЕТО НА ПРЕВЕНЦИЈАТА И СПРАВУВАЊЕ СО ПРЕДИЗВИЦИТЕ ОД МИГРАНТСКАТА КРИЗА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА (АНАЛИТИЧКИ ОСВРТ) 61

Проф. д-р М. Дојчиновски и Ф. Младеновски 61

ПРИДОБИВКИТЕ ОД ПОЛИЦИСКИТЕ РЕФОРМИ ВО ОСНОВНОТО ПОЛИЦИСКО ОБРАЗОВАНИЕ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА 27

м-р Младен Трајков 27

ФИЛОЗОФСКО-БЕЗБЕДНОСНА КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА НА ЗАГРОЗУВАЊАТА НА БЕЗБЕДНОСТА ПРЕДИЗВИКАНИ СО ЕГЗИСТИРАЊЕТО И ШИРЕЊЕТО НА ПАНДЕМИЈАТА КОВИД-19 (СИНТЕТИЗИРАНИ СТАВОВИ) 39

проф. д-р Цане Мојаноски и Гоце Аризанкоски 39

ENDURING LEGACY: HOW THE OLD YUGOSLAVIAN CIVIL DEFENSE AND COMMUNAL PROTECTION IDEAS MAY BE USED TO RESTART THE CRISIS MANAGEMENT / CRISIS RESPONSE IN A DYSFUNCTIONAL SOCIETY OF BOSNIA AND HERZEGOVINA 17

Prof. d-r Amer Smailbegovic Prof. d-r Nedzad Korajlic 17

ДИГИТАЛНА РЕАЛНОСТ И ИМПЛИКАЦИЈАТА НА НОВ ТИП НА БЕЗБЕДНОСНА ЗАКАНА ПО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА 79

д-р ИВАН РИСТОВ 79

ТЕОРИИ ЗА РЕШАВАЊЕ НА ПРОБЛЕМИТЕ ВО БЕЗБЕДНОСТА НА СООБРАЌАЈОТ, УПРАВУВАЊЕ И ПРЕВЕНЦИЈА ВО СООБРАЌАЈОТ 91

Александар Наумоски 91

д-р Стевчо Јолакоски 91

ЦИКЛУС НА ПОЛИТИКИ НА ЕУ 109

инволвираност на Република Северна Македонија 109

Билјана Чадиковска Тунтева 109

UNDERSTANDING THE WAR AND THE FUTURE OF MILITARY PROCESSES ACCORDING TO NIKOLA TESLA 119

Stojan Troshanski, Ph.D 119

ОСВРТ КОН ТЕРОРИЗМОТ И ПРИСУСТВОТО НА СТРАНСКИ БОРЦИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

М-р Сашо Тасевски

Министерство за внатрешни работи
E-mail: sasetasevski36@gmail.com

АПСТРАКТ

Еден од поинтересните феномени за поддршка на тероризмот е и регрутацијата на странски борци кои поддржуваат одредена „идеологија" на која се засноваат терористичките активности. Оваа форма на организација не е нова во светот, но истата е доволно алармантна за да ги држи будни органите за безбедност во нивната борба и напори за сузбивање на ваквата појава. Странските борци продолжуваат да имаат длабоки корени, како и социјални контакти во нашите општества. Затоа, нивното враќање дома е постојана закана и може да се каже дека е еден од најсложените предизвици за човековата безбедност во нашето време. Во последниве години, европските држави погодени од овој феномен користејќи ги кривичноправните системи на своите држави се обидоа да спречат патувања на идните странски борци, да ги контролираат како и да ги казнат оние што се осмелија да се вратат назад. Во овој контекст и нашата држава не беше заобиколена од овој феномен на странски борци и терористички влијанија при што само се потврдува сложениот систем на функционирање на тероризмот и придружните кривични дела.

Клучни зборови: тероризам, странски борци, ИСИС.

ВОВЕД

Тероризмот е намерна употреба или закана за употреба на насилство од страна на индивидуалци или субнационални групи против цивилното население за постигнување на политичка цел преку заплашување на побројно население од она на непосредните жртви (W. E. Sandler 2012).

Двете клучни компоненти во оваа дефиниција се насилство и остварување на политичка цел. Насилството, применето само за да се изнудат пари или да се повредат луѓе или имот без политички цели, е кривично дело, но не и тероризам. Така, киднапирањата за откуп чија

последна цел не е за поддршка на политичка кауза, не претставуваат тероризам. Спротивно на тоа, киднапирањата од страна на исламската држава Ирак и Сирија (ИСИС) се терористички акти кои не само што ја рекламираат (истакнуваат) целта на групата да воспостави калифат во регионот, туку и ја финансираат нејзината терористичка операција (T. Sandler, Terrorism what everyone needs to know 2018).

Терористите користат многу начини на напад за создавање на атмосфера на страв. Нивниот омилен начин на напад се состои од бомбашки напади кои можат да бидат преземени во различни форми: експлозив, писмо, запаливост, автомобил или самоубиствени бомбашки напади. Последново стана попопуларно по 90-тите години на XX век и во просек убива до дванаесет луѓе, во споредба со конвенционалното бомбардирање кое убива по еден во просек (Pape 2005).

Преку сторителите, жртвите, транснационалните или меѓународните терористички инциденти, начелно, може да се влијае и на две или повеќе држави. Терористички напад на Westminster Bridge (мостот Вестминстер) во Лондон на 22 март 2017 година, во кој меѓу останатите беше убиен и американски турист, беше транснационален терористички инцидент, како и терористичките напади во Париз на 13 ноември 2015 година, извршени од терористите на ИСИС кои преминаа во Франција од Белгија. Нападите врз авиони (киднапирање на авиони) кои започнуваат во една земја, но завршуваат во втора, како што се киднапирањата на авиони од разните градови на источниот брег на Соединетите Американски Држави до Куба на почетокот на 80-тите години од XX век, се транснационални терористички инциденти, како и нападите на домашните летови со некои странски патници во авионот. Киднапирањата на ИСИС на Американци и Европејци во Сирија во 2013 и 2014 година, исто така, беа транснационални терористички напади (Walter Enders 2011) (T. Sandler, Terrorism Shocks: Domestic versus Transnational Responses 2010).

Домашните терористички напади, генерално, имаат последици само врз земјата домаќин или земјата каде се одржуваат нападите, нејзините институции, граѓаните, имотот и политиката. Овие напади исклучително се наменети да допрат до домашната публика, да влијаат на неа и да донесат промени во домашните политики. За транснационалниот тероризам, публиката е меѓународна, бидејќи терористите сакаат да влијаат врз внатрешната или надворешната политика на другата земја или врз политиката на две или повеќе земји. Првичното барање на Осама бин Ладен, Соединетите Американски Држави да ја напуштат Саудиска Арабија и,главно, регионот на Персискиот Залив, резултираше со терористички напади насочени кон САД во регионот и на други места од страна на Ал Каеда. Некои транснационални терористички напади се насочени против мултилатерални организации, како што е бомбардирањето на хотелот „Канал“ во Багдад, Ирак, на 19 август 2003 година. Во тоа време, хотелот служел како регионален штаб на Обединетите нации.

Која е разликата помеѓу тероризам и другите форми на политичко насилство? Политичкото насилство има форми поинакви од тероризам. На пример, востание (бунт) е кревање на народот за соборување(отфрлање) на

владејачката влада со надеж за постигнување „поправедна“ или поинаква распределба на приходот. За разлика од тероризмот, востанијата вклучуваат поголем дел од населението кое ги поддржува бунтовничките водачи. Спротивно на тоа, герилското војување и тероризмот се *тактики* што можат да ги искористат бунтовничките сили против владата. Герилското војување се применува од мобилните бунтовнички сили за ангажирање(вклучување) на супериорни владини воени сили; тероризмот се применува од поднационални групи или поединци против владини службеници, полицијата и пошироката јавност.

Русија, Соединетите Американски Држави и Франција интервенираа во Сириската граѓанска војна за или против владата или една од бунтовничките групи. На моменти, тероризмот може да го користат бунтовниците пред, за време на граѓанската војна или посленеа. Тактиката на тероризам може, но не треба, да биде асоцирана со граѓанска војна. Најчесто, тероризмот се применува во отсуство на граѓанска војна. На пример, Italian Red Brigades, Action Direct, 17 November, Euskadi Ta Askatasuna (ETA), и Shining Path (по)бараа политички цели без да учествуваат во граѓанска војна. Кога терористичките групи контролираат територија, тогаш тие, најверојатно, ќе се впуштат во големи герилски војувања против владините сили. Како такви, овие терористички групи кои контролираат територија може да бидат вклучени во граѓанска војна (Hartley 1995) (Sambanis 2008) .

Општо земено, тероризмот може да се третира(смета) како тактички избор во граѓански војни и востанија. Како и да е, тероризмот обично постои и без да биде поврзан со овие конфликти. Меѓу жртвите на експлозијата бил Серџо Виеира де Мело, специјален претставник на ООН во Ирак. Сепак, овие последни инциденти потешко им паѓаат на ум на луѓето во индустриските земји од повеќе причини. Прво, транснационалниот тероризам, генерално, има поголемо влијание отколку домашниот тероризам врз економијата во земјите кои ги доживуваат двата вида тероризам. Второ, по својата природа, транснационалниот тероризам има импликации (последици, случувања) што ги надминуваат границите. Поради тоа, овие напади привлекуваат поголемо медиумско внимание отколку домашните терористички напади, особено надвор од земјата каде што се случил нападот. Трето, транснационалните терористички инциденти се извршуваат од групи кои претставуваат закана за многу земји, создавајќи потреба за координација на контратерористичките политики, што честопати е тешко да се постигне.

Што е тоа терористичка група? Главниот „играч“ или учесник во терористички напади е терористичката група, па оттука, од суштинско значење е таквата група да биде дефинирана. Терористичка група е субнационален колектив (собир) на поединци кои остваруваат заедничка политичка цел преку практикување терористички акти (Phillips 2015).

Како што беше споменато, терористичките акти се состојат од насилни напади или закана од вакви напади, наменети да влијаат врз публика над непосредните цивилни жртви. Во демократија, оваа публика е гласачкото тело, кое може да изврши притисок врз избраните службеници да одобрат некои од

политичките барања на терористичката група. Кога Организацијата Абу Нидал (АНО) ги изведе своите смели истовремени вооружени напади на аеродромите Schwechat и Fiumicino во Виена и Рим, соодветно, утрото на 27 декември 1985 година, пораката беше политичка, тактиката беше брутален напад, а публиката беше Светската заедница (Edward F. Mickolus 1980).

Несреќните жртви на двата аеродрома служеа за комуникација со оваа заедница. На аеродромот во Виена, три лица беа убиени, а триесет и седум беа ранети; на аеродромот во Рим, тринаесет лица беа убиени, а седумдесет и три беа ранети. Слики од ужасниот колеж во блискиот кафе-бар на аеродромот во Рим стигнаа на насловните страници на списанијата и весниците ширум светот. И двата напада се случија на шалтерот за проверка на израелската авиокомпанија „Ел Ал“, не оставајќи никакво сомневање за Role of Terrorist Groups 47 (улогата на терористичките групи 47) дека нападите поддржуваат независна палестинска држава.

И на двете места на напад, терористите користеле калашников оружје и гранати, што резултирало во две сцени на целосен хаос, кога терористите и лицата за обезбедување се вклучиле во тешка битка, која поставила стотици патници во меѓусебниот оган. Нападот во Виена започнал во 9:00 часот, а нападот во Рим започнал во 9:15 часот. Овие напади ги одбележаа првите сложени истовремени терористички напади на различни локации од страна на терористичка организација. Ваквите истовремени напади подоцна беа копирани од Ал Каеда (Авганистан), Лашкар е-Таиба (Пакистан), Исламска држава во Ирак и Сирија (ИСИС) и други терористички групи како средства за зголемување на вознемиреноста на публиката и притисок врз избраните функционери. Како и тероризмот, така и дефиницијата за терористички групи не секогаш е согласна меѓу истражувачите и креаторите на политиката. Главна точка на расправија вклучува проширување на дефиницијата за терористички групи (Berman 2009).

Инклузивната (проширената) дефиниција се однесува на која било поднационална група што применува терористички тактики за промовирање (ширење) на својата политичка агенда. Повеќе ексклузивни (исклучителни) дефиниции бараат групата, првенствено, или исклучително да го користи тероризмот, наспроти некаква комбинација на тактики што се дозволени за тероризмот, легитимен политички протест или герилски напади против војската. Повеќето терористички групи прибегнуваат кон двете и терористички и легитимни средства за да ја пренесат својата порака. На пример, многу терористички групи имаат политичко крило да ја следат својата политичка агенда. Во овие групи спаѓаат Палестинската ослободителна организација (ПЛО), Ирската републиканска армија (ИРА) и Еускади Та Акатасуна (ЕТА) (баскиските сепаратистички терористи во Шпанија). Многу групи, исто така, можат да користат урбани герилски тактики за напад врз полицијата, Националната гарда или војската, како што беше случај со ИРА, ЕТА, Националниот фронт за ослободување (ФЛН) (Алжир), Иргун Зваи Леуми (Zionist) и Stern Gang (Zionist). Така, базирајќи ја дефиницијата за терористичка група на нејзиното првенствено или исклучително потпирање на тероризам ќе елиминира од предвид многу важни групи и, веројатно, не би била од корист.

Во други случаи, исклучувањето може да се заснова на тоа дали групата има или нема територија, како што се АлКаеда во исламски Магреб (AQIM), Ал-Каеда на Арапскиот Полуостров (AQAP), Fuerzas Armadas Revolucionaire de Colombia (FARC) и ИСИС. Таквите групи контролираат територија од каде ги започнуваат нападите, го изнудуваат локалното население, ги држат киднапираните жртви, ги експлоатираат (искористуваат) природните ресурси или бараат засолниште.

Терористичките групи во слаби или пропаднати држави контролираат територија и претставуваат некои од најважните терористички организации во светот. Уште еднаш, исклучувањето на таквите групи што контролираат територија, се тврди дека непотребно ќе елиминира многу клучни терористички групи од разгледување (Libicki 2008).

Најголемите терористички групи имаат повеќе од десет илјади членови, како што се ФАРК, Фарабундо Марти фронт за национално ослободување (сега политичка партија во Ел Салвадор), ИСИС, Нова народна армија (на Филипини), Национален ослободителен фронт Моро (сега политичка партија во Филипини) и ПЛО, додека најмалите терористички групи имаат помалку од сто членови, како што се Фронт за ослободување животни (меѓународен), борбени комунистички ќелии (Белгија), Револуционерна армија Тупак Амару (Перу) и Јапонска црвена армија. Терористичките групи со средна големина содржат повеќе од сто, но помалку од илјада членови, како што е случај со Абу Сајаф (Филипини), Демократскиот фронт за ослободување на Палестина (ДФЛП) и Jemaah Islamiyah (Индонезија).

Другите терористички групи содржат повеќе од илјада членови, но помалку од десет илјади членови, како што се ЕТА, Лашкар-е-Таиба, Националната ослободителна армија на Колумбија и Блескавиот пат (Перу). Поголемите терористички групи имаат тенденција да преживеат подолго и можат да се вклучат и во тероризам и во герилска војна (Mickolus 2016).

Тактички, терористичките групи се вклучуваат и во домашни и во транснационални терористички напади. Повеќето терористички групи го диверзифицираат(менуваат) своето портфолио на напади со цел да бидат помалку предвидливи за властите надлежни за антитерористички активности. И покрај тоа што повеќето групи користат бомбашки напади како примарен начин на напад, тие, исто така, извршуваат и вооружени напади, атентати, киднапирања и други видови напади за да ги наведат властите на погрешна страна.

Иако борбата против тероризмот (БПТ) е поинаква од спречувањето на насилен екстремизам (СНЕ) во бројни и важни начини, двете мора да се осмислени и имплементирани на кохерентен, поврзан и стратешки начин, бидејќи заканите и опасностите од насилниот екстремизам и тероризмот се испреплетени и неразделно поврзани. Затоа, структурите на националните стратегии на Република Северна Македонија за борбата против тероризмот (БПТ) и спречувањето на насилен екстремизам (СНЕ) се суштински усогласени, а соодветните акциски планови се одликуваат со хармонизирани принципи и одговараат на заедничко множество на двигатели и фактори (Национална стратегија на РСМ за борба против тероризам (2018-2022) н.д.).

Нашата држава Република Северна Македонија до сега, начелно, беше поштедена од дејствија и влијанија на меѓународен тероризам, имајќи предвид дека не беше членка на НАТО северно атлантската алијанса, како и не беше и не е членка на Европската Унија. Ова на некој начин можеби ја ослободува нашата држава од потенцијални притисоци или закани од погоренаведените терористички групи или организации кои, секако, претставуваат опасност за Европа во еден поширок контекст. Како и да е, и понатаму треба да се работи професионално и посветено во делот на сузбивање на какви било терористички активности или влијанија.

Во Република Северна Македонија во последниот период од аспект на преземање на терористички активности, особено во последните неколку години покарактеристично е регрутирање, поттикнување, врбување и преземање на други дејствија од страна на поединци или групи, кон поединци или групи со цел нивно приклучување во странски војски или паравоени формации првенствено ИСИС, чија крајна цел е вршење на терористички активности. Поради овие причини во септември 2014 година е донесен Законот за изменување на Кривичниот законик при што беа создадени законски услови за гонење на лица учесници во странски војски (Ј. о. РСМ 2018). Имено, кривичното дело „Служба во непријателска војска" е опфатено во Кривичниот законик на РС Македонија каде во членот 322 меѓу другото се вели дека: Граѓанин на РС Македонија кој за време на војна или вооружен судир служи во непријателска војска или во други непријателски вооружени формации или учествува во војна или вооружен судир како борец против Република Северна Македонија или нејзините сојузници, ќе се казни со затвор од најмалку три години. Меѓу другото инкриминирачка активност е и **врбувањето** на други граѓани на нашата држава за служба во непријателска војска или други непријателски вооружени формации итн. (С. в. РСМ 2014). Вака поставени казнените одредби даваат доволна сигурност на правниот систем да дејствува против вакви несакани појави.

Во Извештајот за тероризам на Стејт департментот на Соединетите Американски Држави од 2018 година, меѓу другото се вели дека властите во Република Северна Македонија оценија дека членовите и симпатизерите на ИСИС одржуваат присуство во нивната држава. Националниот комитет за борба против насилниот екстремизам и борба против тероризмот, Министерството за внатрешни работи (МВР) и Одделот за безбедност и контраразузнавање проценија дека најмалку 156 граѓани на Република Северна Македонија патувале за да се приклучат на терористичките групи во Сирија и Ирак. Од таа бројка, 35 биле убиени, приближно 38 останале на боиштата, а 83 се вратиле во Република Северна Македонија. Понатаму во Извештајот се вели дека во август 2018 година, Република Северна Македонија ги врати и ги стави под истрага седум лица од своите државјани кои претходно биле во притвор и владение на Сириските демократски сили, со што стана една од првите земји што успешно го стори тоа при што може да биде пример за следење на остатокот од светот (United States Department of State Publication 2019).

Во овој контекст, Стејт департментот распореди технички експерти во Јордан, Казахстан, Косово, Киргистан, Малдиви, Република Северна

Македонија и Тринидад и Тобаго за да помогнат во развојот на ефективните протоколи и програми за рехабилитација и реинтеграција на членовите на семејството на странските борци (COUNTERTERRORISM 2019).

Република Северна Македонија беше ангажирана во три акции на органите на прогонот против терористи во 2015-2016 година (Национална стратегија на РСМ за борба против тероризам (2018-2022) н.д.):

• Во рамки на операцијата „Ќелија“, на 6 јули 2015 година, беа извршени претреси на 28 локации, кај вкупно 24 физички лица и во 4 објекти, при што беа уапсени 14 лица, кои подоцна беа обвинети во согласност со Кривичниот законик на РС Македонија, а по останатите се продолжи да се трага.

• На 9 јули 2016 година, македонските власти извршија истовремени претреси на седум локации и уапсија четири лица (петтото лице се предаде подоцна, на 25 јули 2016 година), обвинувајќи ги во согласност со Кривичниот законик на РС Македонија, во операцијата наречена „Ќелија 2“.

I. На 12 август 2016 година, властите работеа со регионалните партнери од Република Турција за да уапсат и екстрадираат пет лица од Република Македонија кои имаа намера да се приклучат на ИСИС во Сирија.

II. Во ноември 2016 година, Република Северна Македонија во координација со регионалните партнери од Република Албанија и Република Косово спроведе акција за апсење на 25 осомничени лица за тероризам кои планирале терористички напад врз стадион во Република Албанија за време на квалификациситее натпревари за Светското првенство, на фудбалскиот меч помеѓу Република Албанија и Израел.

Од наша страна беше направена криминалистичка анализа на застапеност на кривичното дело „Учество во странска војска“ во нашата држава, при што беше дојдено до интересни заклучоци. При анализата беа опфатени вкупно 10 кривични дела кои се однесуваат на служба во непријателски војски колку што вкупно се пријавени од страна на Министерството за внатрешни работи. Притоа, карактеристично е тоа што во текот на 2015 година имало 8 вакви кривични дела, во 2016 е пријавено едно кривично дело, и во текот на 2019 година, исто така, е пријавено едно кривично дело.

Она што е покарактеристично за овој тип на кривични дела е тоа што сите кривични пријави се поднесени против повеќе познати сторители и тоа најмалку еден сторител кај 4 кривични дела, а најмногу 10 до 14 сторители кај останатите кривични дела. Покарактеристични дејствија кои биле преземани во врска со сторување на ова кривично дело се однесуваат на:

1. Регрутирање, повикување, поттикнување или врбување на граѓани во име на странска држава за служење во воена формација;
2. Регрутирање, повикување, поттикнување или врбување на граѓани во име на трета држава во време кога во странската држава постои војна со исламска држава (ИСИС);
3. Учество или обука од страна на странска војска, параполициски или паравоени формации надвор од територијата на РС Македонија;

4. Спротивно на правилата за закажување на собир - повикување присутни со пишан текст, аудио-визуелни снимки или друг облик на врбување и поттикнување на учество во странска војска;
5. Сокривање на извршители кои регрутирале, повикувале, поттикнувале, врбувале во име на странска држава за служење во воени формации или се обучувале во странски војски;

Горенаведените преземени дејствија биле мотивирани од повеќе причини и тоа: подготвување заради вршење на непријателска дејност, одметнување заради вршење на кривични дела од политички побуди како и предизвикување на национална, расна или верска омраза и нетрпеливост, со крајна цел учество на боиштата во Сирија.

Овие кривични дела се пријавени претежно на територијата на една скопска општина, а осомничените лица се групирани во рамките на една микротериторија, така што по спроведеното мапирање прикажано на слика бр.1. и слика бр. 2. може да се види дека периметарот на дејствување е мал, конфигурацијата на теренот е ниска градба, збиени објекти и куќи каде што комуникацијата и меѓусебните средби може да се одвиваат без поголеми проблеми, дури и без користење на мобилни телефони. Во продолжение е прикажано мапирање на просторот на дејствување на две покарактеристични кривични дела од членот 322 каде има повеќе соизвршители при што од наша страна е извршено мапирање на просторот со цел да се прикаже просторот на живеење и дејствување на сторителите.

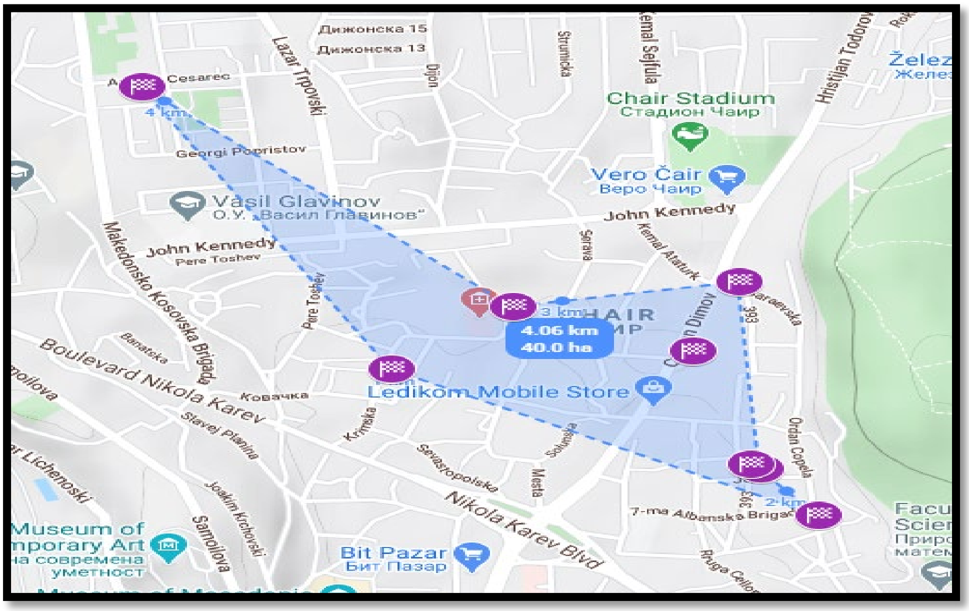

Слика бр. 1. Мапирање по место на живеење и дејствување на 11 осомничени соизвршители во врска со кривично дело по член 322 од КЗ

Слика бр. 2. Мапирање по место на живеење и дејствување на 13 осомничени соизвршители во врска со кривично дело по член 322 од КЗ

Што се однесува до сторителите тие се од машки пол и поголем дел од нив немаат криминална историја или сторување на потешки кривични дела. Интересно е да се напомни дека нивното созиврштелство се темели на добри пријателски и другарски врски засновани на религиска основа.

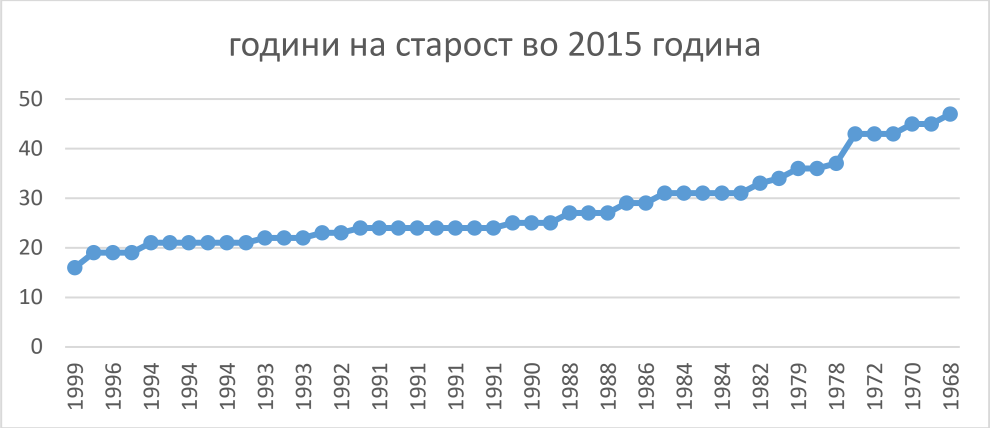

Графикон бр. 1. Приказ на старосната граница на учесниците во ова кривично дело

Од графиконот бр. 1. можеме да забележиме дека просечната старост на осомничените во 2015 година е 27 години, односно најголем дел од осомничените се во третата, а потоа помал дел во четвртата декада од животот. Службите за безбедност во нашата држава интензивно продолжуваат да работат и да истражуваат со цел детекција на вакви несакани појави кои имаат негативно влијание на целокупната безбедност во државата.

ЗАКЛУЧОК

Посветеноста на безбедносните сили на Република Северна Македонија се гледа во високата ефикасност во сузбивањето на вакви илегални и екстремистички групи, како глобален одговор на целокупниот кривичноправен систем. Централната поставеност на нашата држава на Балканскиот Полуостров ја зголемува опасноста од вакви влијанија чиишто трендови и текови мора да се следат во чекор. Иако нашата држава до сега беше начелно поштедена од одредени терористички дејствија, тоа не значи дека тој ризик во иднина нема да се зголеми, особено со ширење на мрежата на терористичките активности. Успешниот одговор кон сузбивањето на илегалните активности поврзани со регрутирање на странските борци е одличен сигнал дека безбедносните сили се посветени со сите свои капацитети. Во овој контекст не помалку важна е и борбата против организираниот криминал, перењето пари и илегалната трговија со дрога и оружје, како едни од главните кривични дела од каде се финансираат терористичките активности.

БИБЛИОГРАФИЈА

Berman, Eli. 2009. *Radical, Religious, and Violent: The New Economics of Terrorism.* Cambridge: Cambridge, MA: MIT Press.

COUNTERTERRORISM, BUREAU OF. 2019. *Country Reports on Terrorism 2019.* Пристапено на Nov 05, 2020. https://www.state.gov/reports/country-reports-on-terrorism-2019.

Edward F. Mickolus, Todd Sandler, and Jean M. Murdock. 1980. *International Terrorism in the 1980s: A Chronology of Events, vol. 2, 1984-1987.* Iowa State University Press.

Hartley, Todd Sandler and Keith. 1995. *The Economics of Defense.* Cambridge University Press.

Libicki, Seth G. Jones and Martin C. 2008. *How al-Qaida Ends, How Terrorist Groups End: Lessons for Countering al Qa'ida.* Santa Monica, CA: Rand.

Lipovac, P.K. 2008. *Ibid, str 313.*

—. 2008. *Ibid, str.313ß322.*

Lipovac, P.K. i Jelinovic, Z. 2008. *Bezbednost saobracaja, str.27.* Beograd.

Mickolus, Edward. 2016. *Terrorism Worldwide.* Jefferson, NC: McFarland.

Pape, Robert A. 2005. *On the average carnage of suicide bombings.*

Phillips, Brian J. 2015. *What is a Terrorist Group? Conceptual Issues and Empirical Implications, "Terrorism and Political Violence" 27 (2), 225-242.*

Sambanis, Nicholas. 2008. *Terrorism and Civil War in Terrorism, Economic Development and Political Openness.* New York: Cambridge University Press.

Sandler, Todd. 2010. *Terrorism Shocks: Domestic versus Transnational Responses.*

—. 2018. *Terrorism what everyone needs to know.* Oxford University Press.

Sandler, Walter Enders and Todd. 2012. *The Political Economy of Terrorism, 2nd ed.* New York: Cambridge University Press.

2019. *United States Department of State Publication.* Пристапено на November 10, 2020. https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/11/Country-Reports-on-Terrorism-2018-FINAL.pdf.

Walter Enders, Todd Sandler, and Khusrav Gaibulloev. 2011. "Domestic versus Transnational Terrorism: Data, Decomposition, and Dynamics." *Journal of Peace research 48(3),* 355-371.

РСМ, Јавно обвинителство на. 2018. 2 Ноември. Пристапено на Ноември 01, 2020. http://jorm.gov.mk/proshirena-istraga-za-krivichno-delo-uch/.

РСМ, Службен весник на. 2014. "број 80/99, број 4/2002 година, број 43/2003, број 19/2004, број 81/2005, број 60/06, број 73/06, број 7/08, број 139/08, број 114/09, број 51/11, број 135/11 , 185/11, број 142/12, број 166/12, број 55/13, број 82/13, број 14/14, број 27/14, број 28/14, ."

ENDURING LEGACY: HOW THE OLD YUGOSLAVIAN CIVIL DEFENSE AND COMMUNAL PROTECTION IDEAS MAY BE USED TO RESTART THE CRISIS MANAGEMENT / CRISIS RESPONSE IN A DYSFUNCTIONAL SOCIETY OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Prof. d-r Amer Smailbegovic Prof. d-r Nedzad Korajlic
asmailbegovic@fkn.unsa.ba / nkorajlic@fkn.unsa.ba
Faculty of Criminal Justice and Security Studies, University of Sarajevo, Sarajevo, Bosnia and Hercegovina

ABSTRACT

The recent COVID-19 crisis challenged Bosnia and Herzegovina and forced it to take an unusual proactive approach in securing the meager resources to respond to it. The initial level of reaction and cross-cooperation was highly unusual for a state that remains in frozen conflict. By observing and conducting a post-mortem on three major natural disaster crises in Bosnia and Herzegovina: wildfires (2012-13), floods (2014) and COVID-19 (2020), it is apparent that the system of crisis management is too complex, divided and inefficient for the size and culture of the country. Given paralysis on the state-level decision and action the task of emergency management should be shifted to the local level, as it was initially envisioned under the old "communal self-defense system." Residents in the affected region(s) are becoming increasingly aware that they are left to their own resources and the local communities are starting to organize and address the shortcomings in their midst. The improved organization, communication and cooperation on the local level may cultivate growth that could translate on the greater level of participation on the state level.
Keywords: Bosnia and Herzegovina, Crisis Management, Communal Self Protection

Background

Former Yugoslavia, always living in the shadow of a possible European conflagration and Soviet/Warsaw-pact invasion during the 1960's and 1970's had employed the concept of general preparedness called *general (total) national defense and communal self-protection* (e.g. Nikezić & Đorđević, 1986, 35-52) . This concept had instituted a heavy reliance on the local communities to consider and implement all possible scenarios related to the hostilities, as well as response during the times of national emergencies and natural calamities. Some of these basic building-blocks have been integrated into the present-day emergency-preparedness and crisis-

response scenarios, particularly in Serbia-Montenegro-Kosovo-Northern Macedonia and to extent Bosnia-Herzegovina, where certain provisos of the former state's (Yugoslavia) emergency planning remain ingrained in the present-day organization, particularly in the civil defense sector. Slovenia and Croatia have retained some of the elements but have harmonized it with the EU / NATO directives required for their membership in those two transnational organizations. In the recent COVID-19 events, the Western Balkan countries have implemented almost unprecedented level of coordination, communication and execution transgressing the daily political blockades and political in-fighting since the break-up of Yugoslavia (Smajic, 2020, 15-19).

Point of study

At the outbreak of SARS-COV-2, Bosnia and Herzegovina was lauded as a good example of pre-emptive response to the emerging crisis by taking a proactive approach in keeping down the number of infections and securing the means necessary, no matter how meager, to successfully respond to the crisis (Bajramovic, 2020, 12-14). This level of reaction and cross-cooperation was, at the onset, highly unusual for Bosnia and Herzegovina for the nation as a whole remains in the state of a frozen conflict, where the return to hostilities, although unlikely, is always possible. Twenty-five years after the cessation of hostilities, Bosnia-Herzegovina is by many key indicators a "failed-state" (by design and by other external interests), with a barely functioning government and sluggish legal system, mired in a patchwork of ethnic political fiefdoms, where handful of "leaders" try to preserve their carved out possessions in a country of devolved-governance (Korajlic & Smallbegovic, 2020). Given this dismal environment, it was interesting to examine why and how did Bosnia and Herzegovina managed to rise to the task and form a coherent strategy in response to the pandemic.

Problem

Bosnia and Herzegovina (BH) and its administrative entities: Federation of Bosnia-Herzegovina (FBIH), Republic of Srpska (RS) and District of Brcko (DB) have ratified certain crisis management and crisis response laws, but predominantly implemented within their corresponding jurisdictions. The countrywide emergency framework law was implemented by the Assembly in 2008 (Parliamentary Assembly No. 198/08 – 15/05/2008) establishing the public interest and the procedures for its implementation and naming of the coordinating body to oversee it, however it was never implemented resulting in loss of life and considerable material damage whenever an emergency occurs (upwards of 3 billion EUR) (Korajlic & Smailbegovic, 2020 and references within). Until 2006, BH was seriously lagging in even basic concepts of countrywide emergency response but relayed on the annexes and provisos set forth in the transitional framework of the Dayton Peace Accords (Ahic et al. 2013, 333-335).

However, the emergence of potential threats that supersede the local problems, coupled with a continued pressure of the EU and USA upon the Council of Ministers of BH to implement the required reforms resulted in the formation of the new structural for crisis and emergency management, particularly in regard to the natural calamities (European Commission, 2010 – 2019A/B). Some of the main stumbling blocks were on how to divide the jurisdictions and roles of the Civil Defense organizations and the unified Armed Forces of BH (Stojarova, 2019, 71-73; Chadwick, 2012, 43-58). The organization of Civil Defense had largely followed the former-Yugoslav organization and the civil defense was organized under the newly-formed (2006) Ministry of Security and then divided between the three administrative entities (Official Gazette 2008 – 2020). The Ministry of Security retained only minor overseeing function while the bulk of the organization, budgeting and execution was transferred over to the entities. The result was the formation of three parallel crisis / emergency management systems and in the FBIH entity, ten additional subsystems (one for each of the ten cantons comprising the FBIH). The system as it is now, suffers from redundancy, overstaffing, lack of mission focus and is barely functional to provide the required services (as the recent crises have demonstrated). Furthermore, there is a continued lack of communication, coordination and cooperation between the Civil Defense organization on the state-level as well as on the cantonal-level (or municipal level). These inadequacies are not there because of the poor planning or lack of legislative framework, but intentionally reinforced to further the narrative that Bosnia and Herzegovina is a non-viable country and enable continued corruption that reaches even up to the highest levels of the country[1].

This wasn't always the case, prior to 1991 Bosnia and Herzegovina was probably the main lynchpin of the Yugoslav civil-defense / communal self-protection system (Mulaosmanovic, 2008, 181-186). The organization and functioning of the defense and protection doctrine were institutionalized in 1955, within the Law of National Defense. Over time, its importance and role grew, especially within the doctrine of National Defense and Communal Self-Defense (ONO and DSZ), which was adopted in 1969 and was subsequently field tested during the earthquakes in 1963, 1969 and 1979 (Zoric & Culibrk, 2017, 78-80). Civil defense was a robust and operational system, organized by the local governance and labor organizations, through the municipality, republic and up to the federal level. The industrial base of Bosnia and Herzegovina coupled with the strong sense of camaraderie amongst the traditional lines of coal-miners and defense-industry provided for a quick and mutually-supportive response emergency management and response system (Ahic & Alispahic, 2019, 162-166).

---

[1] Based on the rankings of the Freedom House for 2020 || https://freedomhouse.org/country/bosnia-and-herzegovina/nations-transit/2020

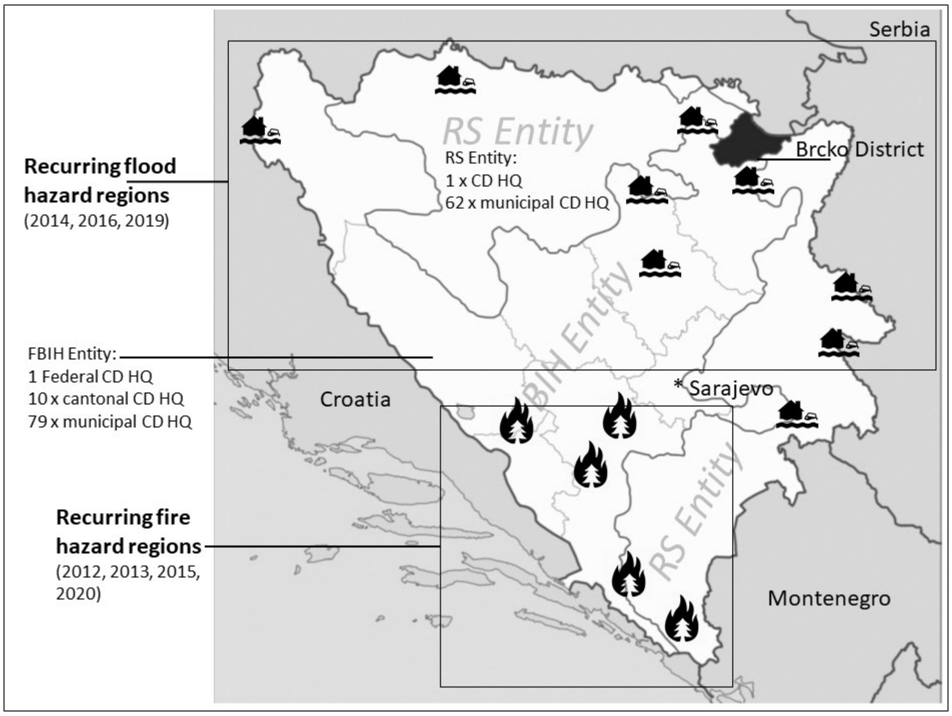

Figure 1 – Some of the natural disasters that impacted Bosnia and Herzegovina in the last decade

Methodology

By observing and conducting a post-mortem on the three major natural disaster crises that have occurred in Bosnia in the last decade, starting with the forest fires (2012-13), floods (2014) and COVID-19 (2020), through overview of the invested development, training, and procedures it is apparent that the system as is too complex and inefficient for the size and culture of the country. In the table below, the main challenges observed, invested training and results observed (currently in 2020) paint the picture that the national assets are often blocked in the least opportune time by the political actors. The examples show that while the natural disasters present an integrative (and collaborative) factor for the populace on the ground, they present an opportunity for the political establishment to use it for further disintegration and entrenchment of the status quo (Bradley, 2017, 402-412). The problematics of crisis management challenges in Bosnia and Herzegovina are quite apparent (Korajlic and Smailbegovic, 2020b, 21-30), however the lack of follow-through and continuous squandering of unique opportunities to implement the necessary revisions are mind-boggling and have all elements of an intentional sabotage (e.g. Ahic & Alispahic, 2019, 172-179).

Table 1 – Example of challenges encountered with the three major natural disasters and overall result in addressing some of the perceived shortcomings (See Federal administration of civil protection, 2014).

Disaster	**Challenges noted**	**Actions taken**	**Result in 2020**
Wildfires of 2013	• Lack of air assets • Lack of manpower • Lack of coordination	Proposal to obtain aerial firefighting assets. Proposal to enhance civil defense capabilities. Proposal to improve communications.	Lack of dedicated aerial firefighting assets / reliant on Armed Forces to provide some limited aerial firefighting capabilities. Revisions of the law and crisis plans in 2014.
Floods of 2014	• Lack of communication • Lack of air and quick reaction assets • Lack of collaboration between the administrative units	Proposal to improve cooperation between entities in BH. Technical plan to improve comms. and interoperability.	All initiatives shelved due to the lack of consensus. Some improvement in civil-defense sector noted, but mission is not clear. Funds allocated on entity level, but not invested.
COVID 2019/2020	• Lack of unified response plan • Lack of coordination • Lack of testing / protection and hospitalization assets.	Proposal to simplify reporting formats and coordinate through the Ministry of Security. Proposal to streamline operations.	Formation of the operations center on a national level (under Ministry of Security). Continued lack of collaboration and coordination. Politicization of use of armed forces.

The assessment indicates that the coordination bodies in BIH are not fulfilling their obligations and are not implementing the necessary elements crucial to effective crisis management and crisis communication. Some of the appointed coordinating bodies on the national level have never met with any of their sub-organization or other cooperating bodies. This allows the lower levels of governance to act impulsively and ad-hoc without strategic vision and accountability with potentially far-reaching and damaging consequences (Sijercic, 2018). However, given the lack of viable alternative and any coherent response from the state-level, even this solution is preferred than no solution at all. Even though there is a popular desire and impetus to move in a proactive direction, the continued political blockade (and stalemate) imperils the functioning of the national assets. When there are considerations in deploying available assets on a statewide scale (e.g. armed forces), the ensuing debate and bureaucracy usually results in late or negative response (Smailbegovic, Korajlic & Ahic, 2018, 334-335).

Recommendations

Given that the state-level decision and action have been stalemated for over eight (8) years, the task of emergency management should be shifted to the local level, as it was initially envisioned under the old "communal self-defense system." In re-inventing the old, several recommendations are proposed to help ameliorate segments that have the likelihood of success within the current state-of-affairs.

The proposed recommendations for mitigation of the current situation call for the following steps to build a positive baseline upon which other solutions can be built upon while improving the overall security aspects in BIH. These concrete steps are:

a. Implementation and modernization of current public safety communications on a local level and fostering ability to develop channel of communication between the local and state-level public safety / emergency service bodies.
b. Development of communications / information technology (IT) to sustain formation of local emergency call centers that could help streamline limited law enforcement / fire-rescue and emergency medical assets,
c. Standardization of reporting forms across all levels of public-safety system and integration of statistics on the state-level and improving public administration through digitalization, wherever and when possible.
d. Improving communication and coordination among agencies / governing bodies at all levels and Insisting on policy changes that would enact separation of the operational assets from the agency management (e.g. discourage turnover of personnel on the operational level whenever changes occur on the management or publicly-appointed levels)
e. Formation of the community support system; auxiliary volunteer search-rescue-medical-firefighting teams and establishment of emergency stocks on a local level.

Based on the lessons-learned from the natural disasters that have affected Bosnia and Herzegovina and the willingness of people in the affected regions to reach consensus and cooperate, without input from the state-level agencies, suggest that there is a positive impetus to improve the current status-quo. Once established, the system can function smoothly, and is cost-effective on a long-term basis if accounted on how much the country pays in damages for each year of unpreparedness and consequences from the natural disasters.

Conclusions

Given the unique position and set of circumstances defining the current political and emergency response landscape in Bosnia and Herzegovina, it is evident that any positive development stems from the local organization and will to undertake required crisis response / crisis management actions. Some of these actions are reactive in nature, but may have a positive effect overall. Residents in the affected region(s) are becoming increasingly aware that the blockade and stalemate on the state-level will not aid them in addressing their immediate needs. Building on the vestiges of communal organization and self-protection, it appears that in the light of current, unprecedented COVID-19 crisis, the local communities are starting to organize and address the shortcomings in their midst. The improved organization, communication and cooperation on the local level may cultivate growth that could translate on the greater level of participation on the state level and result in the overhaul of the entire emergency services / public-safety system.

References

Ahić, J.; Halilović, H. & Kovačević, G. (2013). Krizni Menadzment u Bosni i Hercegovini (Crisis Management in Bosnia and Herzegovina) in Kesetovic, Z., Korajlic, N., & Toth, I. (2013). Krizni Menadzment (Crisis Management). Sarajevo / Velika Gorica: Univerzitet u Sarajevu, BiH i Veleuciliste Velika Gorica, Hrvatska, p. 333-340.

Ahić, J.& Alispahic, A. (2019). Horizontal and vertical hybrid action and/or war-case study of Bosnia and Herzegovina. Criminal Justice Issues / Journal of Criminal Justice and Security 19(5), p.161-179.

Bajramovic, Z. (2020). Protection and Rescue from the Corona Virus (COVID19) in BiH. Professional magazine in the field of protection and rescue Z&S; April 2020 Issue, P. 12-14.

Bradley, M. (2017). More than Misfortune: Recognizing Natural Disasters as a Concern for Transitional Justice. International Journal of Transitional Justice 11(3); November 2017, p. 400–420,

Chadwick, M. (2012). Defence Reform in Bosnia and Herzegovina: A Case Study into the Role of Ethnicity within the Armed Forces of Bosnia and Herzegovina. Master's Thesis. Victoria University of Wellington, NZ. https://researcharchive.vuw.ac.nz/xmlui/handle/10063/2322

European Commission. (2019-A). Analytical Report: Commission Opinion on Bosnia and Herzegovina's application for membership of the. Brussels: European Commission.
European Commission. (2019-B). Expert Report on Rule of Law issues in Bosnia and Herzegovina. Brussels: European Commission.
European Commission. (2016, November). Bosnia and Herzegovina 2016 Country Report . Retrieved from 2016 Communication on EU Enlargement Policy, European Parliament: http://europa.ba/wp-content/uploads/2016/11/20161109_report_bosnia_and_herzegovina.pdf
European Commission (2010, December 21). Working version of the Risk mitigation and recommendation for disaster management; disseminated to Ministry of Security of Bosnia and Herzegovina. http://msb.gov.ba/PDF/EU_SMJERNICE_ZA_PRCJENU_RIZIKA21122015.pdf
Federal administration of civil protection. (2014). Risk assessment of Federation Bosnia and Herzegovina Regarding Natural and Other Disasters. 2014: Government of the Federation of Bosnia and Herzegovina.
Huseinbašić, Ćamil (2007); Thesis: Civilna zaštita u sistemu sigurnosti / Civil defense within the security system. University of Sarajevo:
IFIMES. (2010, March 08). Serbia and Republika Srpska with joined forces against Bosnia and Herzegovina. Retrieved from International Institute for Middle East and Balkan Studies: https://www.ifimes.org/en/8305-serbia-and-republika-srpska-with-joined-forces-against-bosnia-and-herzegovina
Kesetovic, Z., Korajlic, N., & Toth, I. (2013). Krizni Menadzment (Crisis Management). Sarajevo / Velika Gorica: Univerzitet u Sarajevu, BiH i Veleuciliste Velika Gorica, Hrvatska.
Korajlic, N. & Smailbegovic, A. (2020). Natural Disasters as Detonators of Socio-political Change: Bosnia-Herzegovina 2014-2020. IFIMES Institute. (https://www.ifimes.org/en/9786). Online article.
Korajlić, N. and Smailbegovic, A. (2020b). Crisis management in Bosnia and Herzegovina. Contemporary Macedonian Defense Journal, Vol. 20, No. 38, June 2020, p. 21-30.
Mulaosmanovic, M. (2008). Political context of the Agrokomerc Affair (development influence on the production within the communal self-defense concept in Socialist Federative Republic of Yugoslavia). Institute for History, Sarajevo, p. 181-211.
Nikezić, I & Đorđević, M. (1986). Osnovi koncepcije ONO i DSZ i strategije oružane borbe : udžbenik za vojne akademije (Main concepts of the communal defense and protection and strategies of armed combat: a textbook for military academies). Vojnoizdavacki Zavod SFRJ., p. 314.
Official Gazette of Bosnia and Herzegovina (2020). Declaration of the state of emergency in Bosnia and Herzegovina. No. 18/20.
Official Gazette of Bosnia and Herzegovina (2008) Okvirni zakon o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih ili drugih nesreća u Bosni I Hercegovini, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine" (General Framework Law on Rescue and Protection), No. 50/08.

Official Gazette of the Republic of Srpska (2012). Zakon o zaštiti i spasavanju u vanrednim situacijama (Law on Rescue and Protection in an Emergency) No. 121/12.

Sijercic, I. T. (2018, August 13). Sacrificing in the name of borders: Civil Defense in Bosnia and Herzegovina . Retrieved from Bilten, regional portal: https://www.bilten.org/?p=24541

Smailbegović, A., Korajlić, N. and Ahić, J. (2018). The case for helicopters and integrated communications in Bosnia-Herzegovina: Lessons learned from the floods of 2014. Criminal Justice Issues / Journal of Criminal Justice and Security 18(5-6), p. 329-336

Smajic, M. (2020). Security Aspects of Crisis Management during COVID-19 Pandemic: Case Bosnia and Herzegovina. Professional magazine in the field of protection and rescue Z&S; April 2020 Issue, P. 15-19.

Stojarová, Věra. (2019). Unifying the Armed Forces of Bosnia and Herzegovina – mission completed?. Vojenské rozhledy. 28. P.71-82. 10.3849/2336-2995.28.2019.03.071-082.

Zoric, Z., & Culibrk, Z. (2017). Civilna Zastita u Bosni i Hercegovinu kroz prizmu institucionalne teorije organizacije. Vojno Delo Vol. 7, p.78-86.

ПРИДОБИВКИТЕ ОД ПОЛИЦИСКИТЕ РЕФОРМИ ВО ОСНОВНОТО ПОЛИЦИСКО ОБРАЗОВАНИЕ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

м-р Младен Трајков
пензиниран виш полициски советник – обучувач
Министерство за внатрешни работи
Центар за обука
E:mail: mladen.trajkov@gmail.com

АПСТРАКТ

Полициското образование на основниот кадар од 1945 година до денес се карактеризира со помали и поголеми осцилации во неговото времетраење кое се движи во распонот од 3-месечни курсеви до 4-годишно стручно образование, кое е менувано според потребите на државата но и според надворешните влијанија за кои станува збор во трудот. Во првиот дел е претставено движењето на обуките и образованието како цикличен процес поврзан со развојот на општеството и развојот на Република Северна Македонија до денес.

Во вториот дел се претставени придобивките и аномалиите кои ги носи поодделниот вид на обуки и образование. На крајот, во делот наместо заклучок е претставена извлечената поука за позитивните и негативните ефекти од поодделните видови обука и образование, како и дадената сугестија и размислување - што да се направи за произведување на стручни полициски кадри кои ќе придонесат за зголемување на безбедноста и довербата кај граѓаните, зголемување на ефективноста и ефикасноста во работењето а особено во професионалноста на кадарот.

Клучни зборови: *полициски реформи, полициско образование, придобивки, аномалии.*

BENEFITS FROM POLICE REFORMS IN PRIMARY POLICE EDUCATION IN THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA

ABSTRACT

The basic education of the police from 1945 to the present is characterized by smaller and larger oscillations in its duration, which ranges from 3 months of courses to 4 years of vocational education, which is changed according to the needs of the state but also according to external influences. in labor. In the first part, the movement of training and education is presented as a cyclical process related to the development

of society and the development of the Republic of North Macedonia to this day. The second part presents the benefits and anomalies that bring them to the individual type of training and education. In the end, instead of a conclusion, the lesson is presented, the lesson learned about the positive and negative effects of individual types of training and education, as well as the given suggestion and reflection on what to do to produce professional police personnel who will contribute to the future citizens, increasing the efficiency and effectiveness in the work and especially in the professionalization of the staff.

Key words: police reforms, police education, gains, anomalies

ВОВЕД

Кога станува збор за процесот на реформи – промени во Република Северна Македонија, основно е да се напомни дека, истите се настанати како изнуден производ на: воените дејствија во 2001 година, измените на Уставот како резултат на Охридскиот договор, имплементацијата на уставните измени, потребата за враќање на мирот во општеството, остварувањето на партиските потреби и желби, прифаќањето на определени процедури за кои ефектот е рушење на безбедносниот систем, (отворање на досиејата на безбедносните служби, објавување на соработниците на службите, процесот на лустрација, вработување, исклучително, партиски кадри на високи и раководни позиции во службите за безбедност како и основен кадар во армијата и полицијата). Бидејќи сè ова не беше доволно, се пристапи на менување на концептот на основно полициско образование од четиригодишно средно образование на едногодишно образование **(обучување преку курсеви),** на веќе оформени личности, нешто слично како во периодот после Втората светска војна, кога се вршела **обука** на кадарот, преку курсеви (прво за описменување а потоа за вршење на тогашната милициска работа), а не постоело основно полициско образование. Дали се вративме речиси 60 години station наназад и зошто е тоа така, одговорот лежи во текстот кој е пред Вас.

1. РАЗВОЈ НА ПОЛИЦИСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ ОД 1945 ДО 2020 ГОДИНА

Основното полициско образование е поврзано, пред сè, со можностите и потребите на државата, а не со потребите на поединци, па дури и да се здружени во некоја политичка гарнитура, која во тој момент е на власт во одредена држава. Ако на ваков начин е поставен концептот на основното полициско образование, тогаш станува јасно дека државата: избира, школува и произведува образован полициски кадар, кој верно, непоколебливо и долгорочно ќе се грижи за општественото добро на државата и граѓаните, што ќе биде изразено преку неговото работење. Прашањето е, дали секогаш тоа е

така поставено, образование наспроти државните потреби и интереси. За да можеме да одговориме ќе се обидеме да го објасниме образовниот процес на полициските кадри низ историјата на Република Северна Македонија во периодот од Втората светска војна па до денешни дни, користејќи го *историско-компаративниот метод* заедно со *методот на анализа на содржина на документи*, надополнет со долгогодишно лично искуство.

Повоениот период после Втората светска војна, се карактеризирал со многу голема сиромаштија, остатоци од многу вооружени групи, вршење на разбојништва и кражби на добиток, прехранбени продукти и сé што можело да се украде (да се пронајде) од осиромашениот народ. Во такви услови, кога освен воените формации на народноослободителните одбори, немало кој друг да се грижи за безбедноста, водечката улога ја презема ОЗНА„„безимена ОЗНА“ (ОЗНА е кратенка од Одделение за заштита на народот)[2] и штабовите на командите, поради што и тогашните лица, кои се грижеле за безбедноста на граѓаните и имотот биле **жандармите**. Жандармите биле лица, кои доброволно стапувале во служењето на овие сили, голем број од нив биле и неписмени (необразовани), па така на почетокот се пристапило кон нивно описменување а подоцна и кон нивно обучување за вршење на жандармериската служба која тогаш била воена служба. Првите почетоци на обука на народната милиција во Федеративна Народна Република Југославија – ФНРЈ, Федеративна Единица Македонија – ФЕМ, се забележани како курсеви кои се одржувале од страна на командите на воените бригади и нив ги имало во: Скопје, Тетово и Кратово. За дел од нив се знае дека биле организирани во постојните училишта за време на летниот распуст а **курсевите траеле по три месеци и на нив присуствувале по околу 30до 60 курсисти. Најраните почетоци на образование на милиционерскиот кадар датираат некаде од почетокот на 1946 година и тоа курсевите траеле по неколку недели (првите два курса се одржале во Основното училиште „Даме Груев“ во Скопје во Општината Чаир, каде во првиот курс се обучени 30 а во вториот 40 кандидати за милиционери)**[3].

Ваквиот тренд на обука продолжил во периодот од 1946 до 1953 година, кога во Скопје започнал новиот концепт на курсеви кои се организирале и траеле по **шест месеци**, и од тогаш започнало користењето на просторот на денешниот Центар за обука на Министерството за внатрешни работи на

[2] Инаку ОЗНА формално правно е формирана со Наредба на врховниот командант на НОВ и ПОЈ – другарот Тито, на 13 мај 1944 година во ДРВАР, и тоа е официјалното формирање на Службата за безбедност, Списание Безбедност бр.1, 1974 стр.5

[3] Податокот е изнесен од страна на директорот на Центарот за образование на кадри за областа на безбедноста и општествена самозаштита „Елисие Поповски-Марко“ проф. Јордан Спасевски, на свечената седница по повод ДЕСЕТГОДИШНИНАТА НА СРЕДНОТО УЧИЛИШТЕ ЗА ВНАТРЕШНИ РАБОТИ И ПРОМОЦИЈАТА НА ПРВАТА ГЕНЕРАЦИЈА ДИПЛОМИРАНИ ПРАВНИЦИ, одржана на 21 декември 1981 година, во просториите на Центарот, а објавен во списанието на Републичкиот секретаријат за внатрешни работи на СР Македонија, Безбедност бр.1 , Скопје, јануари – февруари 1982 год., стр.38.

Република Македонија во село Идризово, веднаш до Казнено-поправната установа Затвор-Идризово. Уште во тој период биле воспоставени соодветни критериуми за прием на лица на курсевите за народна милиција кои биле пропишани во: **„ВРЕМЕНИ НАПАТСТВИЈА за организацијата и функциите на народната милиција во Федерална Македонија“[4], од 1945 година.** Во четвртата глава **ПОПОЛНУВАЊЕ НА МИЛИЦИОНЕРСКИОТ КАДАР,** се определува кои кандидати може да бидат примени за милиционери и кои услови треба да ги исполнуваат.

Најзначајно е да се напомне дека, предност имаат борци од Народно-ослободителната борба (НОБ), но и тие треба да исполнат определени услови кои се пропишани:

1. да е поданик на Демократска Федеративна Југославија, македонски граѓанин;
2. да е телесно и душевно здрав;
3. да го исполнил военото задолжение;
4. да има навршено 18 години, а да не е постаро од 30 години;
5. да е писмен, чесен и да има беспрекорно минато;
6. да не ги изгубил граѓанските и политичките права[5].

Ова се воспоставените критериуми кои во најголем дел важат до денешен ден, се разбира, видоизменети според денешните услови.

Важноста на овој вид на обука била продолжена и функционирала малку подолг период, а значајно е тоа дека, кандидатите кои земале учество во обуката, биле обучувани од искусни офицери и **обуката на курсот во училиштето траела (4) четири месеци и (2) два месеца спроведување практика** на местото каде што ќе работат.

Концептот, за првпат се менува дури во 1958 година, кога на сцена стапиле интересите на безбедноста на државата и потребата од подобро едуциран кадар, кога од страна на тогашниот министер (републички секретар на Секретаријатот за внатрешни работи) е донесено Решение за формирање на **Средно стручно училиште за внатрешни работи** за потребите на: Републичкиот секретаријат за внатрешни работи, затворите, судовите и ПП бригадите во Македонија. ***Стручното училиште за внатрешни работи кое било основано со Решение бр.21-18675/1 од 25.08.1958, е донесено од Државниот секретаријат за внатрешни работи на Народна Република Македонија.***

Овој тип на образование започнал да функционира од училишната 1958 година, при што имало по еден клас од околу триесетина ученици кои учеле **(2) две години** во училиштето ако биле редовни ученици, а ако биле веќе вработени како милиционери, тогаш нивното образование траело **(4) четири години**. Кандидатите кои завршиле во ова Средно стручно училиште, се третирале како да имаат завршено вишо образование и биле распоредувани на

---

[4] „Службен весник на Федерална Македонија“, бр.18 од вторник 4 септември 1945 год. стр.1

[5] „Службен весник на Федерална Македонија“, бр.18 од вторник 4 септември 1945 год. член 33

раководни позиции. Дел од нив, заради стекнување на нови знаења и вештини и специфични обуки, биле испраќани на обуки во Сремска Каменица каде функционирало најстарото милиционерско училиште од тоа време на територијата на СФРЈ.

Овој континуиран процес продолжил сѐ до 1971 година, кога се формирало и започнало со работа **Средното училиште за внатрешни работи**, според **Закон за средно училиште за внатрешни работи во 1971 година**[6], кое подоцна го добило името „Елисие Поповски – Марко“. Оттука започнува класичното **четиригодишно (4),** основно милиционерско - полициско образование, кое според квалитетот и содржините на образованието, можело да му парира на кое било средно училиште во тогашната Социјалистичка Република Македонија и во СФРЈ. Четиригодишното образование завршува со примањето на VI класа во текот на учебната 1976 година која завршила во 1980 година. Во Социјалистичка Република Македонија (СРМ) се сменил концептот на средно образование во ***насочено образование***, каде што првите две години биле општо образование за сите средношколци а трета и четврта година насочено образование кое е во струката која ќе биде избрана. Ваквиот концепт за образование му се случил и на **Средното училиште за внатрешни работи,** во 1977 година, кога се формираше Центар за образование на кадри за безбедност и општествена самозаштита кога е донесен **Закон за Центарот за образование на кадри за безбедност и општествена самозаштита** „Елисие Поповски – Марко“ **(ЦОКБОС)**[7]**,** ова е Законот со кој за првпат на територијата на Социјалистичка Федеративна Република Југославија се формирала ***високообразовна институција*** во чиј состав функционирала и наставата за средно образование. Првите ученици кои го започнале овој концепт за ***насочено образование*** биле примени во учебната 1977/78 година а во трета и четврта година биле дојдени во училиштето во учебната 1980/81 година како VII класа ученици. **Двегодишното образование** продолжило и во годините кои следеле и овој експериментален неуспешен концепт завршил во учебната 1988/89 година.

Неуспешниот експеримент својата ода ја окончал оној момент кога надлежните лица според направените согледувања и анализи, процениле дека според овој начин на образование на милицискиот кадар, образованието е недоволно и непотполно, заради тоа во текот на 1988 година повторно бил вратен стариот систем со **четиригодишно образование**, по што и започнала новата училишна генерација во учебната 1988/89 година кога била примена XVI класа на ученици. Четиригодишното образование продолжило и во наредните години а последната генерација која го завршила образованието, според овој вид на четиригодишно образование, е генерацијата 1996/2000 кога завршило образованието на стручни лица кои ќе бидат за дополнување на основниот полициски кадар.

Кризата која ја зафати Република Македонија во текот на 2001 година и воените активности со дел од албанското население од дома и од надвор, го

[6] Објавен во „Службен весник на СРМ“, бр.39 од 15.12.1971 год.

[7] Објавен во „Службен Весник на СРМ“, бр.30 од 15.07.1977 член 3, став 2.

променија и воспоставениот систем и потребата за образование на основен полициски кадар.Токмуваквите услови на општественото живеење наложиле да се промени системот на образование на полицискиот кадар при што доаѓа до вмешување на меѓународниот фактор, кај кого е диригентското стапче, па тие одлучуваат а домашните власти прифаќаат и ги започнуваат **обуките** на мултиетничкиот полициски кадар, откако претходно се направени уставните измени.

Во текот на 2001 година, за потребите на полицијата, во согласност со измените и дополнувањето на Уставот, односно со примена на уставните амандмани, од страна на **Американската амбасада** во Република Македонија, преку **ИЦИТАП[8]** и во соработка со **ОБСЕ,** е спроведена првата мултиетничка полициска обука според наложените уставни промени за примена на принципите на правична и соодветна застапеност[9]. Во текот на периодот 2001-2003 година преку (3) тримесечни курсеви на мултиетнички полицајци, обучени од странски обучувачи-инструктори и наши професори и практичари, при што во текот на тие три години се обучени вкупно околу 1.300 полицајци.

Табела бр. 1. Изведувачи на курсот, времетраење и број на учесници во текот на 2002 година

Вид на курсот	**Траење на курсот**	**учесници**
Основен полициски курс ИЦИТАП	1х3 месеци	106
Основен курс ОБСЕ	1х3 месеци	97
Основен курс ОБСЕ	1х3 месеци	152
Основен курс ОБСЕ	1х3 месеци	277
		632

Табела бр. 2. Изведувачи на курсот, времетраење и број на учесници во текот на 2003 година

Вид на курсот	**Траење на курсот**	**учесници**
Основен курс ОБСЕ	1х3 месеци	285
Основен курс ОБСЕ	1х3 месеци	345
		630

[8] Оддел за правда на Соединетите Американски Држави Меѓународна програма за помош при водење на кривична истрага.

[9] Обуката е спроведена само врз основа на уставните амандмани а дури со Законот за дополнување на Законот за внатрешни работи објавен во „Службен весник на РМ“, бр.38 од 5.6.2002 година ова прераснува и во законска обврска за Министерството за внатрешни работи, според членот 48а „При вработувањето на лицата во Министерството да бидат соодветно и правично застапени и граѓаните кои припаѓаат на сите заедници, како и да се почитуваат критериумите на стручност и компетентност“.

Табела бр. 3. Етничка припадност на мултиетнички полицајци кои се обучени во соработка помеѓу ОБСЕ и МВР со домашни и странски инструктори обезбедени од ОБСЕ[10]

Албанци	**877**
Македонци	**202**
Турци	**76**
Роми	**42**
Срби	**27**
Власи	**11**
Босанци	**24**
Вкупно	**1259**

Ваквиот тип на екстра кратки курсеви за основно полициско образование завршува во текот на 2003 година кога е донесен Законот за формирање на **Полициска академија**[11]**,** во којшто, во членот 11 став 4 е предвидено, основната обука за полицаец да трае 12 месеци од кои 3 месеци се предвидени за практична обука. Паралелно со овој концепт се одвиваат и други обуки во Полициската академија:

Табела бр. 4. Основна обука за полицаец, времетраење и број на учесници

Вид обука	**Времетраење**	**Вкупен број**
Основна обука за полицаец	5.4.2004 до 31.3.2005 (12 месеци)	**337 учесници**

Табела бр. 5. Менаџмент курсеви[12]

I курс	**10.6.2004 - 6.8.2004**
II курс	**31.1.2005 – 25.3.2005**

Табела бр. 6. Курс за инспектори

Специјална обука за млади офицери	**102 слушатела**

Табела бр. 7. Курс за даночни инспектори од УЈП

јуни – ноември 2007	**187 даночни инспектори**

-основна полициска обука од 5.4.2004 до 31.3.2005 година **- 337 слушатели**
-обука на гранична полиција 2004/2005
-менаџмент курсеви од 10.6 до 6.8.2004 и вториот од 31.1.до 25.3.2005 година

[10] Табелата е подготвена според говорот на директорот на ЦОКОБ, генерал Ристо Галевски на промотивниот видеоматеријал за ЦОКОБ.
[11] Закон за полициска академија, „Службен весник на РМ“,бр.40 од 23 јуни 2003 година.
[12] Полициска академија 2003-2008, Скопје, 2008, стр.8.

-специјална обука за млади офицери (мултиетничка)[13].

Во Полициската академија продолжи и процесот на **оспособување на граничната полиција** преку **тримесечни курсеви** предводени од ОБСЕ, кои во текот на 2004 година почнале со обуката за која имале рок за околу една и пол година комплетно да биде обучена и трансферирана од АРМ (граничната бригада) во МВР (гранична полиција). Токму, заради краткиот временски интервал е започнато со интензивни ***тримесечни курсеви*** и тоа според следниов распоред:

Табела бр. 8. Изведувачи на курсот, времетраење и број на учесници во текот на 2004 година

Вид на курсот	Траење на курсот	Учесници
Курс за гранична полиција ОБСЕ	3 x 3 месеци	765
Курс за гранична полиција ОБСЕ и домашни инструктори	1 x 3 месеци	335
Вкупно		1100

Табела бр. 9. Изведувачи на курсот, времетраење и број на учесници во текот на 2005 година

Вид на курсот	Траење на курсот	Учесници
Курс за гранична полиција ОБСЕ и домашни инструктори	2 x 3 месеци	701

Овој концепт којшто започнува во 2003 година продолжува и до денешен ден и покрај тоа што се направени повеќе структурни и функционални промени на образовната институција за основна полициска обука. Имено, во текот на 2008 година е направена трансформациска промена на структурата на Полициската академија при што се формирани два образовни субјекта:

1. Факултет за безбедност, со **Закон за основање на високообразовна институција Факултет за безбедност во состав на Универзитетот Св. Климент Охридски - Битола, објавен во „“Службен весник на Република Македонија“, бр. 81 од 7. 7. 2008 година** и
2. Центар за обука, со **Закон за дополнување на Законот за внатрешни работи, објавен во „Службен весник на Република Македонија“, бр. 84 од 11. 7. 2008 година.**

Интересен е фактот што од овој момент основното полициско образование повторно се враќа во состав на Министерството за внатрешни

[13] Содржините се преземени од едицијата, Полициска академија 2003-2008, стр.8.

работи, а го задржува концептот на ***едногодишна обука*** на основниот полициски кадар преку спроведување на курсеви.

Ваквата поставеност на основната полициска обука произлегува дека е еден ретрограден и дефектен процес кој наместо да произведува стручни, компетентни, одговорни и полицајци со интегритет, го прави сосема спротивното, што се гледа од секојдневните објави во средствата за јавно информирање и годишните извештаи на Одделот за внатрешна контрола, криминалистички истраги и професионални стандарди на Министерството за внатрешни работи.

Ако сакаме да го видиме сегашниот систем на основна полициска обука малку од поблиску тогаш преку следниов табеларен приказ е многу подобро и попрегледно.

Табела бр. 10. Преглед на времетраењето на основното полициско образование во Република Македонија од 1945 година до денес

Период	Времетраење на образованието и обуката
1945-1957	3-6 месеци
1957/58 -1971	2 години
1971- 1980	4 години
1980- 1989	2 години
1988/89- 2000	4 години
2001-2003	3 месеци основна полициска обука
2004-2005	3 месеци (гранична полиција)
2003-до денес 2021	1 година основна полициска обука

2. ПРИДОБИВКИ И АНОМАЛИИ ОД СООДВЕТНИОТ ВИД НА ПОЛИЦИСКО ОБРАЗОВАНИЕ

Следејќи го општествениот развој на Република Македонија после Втората светска војна, може и да се разбере моментот и потребата од „инстант милиционери-полицајци“, преку нивна обука во модели на полициски курсеви, пред сѐ, за описменување, бидејќи имало многу мал број писмени луѓе, а подоцна и преку обука за вршење на милициска служба.

Периодот на стабилизација на државата, барал и повисок степен на образование и токму заради тоа, во текот на 1958 година се пристапило кон формирање на Стручно училиште специјализирано за милициско образование кое траело за редовните ученици 2 години, или имало зголемување за осум пати повеќе времетраење на обуката. Сепак, развојот на човештвото барал идните милиционери да бидат со сосема солидно образование и токму заради тоа е пристапено кон формирање на специјализирано средно училиште за образование на идните милиционери, кое траело 4 години. Ова е моделот којшто произведувал навистина квалитетни и сестрани личности, од коишто денес еден добар дел се професори на реномирани високообразовни институции во државата. Но, општествените промени, немањето на доволно

средства или скратувањето на буџетите, предизвикало потреба од промена на образовниот систем во државата преку воведување концепт на *насочено образование,* кој се рефлектира и во основното полициско образование, и започнува 1977 и трае до 1989 година, а образованието е со времетраење од 2 години. Увидувањето на грешката во образованието осакатува речиси десет генерации, по што повторно се враќа стариот (4)четиригодишен систем на основно полициско образование, кој се задржува се до 2000 година. ***Критичниот период за Република Македонија од 2001 година, во образовна смисла ја враќа 65 години station наназад, по што основното полициско образование сега повторно почнува од почеток како во 1945 година со 3(три) месечни курсеви, кои траат и во наредните три години и малку повеќе сè до 2005 година(гранична полиција и покрај Законот за полициска академија и определената 12-месечна обука).***

Свесноста доаѓа во 2003 година, кога е законски дефинирано дека идното основно полициско образование ќе биде преку курсеви во времетраење од 12 месеци, и дополнето преку систем на *доживотно учење* на работното место, преку континуирани дополнителни обуки. Можеби малку изопачено ќе звучи но ова е наметнатиот „ЕВРОПСКИ КОНЦЕПТ“на основна полициска обука, кој наводно е идеален-ефикасен, бидејќи:

- Бара помалку финансиски средства за спроведување;
- Брзо се подготвува поголем број на луѓе (при што се добива на квантитет);
- Нуди можност за брзо квантитативно задоволување на потребите (но не системско).

Од друга страна, има и свои *големи негативности*:

- Времетраењето на обуката е многу кратко;
- Содржините со кои треба да се обучи идниот полициски службеник невозможно е да се совладаат;
- Заради пренатрупаност на содржините има процес само на нафрлање а не и вистинско стекнување на знаења и вештини (компетенции);
- Постојат проблеми околу спроведување на наставните планови и програми;
- Голема е бројноста на ученици-курсисти на обуките а се располага со малку стручни обучувачи;
- Недостаток на навики за самостојно учење од страна на лицата кои го посетуваат курсот како во западните системи;
- Тешко приспособување на веќе формираните личности кон новиот систем на обука и работење;
- Вработувањето со договор за обука, развивање чувство на сигурност кај кандидатите и намалување на мотивацијата за учење;
- Примањето личен доход но немање и соодветна работна одговорност;
- Уште многу други ненаброени аномалии кои се рефлектираат подоцна во несоодветното носење на униформата, неетичкото, незаконското, непрофесионалното постапување при извршувањето на работните обврски.

Ваквиот концепт се покажа дека паралелно со промената на методологијата на работење на полицијата (само мото-патроли без позорна служба) во Република Северна Македонија[14], донесе само негативни ефекти, претпоставувам дека, прашање на време е, кога Министерството за внатрешни работи ќе направи соодветна анализа за ефектите и штетите кои ги донесе овој концепт на основна полициска обука (за што постои законска обврска од имплементирањето на европските проекти во полициското образование) и истиот ќе биде променет. Колку побрзо се промени, толку подобро ќе биде за Република Северна Македонија и за нејзините граѓани и за безбедноста воопшто.

НАМЕСТО ЗАКЛУЧОК

Од сé што погоре е претставено, сосема сигурно можеме да извлечеме поука наместо заклучок дека, секогаш не е потребно да се копираат другите, туку да се анализираат и подобруваат практиките кои се применувани за да станат уште подобри. Основното полициско образование(обуките во моментов), евидентно е дека не произведува кадар со потребен квалитет, пред сѐ, заради малото времетраење на обуката од 12 месеци. Штетата која ја предизвикува ваквиот тип на образование, е, пред сѐ, врз граѓаните и Министерството а најмногу од сѐ, врз безбедноста воопшто. Заради тоа потребно е што е можно побрзо основниот полициски кадар да се образува во средно стручно училиште од коешто би излегувале: стручни, професионални, образовани, одговорни кадри со интегритет кои ќе им служат на граѓаните и на државата и ќе ја подобрат довербата во институцијата а со тоа и соработката со граѓаните.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Списание на Републичкиот секретаријат за внатрешни работи на СР Македонија, е „Безбедност" бр.1, 30 години од формирањето на службата за безбедност, Скопје, 1974 година.
2. Списание на Републичкиот секретаријат за внатрешни работи на СР Македонија, „Безбедност" бр.3, мај-јуни, 1974 година.
3. Списание на Републичкиот секретаријат за внатрешни работи на СР Македонија, „Безбедност" бр.1 , Скопје, јануари – февруари 1982 година.
4. Младен Трајков, Меѓународен годишник на Факултетот за безбедност, Implementation of new methodology of policing in Skopje and establishment of reporting and command center (RCC), 2013.
5. Полициска академија 2003-2008, Скопје, 2008 година.

[14] Повеќе види во: Младен Трајков, Меѓународен годишник на Факултетот за безбедност, Implementation of new methodology of policing in Skopje and establishment of reporting and command center (RCC), 2013, стр.224.

ЗАКОНСКИ ПРОПИСИ

1. **ВРЕМЕНИ НАПАТСТВИЈА за организацијата и функциите на народната милиција во Федерална Македонија**, „Службен весник на Федерална Македонија“ бр.18 од вторник 4 септември 1945 година.
2. **Закон за средно училиште за внатрешни работи во 1971 година,** Објавен во „Службен весник на СРМ“ бр.39 од 15.12.1971 година.
3. **Закон за Центарот за образование на кадри за безбедност и општествена самозаштита** „Елисие Поповски – Марко“ **(ЦОКБОС,** Објавен во „Службен весник на СРМ“ бр.30 од 15.7.1977 година.
4. **Закон за полициска академија**, „Службен весник на Република Македонија“ бр.40 од 23 јуни 2003 година

ФИЛОЗОФСКО-БЕЗБЕДНОСНА КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА НА ЗАГРОЗУВАЊАТА НА БЕЗБЕДНОСТА ПРЕДИЗВИКАНИ СО ЕГЗИСТИРАЊЕТО И ШИРЕЊЕТО НА ПАНДЕМИЈАТА КОВИД-19 (СИНТЕТИЗИРАНИ СТАВОВИ)

проф. д-р Цане Мојаноски и Гоце Аризанкоски

Проф. д-р Цане Мојаноски Факултет за безбедност – Скопје,
Универзитет „Свети Климент Охридски“ – Битола
E:mail: *cmojanoski@fb.uklo.edu.mk*

дипломиран криминалист Гоце Аризанкоски
Министерство за внатрешни работи
E:mail: *makelement@gmail.com*

АПСТРАКТ

Во трудот се презентираат синтетизирани ставови кои се резултат на нашиот обид да се развие—филозофско-безбедносна концептуализација на загрозувањата на поединечната, националната, регионалната и глобалната безбедност, со егзистирањето и ширењето на пандемијата КОВИД-19.

Целите на трудот се состојат во: (1) *констатирање и евидентирање на проблемот на егзистирањето и ширењето на пандемијата КОВИД-19 како посебна безбедносно-загрозувачка појава и предизвиканите безбедносно-загрозувачки појави од неа (директно или индиректно)*; (2) *конкретизирање и операционализирање на загрозувањата на поединечната, националната, регионалната и глобалната безбедност* со егзистирањето и ширењето на пандемијата КОВИД-19 како посебна безбедносна појава и предизвиканите безбедносно-загрозувачки појави од неа (директно или индиректно); и (3) изнесување на *синтетизирани заклучни согледувања* за споменатиот проблем на научноистражувачко третирање.

Клучни зборови: КОВИД-19 како посебна безбедносно-загрозувачка појава, поединечна безбедност, национална безбедност, регионална безбедност, глобална безбедност, загрозувања на безбедноста, филозофско-безбедносна концептуализација.

1. Пролегомена во филозофско-безбедносната концептуализација на загрозувањата на безбедноста предизвикани со егзистирањето и ширењето на пандемијата ковид-19

Со официјалното прогласување на пандемијата КОВИД-19 од страна на Светската здравствена организација на 11 март 2020 година, пандемијата се разви како доминантна тема, како во јавниот дискурс, така и во мноштвото, поединечни приватни дискурси. Наведеното, претставуваше една од основите за фундирање на конкретен пристап на размислување и развивање на претпоставки за загрозувањата на поединечната, националната, регионалната и глобалната безбедност, предизвикани со егзистирањето и ширењето на пандемијата КОВИД-19, кој пристап, меѓу другото е отпочнат врз развивањето на следниве две елементарни претпоставки:

1) од моментот на (*официјалното информирање* за) појавата на корона вирусот и покрај тоа што се појавија различни теории за етиолошката димензија на актуелната пандемија, постои ***научен консензус*** **според кој, корона вирусот е зоонотски, односно дека неговото создавање не е предизвикано со намерна човечка интервенција**; и

2) постои логички оправдана загриженост, односно научна и општествена оправданост за поставување и развивање на безбедносно-научни хипотези (со одреден степен на веројатност) дека **актуелниот корона вирус или некој следен вирус може да биде создаден или адаптиран да претставува биолошко и психолошко оружје пројавено како конкретен облик на загрозување на поединечната, националната, регионалната и/или глобалната безбедност од употреба на таквиот вид на оружје кое не би било исклучително врзано за одредена терористичка организација, туку и за одредена држава/држави/сојузи на држави, или за одредени структури кои потекнуваат од одредени држави, кои евентуално би развиле такво биолошко и психолошко оружје**.

Според тоа, наведениот пристап на размислување, кој суштински ги опфаќа нашите филозофско-безбедносни размислувања кои имаат основа во нашето поимање на предметот на *Филозофијата на безбедноста*[15], како и врз

[15] Според нашите размислувања, **предметот на филозофијата на безбедноста** ги опфаќа (онтолошки, гносеолошки и аксиолошки насочените) сетилни и разумни облици на спознавање на ***обемот и содржината на безбедноста во нејзиниот временски, просторен и содржински тоталитет кој претставува една целина која има свои посебни и поединечни заокружени целини, и кој тоталитет има свои општествени, природни, психолошки, технички, етиолошки, феноменолошки и последични димензии*** – од формирањето и развивањето на идејата за безбедноста (како состојба, вредност, потреба, интерес, функција, организација и систем) како мисловен резултат на човечкото сетилно и разумно спознавање; вредностите на безбедноста; факторите на загрозување, достигнување, одржување, развивање и унапредување на безбедноста (односно факторите изразени како: причини, услови и поводи), како и начините на нивно спознавање; носителите и видовите на безбедност: односно поединечната (човечка) безбедност, безбедноста на семејството, на општествените групи, на општеството, на државата, на сојузите на држави и на меѓународната

основа на теориско-епистемиолошките приоди на *Асфалиологијата*[16] и *Методологијата на асфалиологијата*[17] - ни овозможи дедуктирање на филозофско-безбедносната концептуализација[18] на загрозувањата на поединечната, националната, регионалната и/или глобалната безбедност, со егзистирање и ширење на пандемијата КОВИД-19, која концептуализација има своја појдовна основа во нашето дефинирање на *индивидуалната/поединечна човекова безбедност*.

Имено, *индивидуалната/поединечна човекова безбедност* (во натамошниот текст: *поединечна безбедност*), според нашиот филозофско-безбедносен пристап, ја дефиниравме како **актуелна (привремена) или релативно трајна (лонгитудинална, продолжена) индивидуална, оптимално-квалитативна, воспоставена, одржана, односно унапредена и развиена функционално-поволна состојба на човекот во која истиот, задоволувајќи ја својата општествено-природна потреба од безбедност, битисува (егзистира) во конкретен општествено обликуван безбедносен реалитет, односно во извесно социјално, државно и меѓународно опкружување, како резултат на доволно отсуство на физиолошки, психолошки и социјални недостатоци потребни за функционирање на човекот и неговиот организам, односно како резултат на доволна и оптимална заштита од конкретни, извесни или потенцијални општествени, природни и технички загрозувања (предизвици, ризици и**

заедница во целина; и минатата, актуелната и идната (хипотетичка) констелација на безбедносно релевантни односи, состојби и процеси во глобалниот или друг конкретен општествен простор. Наведено според: Dr. Sc. Cane Mojanoski, Goce Arizankoski, *Basic of Philosophy Security*, 10th International Scientific Conference „*The great powers influence od the security of small states*“, University „St. Kliment Ohridski“, Fakulty of Security – Skopje, Volume I, p. 155.

[16] *Асфалиалогијата* е наука која ги систематизира постојните научни сознанија и со помош на науч- ноистражувачките методи, постапки, техники и инструменти врши верификација на научните сознанија, ги утврдува научните закони и придонесува за унапредувањето на човековата практика, на безбедносната практика. За наведеното, како и за основните теориско-методолошки прашања околу дефинирањето на поимот наука за безбедноста, односно безбедносна наука (асфалиалогија), може да се види во: Цане Мојаноски, *За поимот наука за безбедноста (асфалиалогија)*, Годишник на Факултетот за безбедност, Факултет за безбедност – Скопје, Скопје, 2010 (во наведениот научен труд за прв пат во македонската безбедносна наука е предложен за употреба [и е употребен] терминот *асфалиалогија*).

[17] Употребените научни елементи на нашиот научен пристап кои се однесуваат на *методологијата на асфалиологијата* се преземени од: Цане Мојаноски, *Дилеми во дефинирањето на Методологијата на асфалиалогијата*, Зборник на трудови од научно-стручната конференција „Безбедност, еколошка безбедност и предизвиците на Република Македонија“ (Охрид, 17-18 септември 2010.), Универзитет „Свети Климент Охридски“ – Битола, Факултет за безбедност – Скопје, Скопје, 2010.

[18] Методолошките основи на нашата *филозофско-безбедносна концептуализација* ја фундиравме врз основа на: Цане Т. Мојаноски, *Методологија на безбедносните науки: истражувачка постапка (книга II)*, Универзитет „Св. Климент Охридски“ – Битола, Факултет за безбедност – Скопје, 2012 година, стр. 13-17.

закани) по неговиот психофизички, морален и здравствен интегритет, по неговиот материјално-егзистенцијален статус, по неговите општоприфатени, општопризнати и нормирани слободи и права, како и по неговите легитимни вредности и интереси.[19]

Според тоа, ќе напомниме дека поединечната безбедност претставува *базичен категоријален концепт на безбедноста* кој е интегриран во (поширокота по обем и содржина) *општествена безбедност*[20], што упатува на претпоставката дека **масовното загрозување на поединечната безбедност од егзистирањето и ширењето на пандемијата КОВИД-19 претставува реално или потенцијално загрозување на националната, регионалната и глобалната безбедност**. Наведената, пандемски детерминирана (реална или потенцијална) каузалност помеѓу загрозувањата на различните видови на безбедност, своја аргументираност, меѓу другото, има и во утврдувањето на **вонредната состојба во повеќе држави во светот** како *општо-општествена околност*.

Оваа општо-општествена околност изразена како вонредна состојба, меѓу другото, претставува еден од елементите врз кои е фундирана научната и општествената оправданост за истражување на пандемијата КОВИД-19, со што се потврдува и одамна утврдениот факт според кој прашањето на безбедноста во вонредни ситуации *inter alia* (покрај другото – н.з.), се наоѓа во сржта на науката за безбедноста[21].

Конкретизирано, од аспект на влијанието на официјалното прогласување на пандемијата КОВИД-19 врз македонското општество и држава - **за првпат** од прогласувањето на самостојноста и независноста на македонската држава, на 18 март 2020 година, со одлука на претседателот на државата, *беше утврдена вонредна состојба* (која не претставува здравствена категорија, туку посебна уставно-правна, односно правна категорија која е заснована врз одлуката за прогласување епидемија како сериозна опасност за здравјето на населението[22]) - ваквата одлука беше донесена заради **ефикасно надминување на последиците поврзани со коронавирусот што ја**

---

19 Наведено според: Cane Mojanoski, Goce Arizankoski, *Basic of Philosophy Security*, 10th International Scientific Conference „*The great powers influence od the security of small states*“, University „St. Kliment Ohridski“, Fakulty of Security – Skopje, Volume I, p. 159

20 Гоце Аризанкоски, *Теоретски основи на Социологијата на безбедноста (обид за втемелување на нова научна дисциплина во системот на науки)*, Годишник на Факултетот за безбедност, Факултет за безбедност – Скопје, Скопје, 2010 година, стр. 114

21 Драган Млађан, Далибор Кекић**,** *Вандредна ситуација – прилог концептуалном одређењу безбедности*, Наука-Безбедност-Полиција, часопис Криминалистичко-полицијске академије - Београд, Криминалстичко-полицијска академија – Београд, Год. 12, број 3, 61-83, Београд, 2007 година, стр. 81

22 Академик Владо Камбовски, проф. д-р Гордана Лажетиќ, проф. д-р Ана Павловска-Данева, д-р Елена Мујоска-Трпевска, м-р Константин Битраков, *Правни аспекти на вонредната состојба*, во: *Зборник на трудови „Истражувачки активности на МАНУ за справување со пандемијата од ковид-19“*, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, август, 2020 година, стр. 64.

предизвикува болеста КОВИД-19, односно за да се спроведат засилени мерки за заштита на здравјето на населението, но и да се спречат други општествено-економски последици.[23]

Следеше (а и во периодов на пишување на текстов, е присутно) преземање на широк сет на општествени и конкретно, државни и научни ангажмани: од правно нормирање на мерки за спречување на ширењето на пандемијата КОВИД-19, па до предлагање (со презентирање) на нумерички анализи на алгоритми (протоколи) за контролирано стекнување со колективен имунитет[24] и научно фундирани повици за формирање на централизирана колекција на податоци за пациенти со КОВИД-19, на глобално ниво, која би била корисна за понатамошните истражувања во областите на биоинформатиката, вештачката интелигенција и машинското учење, со цел да се развијат напредни предикативни, дијагностички и терапевтски стратегии за борба со КОВИД-19 и евентуално, со слични пандемии, во иднина[25].

2. Конкретизација и операционализација на загрозувањата на безбедноста предизвикани со егзистирањето и ширењето на пандемијата ковид-19

Во рамките на нашата филозофско-безбедносна концептуализација на загрозувањата на поединечната, националната, регионалната и глобалната безбедност, со егзистирањето и ширењето на пандемијата КОВИД-19 како посебна безбедносна појава и предизвиканите безбедносно-загрозувачки појави од неа (директно или индиректно), развивме конкретизација и операционализација на споменатите загрозувања[26], во чија методолошка

[23] ibid, стр. 44.

[24] За наведеното, предлагаме да се консултира трудот на: Игор Томовски, Алајдин Абази, *„Прелиминарна нумеричка анализа на алгоритам (протокол) за контролирано стекнување со колективен имунитет во услови на епидемија во комплексни мрежи“*, во: *Зборник на трудови „Истражувачки активности на МАНУ за справување со пандемијата од ковид-19“*, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, август, 2020 година.

[25] Маја Николовска, Љупчо Коцарев, *„Краток преглед на методите од биоинформатика и машинско учење во борбата против пандемијата од заразата од ковид-19“*, во: *Зборник на трудови „Истражувачки активности на МАНУ за справување со пандемијата од ковид-19“*, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, август, 2020 година, стр. 215.

[26] Конкретизацијата и операционализацијата на загрозувањата на поединечната, националната, регионалната и глобалната безбедност предизвикани со егзистирањето и ширењето на пандемијата КОВИД-19 како посебна безбедносно-загрозувачка појава и предизвиканите безбедносно-загрозувачки појави од неа (директно или индиректно), меѓу другото ја развивме и врз основа на *одредувањата на загрозувањето на безбедоста* во: Đevad Termiz, Slavomir Milosavljevič, *Analitika*, NIK Grafit, Lukavac, 2008, str. 346-359; Саша Мијалковић, Марија Поповић, *Увод у студије безбедности*, Криминалистичко-полицијска академија – Београд, Београд, 2015., стр. 201-231; Cane Mojanoski, Goce Arizankoski, *Basic of Philosophy Security*, op. cit., p. 159; и Гоце Аризанкоски, *Теоретски основи на Социологијата на безбедноста (обид за втемелување на нова научна дисциплина во системот на науки)*, op.cit., стр. 114-115.

основа, меѓу другото, се наоѓа и фактот според кој секој поединец и другите општествени субјекти, во текот на целиот свој живот, односно во текот на своето (неконечно определено) егзистирање, се загрозени од дејствувањето на различни субјекти на загрозување, како и од дејството на различните извори на загрозување, при што нивоата, поконкретно, сите сегменти на човечкиот живот може да бидат загрозени (со одреден степен на веројатност)[27]. Имено, во натамошниот текст ќе следат девет облици на загрозувања (како резултат на споменатата конкретизација и операционализација).

1) Физичко и/или психичко загрозување на поединците, на општествените групи и на целокупната хумана популација, кое е директно или индиректно предизвикано со егзистирањето и ширењето на пандемијата КОВИД-19 како посебна безбедносно-загрозувачка појава и произлезените безбедносно-загрозувачки појави од неа (директно или индиректно)[28]. Овој вид на физичко и/или психичко загрозување, својата феноменолошка практичност може да ја пројави, меѓу другите и во следниве појавни облици:

1.1. ***Загрозување на здравствената безбедност со инфекцијата и болеста КОВИД-19***.[29] Иако не постои универзална прифатена дефиниција на здравствената безбедност, со анализа на литературата и различните извештаи (извештаите на: *ООН*, *Светската здравствена организација*, *Светската банка* и др.), воочено е дека овој концепт се поврзува: со **масовното ширење на заразни болести**; со **употребата на патогени организми како биолошко оружје за терористички цели**; како и со тоа што **одредени болести, а особено HIV/AIDS, можат да имаат општествени, политички, економски и воени последици и со самото тоа да се загрози стабилноста и безбедноста, како на национално, така и на меѓународно ниво**.[30] Дополнително, егзистира и **недостигот на пристапот до здравствена заштита** (заради обемот на ширење на пандемијата КОВИД-19, речиси сите капацитети на здравствена заштита се подредени на преземањето на мерки и активности во насока на спротивставување на актуелната пандемија КОВИД-19). Контекстуално ќе

---

[27] Инспирирано врз основа на: Đevad Termiz, Slavomir Milosavljevič, *Analitika*, NIK Grafit, Lukavac, 2008, str. 352.

[28] Инспирирано врз основа на: Đevad Termiz, Slavomir Milosavljevič, op. cit., str. 352-353; и Dr. Sc. Cane Mojanoski, Goce Arizankoski, *Basic of Philosophy Security*, op. cit., p. 160.

[29] Појдовната основа во нашите претпоставки се наоѓа во тродимензионалната определба на здравјето која ја создава научничката потреба од проучување на механизмите на дејствување на *општествените*, *психолошките* и *техничко-технолошките фактори* врз здравјето и болеста и повикува на потребна научна комплементарност на биомедицинските и општествените науки, вклучувајќи ја и филозофијата. Наведеното има своја основа во: Стефан Костовски, Бранислав Саркањац, *Социологија на медицината*, Филозофски факултет – Скопје, 1999 година, стр. 157.

[30] Tanja Rokvić, *Sekuritizacija zdravlja: dali je javno zdravje pitanje nacionalne bezbednosti u Republici Srbije*, MP 2-3, 2016., str. 226.

напомниме и дека **од *кривичноправен аспект***, **<u>кривичните дела против здравјето на луѓето</u> имаат генерички идентичен објект на заштита со кривичните дела против животот и телото**.[31] Според тоа ќе напомниме и дека е констатирана **зајакната секуратизација на здравјето** во *негативен контекст*, посебно преку индикаторите кои упатуваат на констатацијата според која постојат сериозни недостатоци на капацитетите за превенција, сузбивање и санација на пандемиите. Државите, насекаде во светот се соочени со предизвикот за **имплементација на мерки со цел да се заштити здравјето на населението и да се спречи ширењето на пандемијата**, меѓу кои е и македонското општество и држава. Од консултацијата која ја оствaривме на сумираните податоци од подготвената анализа на резултатите добиени од спроведеното *анкетно истражување од страна на две истражувачки (Марица Антовска-Митев и Татјана Дранговска) од Центарот за стратегиски истражувања „Ксенте Богоев“ при Македонската академија на науките и уметностите (МАНУ)*, а во врска со новонастанатата состојба во македонската држава предизвикана од појавата на новиот корона вирус (во натамошниот текст: *според споменатото истражување на МАНУ*), констатиравме податоци кои индицираат на следниве сознанија и заклучоци: најголем дел од испитаниците, односно речиси 40 % сметаат дека државните мерки се добри и значајно придонесуваат за намалување на ширењето на пандемијата; додека, пак, околу 20 % од испитаниците се изјасниле дека мерките не се добри и потребно е да се променат; во однос на зголемување на ингеренциите на локалната самоуправа во носење на мерки за заштита на здравјето на населението и спречување на ширење на пандемијата, повеќе од 60 % од испитаниците се изјасниле дека е потребно мерките и понатаму да се носат на централно, а не на локално ниво.[32]

1.2. ***<u>Загрозување на телесниот и/или психичкиот интегритет со примена на физичко и/или психичко насилство каде КОВИД-19 се јавува како фактор (изразен како: причина, услов или повод) во формирањето на мотивациската основа за примената на насилството</u>***. Овој облик на загрозување, феноменолошки може да се појави во најмалку следниве три појавни облици: **1) физичко и/или психичко насилство (спрема: а) цивилни**; **и б) службени лица**[33]); **2) вршење на полово дејствие или на друг начин,**

---

[31] Владо Камбовски, Никола Тупанчевски, *Казнено право – посебен дел*, Правен факултет „Јустинијан Први“ – Скопје, Скопје, 2011 година, стр. 237.

[32] Марица Антовска-Митев, Татјана Дранговска, *Истражување за ковид-19: Процена на состојбите и перцепциите на населението во Република Северна Македонија за пандемијата предизвикана од новиот корона вирус*, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, август, 2020 година, стр. 141.

[33] Четиринаесет грчки полицајци биле ставени во карантин по инцидент во Атина кога маж, тврдејќи дека е заразен со корона вирус, плукнал во лицето на еден од полицајците. Наведено според: *ШОК ВО ГРЦИЈА: Заразил 14 полицајци, им плукал во лице!*, https://vesnik.com/node/82657 (пристапено на: 23.3.2020 година). Исто така, во Скопје, беше извршен физички напад со стаклен предмет од непознато лице врз полициски службеници кои беа ангажирани во обезбедувањето на почитувањето на

односно, со секое физичко дејствие на создавање контакт помеѓу изворот на болеста и некое лице, со кое се пренесува заразната болест КОВИД-19 (контекстуално ќе напомниме дека во поновите криминолошки истражувања се посветува внимание на вршењето на силувања и пренесување на заразни болести, конкретно, на HIV заразата како облик на водење на војна[34]); и **3) загрозување на безбедноста на поединецот и општествените групи со лажна закана за пренесување или со ширење на невистинити тврдења за постоење на заразната болест КОВИД-19**.

1.3. *Физичко загрозување од недостигот на лична заштитна опрема, од нејзината (во конкрето-временски, доволно долготрајни ситуации) непотребна, како и од нејзина долготрајна употреба*.[35]

2) Психичко-емоционално загрозување (кое вклучува и можни невропсихијатриски манифестации) на поединците, на конкретните општествени групи и на целокупната светска хумана популација, предизвикано со егзистирање и ширење на пандемијата КОВИД-19.[36] Имено, пандемијата КОВИД-19 во својата непредвидлива форма која создава непредвидливи последици, развива психичко-емоционално загрозување кое својата феноменолошка практичност ја остварува, меѓу другите и низ следниве облици: **а) развивање и одржување на безбедносно-загрозувачка материјализација на човековите емоции и нагонот за самоодржување** со таква последична димензија во чија структура, меѓу другото, егзистира еден од суштинските елементи на производство и глобално распространување на **стравот** кој комплементарно егзистира и со процес на најверојатно долгорочни општо-здравствени и конкретни, психо-социјални последици, како и

мерките за спречување на ширењето на пандемијата COVID-19 (лична забелешка на еден од авторите на овој труд).

[34] Ignjatović Đorđe, *Epidemiološka kriminologija*, Sociologija, Vol. LVII (2015), N° 2, str. 213.

[35] Покрај проблемот со недостигот од лична заштитна опрема, постои уште еден проблем поврзан со нејзиното многучасовно носење. Докторите, медицинските сестри и другите здравствени работници, кои се на ударната линија во борбата против ковид-19, поминуваат повеќе од 8 часа носејќи лична заштитна опрема. Поради долготрајното носење пријавени се повреди како резултат од притисокот, појава на контактен дерматитис, чешање, уртикарија, себороичен дерматитис и акни. Наведено според: R. Darlenski, N. Tsankov, COVID-19 pandemic and the skin: what should dermatologists know?, Clinics in Dermatology (2020); и Y. Yan, H. Chen, L. Chen, B. Cheng, P. Diao, L. Dong, X. Gao, H. Gu, L. He, C. Ji, H. Jin, W. Lai, T. Lei, L. Li, L. Li, R. Li, D. Liu, W. Liu, Q. Lu, Y. Shi, J. Song, J. Tao, B. Wang, G. Wang, Y. Wu, L. Xiang, J. Xie, J. Xu, Z. Yao, F. Zhang, J. Zhang, S. Zhong, H. Li, H. Li, *Consensus of Chinese experts on protection of skin and mucous membrane barrier for health-care workers fighting against coronavirus disease 2019*, Dermatologic Therapy; во: Александра Ивановска- Дациќ, *„Паметниот“ текстил во борбата против пандемиите*, во: *Зборник на трудови „Истражувачки активности на МАНУ за справување со пандемијата од ковид-19“*, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, август, 2020 година, стр. 141.

[36] Инспирирано врз основа на: Đevad Termiz, Slavomir Milosavljevič, op. cit., str. 352-353; и Cane Mojanoski, Goce Arizankoski, *Basic of Philosophy Security*, op. cit., p. 160.

финансиски последици по поединечните општества, но и по целокупното човештво чиј <u>*елемент на потребна прогресивност е општо-општествено **загрозен***</u>; **б)** според тоа, стравот произведува или е каузално поврзан со пандемски детерминирано предизвикување и на други **здравствено-психолошки појави изразени како <u>неселективна генерална анксиозност и паника во невидени размери</u>**[37]; и **в) <u>невропсихијатриски манифестации, односно невролошки симптоми</u>**[38]**<u>, за кои од безбедносен аспект, односно од криминолошки и социопатолошки аспект, претпоставуваме дека може директно или индиректно да стимулираат антисоцијално и асоцијално однесување</u>**[39]. Дополнително, од конкретното истражување на состојбата и мислењето на луѓето во периодот на пандемијата КОВИД-19, при што е применет *метод на сентиментална анализа на мислењето* (*метод на рударење на мислењето*) на луѓето на глобално ниво и на ниво на Македонија, резултатите покажуваат ***незадоволство*, *страв* и *вознемиреност* не само во Македонија, туку и низ целиот свет**.[40] Контекстуално, ќе ја презентираме

---

[37] Наведено според: Нада Поп-Јорданова, *За невропсихијатриските манифестации кај инфекцијата од ковид-19*, во: *Зборник на трудови „Истражувачки активности на МАНУ за справување со пандемијата од ковид-19“*, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, август, 2020 година, стр. 84.

[38] Иако, корона вирусот првенствено е респираторен вирус, истиот го напаѓа и мозокот, односно инфекцијата на ендотелните клетки може да дозволи вирусот да премине од респираторниот систем во крвта и преку мозочно-крвната бариера да навлезе во мозокот, при што вирусот се реплицира и ги дава невролошките манифестации... Невролошките симптоми кои први јасно ги забележаа научниците од Вухан и ги објавија во престижното списание „Јама“, во април 2020 година, се групирани во три категории:1) *манифестации од централниот нервен систем* (вртоглавица, главоболка, нарушена свесност, акутна цереброваскуларна болест, атаксија и конвулзии); *растројство на свеста* која вклучува сомнолеција (сонливост), ступор или кома, но и *растројство на содржината на свесноста* (конфузија или делириум); 2) *манифестации од периферниот нервен систем* (растројство на вкусот, мирисот, видот или нервни болки); и 3) *манифестации од скелетната мускулатура.* Наведено според: Нада Поп-Јорданова, op. cit., стр. 85.

[39] За основата на нашава хипотеза може да се види, а сметаме дека е и упатно да се спореди во: Радојко Миловановиќ, *Психологија криминалитета*, Полицијска академија – Београд, Београд, 2005 година, стр. 164-165; Георги Чадловски, *Криминалистичка психопатологија*, Скопје, 1998 година, стр. 15-18; Георги Чадловски, *Криминологија и психијатрија*, Печатница „СОФИЈА“ - Богданци, Скопје, 2006 година, стр. 428-431; Георги Чадловски, *Психобиологија*, Скопје, 2002 година, стр. 135-154; проф. д-р Стеван Алексоски, *Психологија со криминалистичка психологија*, Скопје, 2005 година, стр. 72-80; Dr Miodrag Jovič, *Kriminalna ličnost (dali se rađa ili postaje)*, Biblioteka „Naše reči“ - Leskovac, Leskovac, 1998; Николина Кениг, Огнен Спасовски, *Ефектите од пандемијата врз психичкото здравје и добросостојбата: предвидувања, состојби и перспективи*, Предизвици, бр. 6, 06/2020, стр. 114-126; и д-р Љубиша Новотни, *Судска психијатрија (одбрани теми)*, НИО „Студентски збор“ – Скопје, Скопје, стр. 59-62.

[40] Евгенија Крајчевска, Александра Дединец, Љупчо Коцарев *„Сентиментална анализа на Твитер податоци за време на ковид-19 пандемијата во Република Северна*

научно употребливата шема на пет стадиуми за тоа како реагираат луѓето кога ќе дознаат дека имаат смртоносна болест (шема која е развиена од *Елизабет Киблер-Рос* во нејзината книга *„За смртта и умирањето“*): 1) *одбивање* (лицето, едноставно, одбива да го прифати фактот: „Ова не може да ми се случи на мене“); 2) *гнев* (што експлодира кога веќе не можеме да го негираме фактот „Како е можно да ми се случи ова“); 3) *спогодување* (надежта дека некако ќе можеме да го одложиме или да го намалиме фактот: „Само да доживеам да ги видам децата дипломирани“); *депресија* (либидално дезинвестирање: „И онака ќе умрам, па зошто тогаш да се грижам за што било?“); и *прифаќање* („Не можам“).[41] Истите овие пет стадиуми можат да се разграничат секогаш кога едно општество се соочува со некаков трауматичен раскин.[42] Од аспект на релацијата на овој облик на загрозување со пандемијата КОВИД-19, интересна е поставката на психијатарот Дамир Хуремовиќ според која *„епидемијата е барем 50 отсто психологија“*, напомнувајќи и дека *„на крајот од краиштата, не е битно како се однесува вирусот, бидејќи истиот има ограничен број на свои нуклеотиди и ние знаеме што се случува тука - битно е како се однесува човекот“*[43].

3) Психичко-емоционално загрозување предизвикано со егзистирање и ширење на пандемијата КОВИД-19 со кое (директно или индиректно) се предизвикува неприфаќање, оневозможување, невозвраќање на емоции, потискување и осуетување на позитивните емоции спрема семејството и блиските, спрема локалната група (соседите, соработниците и сл.), нацијата и воопшто луѓето, односно со предизвикување на нарушување на меѓучовечките односи.[44]

4) Психичко-интелектуално загрозување во областа на образованието и воспитанието на поединци и општествени групи, предизвикано со нормирањето и преземањето на мерки во насока на

Македонија во споредба со светот“, во: *Зборник на трудови „Истражувачки активности на МАНУ за справување со пандемијата од ковид-19“*, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, август, 2020 година, стр. 222.

[41] Подоцна, *Килбер-Рос* ги аплицира овие стадиуми на сите други можни катастрофални лични загуби (губење работа, смрт на сакана личност, развод, зависност од дрога), при што нагласува дека тие не настапуваат секогаш по истиот редослед, како и дека сите пациенти не ги искусуваат сите пет стадиуми. Наведено во: Славој Жижек, *Пандемја: Ковид – 19 го тресе светот*, Арс Либрис, Скопје, 2020 година, стр. 45.

[42] Наведено според: Славој Жижек, op. cit., стр. 45.

[43] Damir Huremović, *Psihijatrija pandemije*, Нова галаксија – научни магазин, https://galaksijanova.rs (сајтот е посетен последен пат на 3.11.2020 година).

[44] Инспирирано врз основа на: Đevad Termiz, Slavomir Milosavljevič, op. cit., str. 352-353; и Cane Mojanoski, Goce Arizankoski, *Basic of Philosophy Security*, op. cit., p. 160.

спречување на ширењето на пандемијата КОВИД-19.[45] Имено, ако примарна цел на образованието на децата е да се осигури дека тие ќе станат морални суштества – конкретен вид нормативни суштества[46], а имајќи предвид дека човечката историја укажува дека образованието битно го детерминира општествениот развој[47] - тогаш основано ја поставуваме претпоставката дека со егзистирањето и ширењето на КОВИД-19 со темпорално неодреден и непредвидлив обем и содржина, можно е да се развие масовно психичко-интелектуално загрозување, односно создавање на индивидуални и колективни ситуации на пропуштање или попречување на веќе воспоставениот систем на можности за воспитание и образование. Можно е наведеното психичко-интелектуално загрозување да развие општо-општествено загрозувачки процес на деформација на целокупниот образовен процес кој негативно ќе се одрази на вкупниот квалитет на живот на учесниците во образовниот процес, а посебно, негативно може да се одрази на психолошкиот развој на младите, на децата, како и на психата на нивните родители, вклучително и на системот на интерактивни и витални комуникации на релација: учители/професори – ученици/студенти (впрочем, самиот латински збор „universitas" значи „здружување" или „заедница", или „universitas magistrorum et scholarum", во слободен превод, значи „заедница на учителите и учениците").

5) Ориентациско-вредносно загрозување предизвикано (директно или индиректно) со егзистирање и ширење на пандемијата КОВИД-19[48], односно, загрозување на постојниот вредносен систем и натурања на други ориентациски вредносни системи, нарушувајќи ги нужните и прифатени етички и морални норми на однесување.

6) Интересно-економско загрозување на поединците, на конкретните општествени групи и на целокупната светска хумана популација, предизвикано со егзистирањето и ширењето на пандемијата КОВИД-19[49], односно загрозување на правно дозволеното стекнување и располагање со материјални добра; загрозување на нивното создавање; како и загрозување на правно дозволената материјализација на знаењето, вештините и креативните способности. Имено, пандемијата КОВИД-19 во својата непредвидлива форма која создава непредвидливи последици, развива интересно економско загрозување кое својата феноменолошка практичност ја остварува, меѓу

---

[45] Инспирирано оврз основа на: Đevad Termiz, Slavomir Milosavljevič, op. cit., str. 352-353; Cane Mojanoski, Goce Arizankoski, *Basic of Philosophy Security*, op. cit., p. 160.
[46] Стефан Е. Кајперс, *Образование за автентичност: повторно разгледан парадоксот за морално образование*; во: Харви Сигел (ур.), *Прирачник за Филозофија на образованието*, Европа 92, Кочани, 2014 година, стр. бр. 134.
[47] Dr. Nenad Suzić, *Sociologija obrazovanja*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Republike Srpske, Srpsko Sarajevo, 2001 godina, str. 9.
[48] Инспирирано врз основа на: Đevad Termiz, Slavomir Milosavljevič, op. cit., str. 352-353; и Cane Mojanoski, Goce Arizankoski, *Basic of Philosophy Security*, op. cit., p. 160.
[49] Инспирирано врз основа на: Đevad Termiz, Slavomir Milosavljevič, op. cit., str. 352-353; и Cane Mojanoski, Goce Arizankoski, *Basic of Philosophy Security*, op. cit., p. 160.

другото и во следното: **1)** од аспект на економската димензија од вкупната, глобална криза од пандемијата КОВИД-19, во текот на 2019 година, значи 12 години по *големата рецесија* од 2007 до 2009 година, уште пред појавата на пандемијата, дел од макроекономистите дебатирале за **потенцијалните можности од отпочнување на егзистирање на *нова светска рецесија***; имено, во 2019 година, економскиот раст, во светски размери, значајно се забавил, односно забавувањето на економскиот раст бил особено присутен во економски најразвиените земји во светот – САД, Кина, Јапонија и земјите членки на Европската монетарна унија (односно, земјите кои го прифатиле еврото како заедничка валута)[50]; **2) ризиците, неизвесноста и несигурноста во прогнозирањето на последиците на рецесијата (како петта глобална рецесија во повоениот период) предизвикана од пандемијата КОВИД-19 врз економиите во светот се поголеми во споредба со другите рецесии**[51], што упатува на нејзината невообичаена природа и што условува чести, брзи промени и ревидирања (актуализирања) на предвидувањата за перформансите на економиите од страна на сите меѓународни институции[52]; **3) кумулирање на структурните буџетски дефицити**, кои ќе донесат нов, вонредно брз и голем **пораст на јавниот долг, без преседан во досегашната економска историја, во светски размери**[53]; **4) брутален пад на берзите во високоразвиените земји** што е јасен сигнал дека претстои нова светска рецесија[54] **5) економска несигурност** (на поединечно и колективно ниво)**; 5) невработеност**; **6) потенцијално зголемување на апсолутната и релативна сиромаштија**; **7) економско оптоварување** како последица на психопатолошките потреби на поединци и општествени и конкретно, социјални групи – да **профитираат на колективната и поединечна несреќа предизвикана од пандемијата КОВИД-19**.

Што се однесува до македонската држава, врз основа на *споменатото истражување на МАНУ*[55], во однос на **промената во семејните приходи** како

---

[50] Академик Таки Фити, *Економската криза од КОВИД-19 и нејзините импликации врз македонската економија*, во: *Зборник на трудови „Истражувачки активности на МАНУ за справување со пандемијата од ковид-19“*, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, август, 2020 година, стр. 18.

[51] Светската економија, во периодот од 1950 до 2009 година, помина низ четири *глобални рецесии* (дефинирани според статистичкиот модел и методот на промислување): 1975, 1982, 1991 и 2009 година (како години на светска рецесија се земени годините кога рецесиите завршувале). Четирите епизоди, покрај со негативни стапки на раст на светскиот БДП, се карактеризираа и со „...висока синхронизираност и падови на светската трговија, индустриското производство, капиталните текови, вработеноста и енергетската потрошувачка“ наведено според: Kose M. A., and Ohnsorge, F. (2019), *A Decade After the Global Recession: Lessons and Challengers for Emerging and Developing Economies*, Advance Edition, Wachington, DC, p. 8; во: академик Таки Фити, op. cit., стр. 25.

[52] Академик Таки Фити, op. cit., стр. 27.

[53] Ibidem.

[54] Академик Таки Фити, op. cit., стр. 25.

[55] Марица Антовска-Митев, Татјана Дранговска, op.cit., стр. 193-194.

резултат на пандемијата: речиси кај половина, односно кај 49,8 % од испитаниците, семејните приходи не се промениле, додека, пак, кај 45,7 % од испитаниците, приходите се намалиле; зголемување на приходите пријавиле 3,2 % од испитаниците, додека, пак, 1,3 % целосно ги изгубиле приходите како резултат на пандемијата; резултатите од анкетата покажуваат дека околу 60 % од испитаниците, кои се изјасниле дека нивните семејни приходи се намалиле како резултат на пандемијата, се вработени во приватниот сектор. Исто така, врз основа на *споменатото истражување на МАНУ*, во однос на **промените во штедењето** како резултат на пандемијата: кај речиси една третина од испитаниците не настанале промени во штедењето, а кај 22 % штедењето се зголемило; штедењето во време на пандемијата се намалило кај 21,4 % од испитаниците, додека, пак, 24 % од испитаниците се изјасниле дека во време на пандемијата, како и претходно немале можност за штедење поради ниските приходи.

7) <u>Загрозување на реализацијата на потребата, слободите, правата и можностите од областа на работата и трудот предизвикано со егзистирање и ширење на пандемијата КОВИД-19</u>[56], изразено низ: оневозможување на достапност на средствата за работа и на средствата од работа; ограничување на оневозможување на развојот и растот на човековите способности, како и на нивната слободна манифестација; и ускратување на дел или на целокупната вредност на работниот резултат на човекот. Што се однесува до македонската држава, врз основа на *споменатото истражување на МАНУ*[57], од аспект на ***промените на работното место и начинот на извршување на работните обврски како резултат на пандемијата КОВИД-19***, повеќе од половина од испитаниците или 53 % ја задржале својата работа и продолжиле да работат од постојното работно место, додека, пак, 30 % од испитаниците продолжиле да работат од дома; од испитаниците 3,2 % ја изгубиле својата работа во текот на пандемијата, а 0,6 % ја изгубиле работата, меѓутоа повторно почнале со нова работа; исто така, врз основа на *споменатото истражување на МАНУ*, во однос на ***појавата на неизвесност на работните места***, од испитаниците повеќе од половина, односно 55 % воопшто не стравуваат за работното место, 25 % од испитаниците често размислуваат за оваа закана во однос на работното место, додека, пак, 5 % од испитаниците стравуваат и ги плаши големиот ризик и неизвесноста дека можеби ќе го изгубат работното место како резултат на пандемијата; од испитаниците кои се плашат за своите работни места, најголем дел, односно над 75 % се вработени во приватниот сектор, што значи дека неизвесноста во однос на работните места е значајно поголема кај вработените лица од приватниот сектор.

8) <u>Загрозување на поединците, на конкретните општествени групи и на целокупната светска хумана популација во информациско-</u>

[56] Инспирирано врз основа на: Đevad Termiz, Slavomir Milosavljevič, op.cit., str. 352-353; и Cane Mojanoski, Goce Arizankoski, *Basic of Philosophy Security*, op. cit., p. 160.
[57] Марица Антовска-Митев, Татјана Дранговска, op.cit., стр. 202.

<u>комуникациската област, предизвикано со егзистирањето и ширењето на пандемијата КОВИД-19</u>.[58] Овој облик на загрозување, феноменолошки се пројавува преку оневозможување или отежнување на прибирање, емитување и остварување на веродостојни информации и комуникации, како и селектирано, ускратено, попречено или лажно информирање за односите, состојбите и процесите кои се однесуваат на КОВИД-19, со што постои веројатност дека, можеби е загрозена поединечната, националната, регионалната и глобалната безбедност. На почетокот на овој труд напомнавме дека пандемијата КОВИД-19 се разви како доминантна тема како во јавниот, така и во мноштвото, поединечни приватни дискурси, при што дополнително ќе истакнеме дека различни медицински и други експерти доминираат во редистрибуираниот медиумски простор. Според тоа, бидејќи значењето на медиумите во обликувањето и доживувањето на стварноста посебно расте во кризни времиња, ширењето на паника во јавноста, пласирањето на шпекулации и дезинформации, непотполното и невтемеленото информирање од страна на одредени медиуми може да предизвика низа на негативни ефекти, притоа зајакнувајќи ја кризата и воспоставувајќи - „инфодемија"[59]. Контекстуално, ќе напомниме дека посебно идентификуван безбедносен проблем е и *проблематичната употреба на интернетот*[60], кој во комбинација со десиминирањето на лажни вести - формира основа за идеација, развивање или стимулирање на спорни и безбедносно-загрозувачки теории на заговор. *Теориите на заговор* без разлика дали се применуваат како (не)знаење, како критика, како облик на политичка патологија, како изрази на општествени антагонизми или, пак, како дискурзивни творби [61], микроситуациските услови на евентуалните теории на завера кои се однесуваат на пандемијата КОВИД-19 како планетарен безбедносен предизвик, упатуваат на претпоставката за еден од облиците на загрозување на поединечната безбедност изразен преку различни парадигми на човековото процесуирање на информациите.[62] Според

---

58 Инспирирано врз основа на: Đevad Termiz, Slavomir Milosavljevič, op. cit., str. 352-353; и Cane Mojanoski, Goce Arizankoski, *Basic of Philosophy Security*, op. cit., p. 160.

59 Момчило Д. Цебаловић, Зоран Јевтовић, *Пропагандни ланац информисања у кризним ситуацијама*, Култура полиса, год. XV (2018), бр. 36.

60 *Проблематичната употреба на интернетот (ПУИ)* претставува бихевиорална зависност што се одликува со прекумерна употреба на интернет и со последици по менталното и физичкото здравје на корисникот. Наведено според: Билјана Ѓонеска, *Проблематичната употреба на интернетот во проблематичното време на пандемија*, во: *Зборник на трудови „Истражувачки активности на МАНУ за справување со пандемијата од ковид-19"*, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, август, 2020 година, стр. 154.

61 За научната основа на наведеното, да се види во: Nebojša Blanuša, *Uloga teorija zavjera u konstrukciji političke zbilje u Hrvatskoj: analiza političkog diskurza 1980. - 2007. godine (doktorska disertacija)*, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, str. 15-44.

62 *Човековото процесуирање на информациите* како пристап е втемелен врз основа на метафората *„човекот како компјутер"*, при што од позицијата на размислување на *Melley* се нарекува и како *култура на паранојата* како крајна колонизација на човековата автономија по пат на системско поимање, односно како завршен чин на

тоа, ќе напомниме и дека, најверојатно, егзистира еден *опасен (безбедносно-загрозувачки) информациски парадокс* – имено, можеби многумина подеднакво веруваат во сѐ и се сомневаат во сѐ, што, пак, создава безбедносно-загрозувачка конфузија која на одредени општествени групи и на одредени поединци им овозможува да остваруваат афективна и когнитивна манипулација[63], меѓу другото и во облик на обликување на неверодостојна и безбедносно-загрозувачка перцепција во однос на пандемијата КОВИД-19 и тоа со примена на методи чиј обем, содржина и информациска фреквенција на пораките кои ги пласираат не само што остваруваат противправност, туку и ги загрозуваат поединечната и националната безбедноста, со развивање на можност на директно или индиректно загрозување на регионалната и глобалната безбедност. Што се однесува до македонската држава, врз основа на *споменатото истражување на МАНУ*, постои **<u>висок степен на информираност и запознаеност на населението со корона вирусот и со потенцијалните здравствени и економски последици од вирусот</u>**, односно над 90 % од испитаниците се запознаени, 7 % делумно се запознаени, а само 0,3 % воопшто не се запознаени. [64]

9) <u>Загрозување на поединечната, националната, регионалната и глобалната безбедност</u>. Бидејќи безбедноста на поединецот/луѓето претставува еден од основните конституенти на државата[65], масовното загрозување на поединечната безбедност претставува реално или потенцијално загрозување на националната безбедност, а оттука и на регионалната и на глобалната безбедност.[66] Контекстуално ќе напомниме дека глобализацијата на

уфрлување на општествениот поредок во сопството (идентитетот на поединечната личност). Со тоа преведување на сопството во машина, истото се изедначува со надворешен, тоталитаристички систем и со тоа во него се обликува и всушност се поништува – тоа е уште една причина за параноја. Наведено според: Melley, Timothy. Empire of Conspiracy: The Culture of Paranoia in Postwar America. Ithaca, New York: Cornell University Press, 2000.; во: Nebojša Blanuša, op. cit., str. 43.

[63] Поделбата на манипулацијата на афективна и когнитивна е прифатена и преземена од: Filip Breton, *Izmanipulisana reč*, Clio – Beograd, Beograd, 2000 godina, str. 71-118.

[64] Марица Антовска-Митев, Татјана Дранговска, op.cit., стр. 202.

[65] Саша Мијалковић, *<u>Национална безбедност</u>*, Криминалистичко-полицијска академија – Београд, Београд, 2009., стр. 190.

[66] Од аспект на **загрозувањето на глобалната безбедност со егзистирањето и ширењето на пандемијата COVID-19**, ги презентираме официјалните ставови на Организацијата на Обединетите нации (ООН) изразени преку официјалната изјава на генералниот секретар на ООН, Антонио Гутереш. Имено, генералниот секретар на ОН, Антонио Гутереш, изјави дека пандемијата на новиот корона вирус и понатаму е „надвор од контрола“ и дека светот се приближува до „најцрната пресвртница од еден милион загубени животи поради вирусот“. Гутереш рече дека вирусот е **„број еден закана за глобалната безбедност во денешниот свет“** и дека тој претставува криза што не се разликува од онаа што ја доживеавме. Затоа тој апелираше на глобално примирје на 23 март, за да може сите да се фокусираат на борбата против пандемијата. Тој најави дека во говорот на Генералното собрание на ОН во вторник, ќе ја повика

пандемијата КОВИД-19, најверојатно, предизвика *стратешко изненадување* не само за САД, како најмоќна светска сила, туку и за останатите светски сили, што упатува на претпоставката дека на *комплексните безбедносни закани* изразени, како на пример – во кризата предизвикана од пандемијата на корона вирусот не може да се одговори со потенцирање на изградбата на надмоќен инструмент на воена моќ[67].

3. ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА

Во трудот презентиравме синтетизирани ставови кои се резултат на нашиот обид да се развие—философско-безбедносна концептуализација на загрозувањата на безбедноста со егзистирање и ширењето на пандемијата КОВИД-19, при што ги издвојуваме следниве *синтетизирани заклучни согледувања*:

1. Развивањето на пандемијата КОВИД-19 како доминантна тема во јавниот и во мноштвото, поединечни приватни дискурси претставуваше една од основите за фундирање на конкретен пристап на размислување и развивање на претпоставки за загрозувањата на поединечната, националната, регионалната и глобалната безбедност, со егзистирање и ширењето на пандемијата КОВИД-19, кој пристап, меѓу другото, го отпочнавме врз развивањето на следниве две елементарни претпоставки: **1)** постоењето на ***научен консензус*** **според кој корона вирусот е зоонотски, односно дека неговото создавање не е предизвикано со намерна човечка интервенција**; и **2)** постоењето на логички оправдана загриженост, односно научна и општествена оправданост за поставување и развивање на безбедносно-научни хипотези (со одреден степен на веројатност) дека **актуелниот корона вирус или некој следен вирус може да биде создаден или адаптиран да претставува биолошко и психолошко оружје пројавено како конкретен облик на загрозување на поединечната, националната, регионалната и/или глобалната безбедност од употреба на таквиот вид на оружје кое не би било исклучително врзано со одредена терористичка организација, туку и за одредена држава/држави/сојузи на држави, или за одредени структури кои**

меѓународната заедница да ги мобилизира сите напори „глобалното примирје да стане реалност до крајот на годината“. Гутереш ја повика меѓународната заедница да се обедини во борбата против вирусот, нагласувајќи дека само вакцината нема да ја реши кризата. Тој истакна дека вакцината мора да биде „глобално јавно добро бидејќи ковид-19 не ги почитува границите“ и дека мора да биде достапна за секого. Наведено според: Гутереш, *Во моментов ковид-19 е број еден закана за глобалната безбедност*, https://plusinfo.mk/guteresh-vo-momentov-kovid-19-e-bro-eden-zakana-za-globalnata-bezbednost/ (последен пат посетен на 17 септември 2020 година).

[67] Инспирирано врз основа на ставовите во: Smiljanić Dražen, *Perspektiva evolucije strategija obrane i nacinalne sigurnosti nakon pandemije koronavirusa*, Strategos, 4(1), 2020 god., str. 119-120.

<u>потекнуваат од одредени држави, кои би развиле такво биолошко и психолошко оружје</u>.

2. Нашите <u>филозофско-безбедносни размислувања</u> ни овозможија дедуктирање на филозофско-безбедносна концептуализација на загрозувањата на поединечната, националната, регионалната и глобалната безбедност, со егзистирање и ширењето на пандемијата КОВИД-19, која концептуализација своја појдовна основа има во нашето дефинирање на *индивидуалната/поединечна човекова безбедност* која претставува *базичен категоријален концепт на безбедноста* кој (по обем и содржина) е интегриранво поширокта *општествена безбедност,* што упатува на претпоставката дека **<u>масовното загрозување на поединечната безбедност од егзистирањето и ширењето на пандемијата КОВИД-19, претставува реално или потенцијално загрозување на националната, регионалната и глобалната безбедност</u>**.

3. Во рамките на нашата филозофско-безбедносна концептуализација на загрозувањата на поединечната, националната, регионалната и глобалната безбедност, со егзистирањето и ширењето на пандемијата КОВИД-19 како посебна безбедносно-загрозувачка појава и предизвиканите безбедносно-загрозувачки појави од неа (директно или индиректно), ја развивме следната конкретизација и операционализација на загрозувања: **(1)** физичко и/или психичко загрозување на поединците, на општествените групи и на целокупната хумана популација, кое е директно или индиректно предизвикано со егзистирањето и ширењето на пандемијата КОВИД-19 како посебна безбедносно-загрозувачка појава и произлезените безбедносно-загрозувачки појави од неа (директно или индиректно); **(2)** психичко-емоционално загрозување (кое вклучува и можни невропсихијатриски манифестации) на поединците, на конкретните општествени групи и на целокупната светска хумана популација, предизвикано со егзистирање и ширење на пандемијата КОВИД-19; **3)** психичко-емоционално загрозување предизвикано со егзистирање и ширење на пандемијата КОВИД-19 со кое (директно или индиректно) се предизвикува неприфаќање, оневозможување, невозвраќање на емоции, потискување и осуетување на позитивните емоции спрема семејството и блиските, спрема локалната група (соседите, соработниците и сл.), нацијата и воопшто луѓето, односно се предизвикува нарушување на меѓучовечките односи; **4)** психичко-интелектуално загрозување во областа на образованието и воспитанието на поединци и општествени групи, предизвикано со нормирањето и преземањето на мерки во насока на спречување на ширење на пандемијата КОВИД-19; **5)** ориентациско-вредносно загрозување предизвикано (директно или индиректно) со егзистирање и ширење на пандемијата КОВИД-19, односно загрозување на постојниот вредносен систем и натурања на други ориентациски вредносни системи, нарушувајќи ги нужните и прифатени етички и морални норми на однесување; **6)** интересно економско загрозување на поединците, на конкретните општествени групи и на целокупната светска хумана популација, предизвикано со егзистирањето и ширењето на пандемијата КОВИД-19; **7)** загрозување на реализацијата на потребата, слободите, правата и можностите од областа на работата и трудот

предизвикано со егзистирање и ширење на пандемијата КОВИД-19; **8)** загрозување на поединците, на конкретните општествени групи и на целокупната светска хумана популација во информациско-комуникациската област, предизвикано со егзистирањето и ширењето на пандемијата КОВИД-19; и **9)** загрозување на поединечната, националната, регионалната и глобалната безбедност.

4. Врз основа на нашата филозофско-безбедносна концептуализација на загрозувањата на безбедноста со егзистирањето и ширењето на пандемијата КОВИД-19, сметаме дека постои **онтолошки оптимизам за безбедна општо-општествена иднина**. Под наведениот *онтолошки оптимизам* подразбираме и повикуваме на активен, дејствувачки концепт кој е спротивен на секој вид на состојба на пасивно и нереално очекување; сметаме дека онтолошкиот оптимизам постои, затоа што постои општо-општествен и колективен психолошки капацитет, чија смисла егзистира во неговата потенцијална насоченост за (можеби веќе отпочната) општо-општествена и безбедносно-релевантна реакција на актуелната пандемија, со примена на знаења стекнати од слични безбедносно-загрозувачки состојби и процеси.

5. Според тоа, ќе напомниме дека научната примена на нашата филозофско-безбедносна концепција, ќе овозможи развивање на една од возможните методики за воспоставување на **оптимална состојба на егзистирање на каузално поврзаните видови на поединечна, национална, регионална и глобална безбедност, онакви какви што *треба* да бидат, за разлика од *постојната и новосоздадена* пандемски предизвикана безбедносна состојба**[68]; дополнително, споменатата филозофско-безбедносна концепција, можеби ќе овозможи **(до)развивање на стратегии за одржување на светот, на сојузите на држави, на поединечните држави и на поединечните општества како *битија со смисла*** - со овозможување на употреба и одржување на витално важниот концепт на антиципативност на општо-општествениот поредок, како и на поединечните општествени поредоци во кои функционираат поединците, државите како посебни општествени групи, како и останатите општествени групи.

6. И конечно, сметаме дека со нашата филозофско-безбедносна концептуализација, придонесовме во формирањето на научни основи на

[68] Споменатиот и применет пристап е развиен врз основа на нашата ***основна хипотеза*** при втемелувањето на ***онтологијата на безбедноста*** (како *посебна филозофска дисциплина*), чие поставување упатува на **постоењето на разлика помеѓу безбедносните појави онакви какви што се (односно, онакви какви што битисуваат, односно егзистираат) и онакви какви што *треба* да егзистираат, врз која разлика *филозофијата на безбедноста*, конкретно *онтологијата на безбедноста* може да ја гради својата *аксиолошка анализа* на битието на безбедноста**. За наведеното, може да се види во: Cane T. Mojanoski, & Goce Arizankoski & Zlatko Angjeleski, (2020). *Ontology od Seuritiy (Appendix to the establishment and devolopment of the Phsilosophy od Security).* Во Cane T. Mojanoski (Ур.), International scientific Conference: *The Euro-atlantic values in the Balkan Countries* (Volume II), Faculty of Security- Skopje, Ohrid, 2020., p. 86.

констатирањето, евидентирањето, конкретизацијата и операционализацијата на проблемот на загрозувањата на поединечната, националната, регионалната и глобалната безбедност предизвикани од егзистирањето и ширењето на пандемијата КОВИД-19 како посебна безбедносно-загрозувачка појава и предизвиканите безбедносно-загрозувачки појави од неа (директно или индиректно).

4. СЕЛЕКТИРАНА БИБЛИОГРАФИЈА

1. Антовска-Митев, Марица, Дранговска, Татјана, *Истражување за ковид-19: Процена на состојбите и перцепциите на населението во Република Северна Македонија за пандемијата предизвикана од новиот корона вирус*, во: *Зборник на трудови „Истражувачки активности на МАНУ за справување со пандемијата од ковид-19“*,Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, август, 2020 година.

2. Аризанкоски, Гоце, *Теоретски основи на Социологијата на безбедноста (обид за втемелување на нова научна дисциплина во системот на науки)*, Годишник на Факултетот за безбедност, Факултет за безбедност – Скопје, Скопје, 2010 година.

3. Blanuša, Nebojša, *Uloga teorija zavjera i konstrukciji političke zbilje u Hrvatskoj: analiza političkog diskurza 1980. - 2007. godine (doktorska disertacija)*, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

4. Breton, Filip, *Izmanipulisana reč*, Clio – Beograd, Beograd, 2000 godina.

5. Гутереш, Антонио, *Во моментов ковид-19 е број еден закана за глобалната безбедност*, https://plusinfo.mk/guteresh-vo-momentov-kovid-19-e-bro-eden-zakana-za-globalnata-bezbednost/ (последен пат посетен на 17 септември 2020 година)

6. Ѓонеска, Билјана, Проблематичната употреба на интернетот во проблематичното време на пандемија, во: Зборник на трудови „Истражувачки активности на МАНУ за справување со пандемијата од ковид-19“, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, август, 2020 година.

7. Жижек, Славој, *Пандемја: Ковид – 19 го тресе светот*, Арс Либрис, Скопје, 2020 година.

8. Ивановска-Дациќ, Александра, *„Паметниот“ текстил во борбата против пандемиите*, во: *Зборник на трудови „Истражувачки активности на МАНУ за справување со пандемијата од ковид-19“*, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, август, 2020 година.

9. Ignjatović, Đorđe, *Epidemiološka kriminologija*, Sociologija, Vol. LVII (2015), N° 2.

10. Кајперс, Е. Стефан, *Образование за автентичност: повторно разгледан парадоксот за морално образование*, во: Харви Сигел (ур.), *Прирачник за Филозофија на образованието*, Европа 92, Кочани, 2014 година.

11. Камбовски, Владо, Тупанчевски, Никола, *Казнено право – посебен дел*, Правен факултет „Јустинијан Први“ – Скопје, Скопје, 2011 година.

12. Костовски, Стефан, Саркањац, Бранислав, *Социологија на медицината*, Филозофски факултет – Скопје, 1999 година.

13. Крајчевска, Евгенија, Дединец, Александра, Коцарев, Љупчо, *Сентиментална анализа на Твитер податоци за време на ковид-19 пандемијата во Република Северна Македонија во споредба со светот*, во: *Зборник на трудови „Истражувачки активности на МАНУ за справување со пандемијата од ковид-19“*, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, август, 2020 година.

14. Мијалковић, Саша, *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија – Београд, Београд, 2009 година.

15. Мијалковић, Саша, Поповић, Марија, *Увод у студије безбедности*, Криминалистичко-полицијска академија – Београд, Београд, 2015 година.

16. Млађан, Драган, Кекић, Далибор**,** *Вандредна ситуација – прилог концептуалном одређењу безбедности*, Наука-Безбедност-Полиција, часопис Криминалистичко-полицијске академије - Београд, Год. 12, број 3, 61-83, Београд, 2007 година.

17. Мојаноски, Т. Цане, *Методологија на безбедносните науки: истражувачка постапка (книга II)*, Универзитет „Св. Климент Охридски“ – Битола, Факултет за безбедност – Скопје, 2012 година, стр. 13-17.

18. Мојаноски, Т. Цане (2010). За поимот наука за безбедноста (асфалиалогија). (Ц. Т. Мојаноски, Ур.) *Годишник на Факултетот за безбедост*, стр. 12-23.

19. Мојаноски, Цане, *Дилеми во дефинирањето на Методологијата на асфалиалогијата*, Зборник на трудови од научно-стручната конференција „Безбедност, еколошка безбедност и предизвиците на Република Македонија“ (Охрид, 17-18 септември 2010.), Универзитет „Св. Климент Охридски“ – Битола, Факултет за безбедност – Скопје, Скопје, 2010 година.

20. Mojanoski, C. T., & Arizankoski, G. (2019). *Basic of Security Philosophy*. Во M. Gjurovski (Ур.), 10th International Scientific Conference „*The great powers influence od the security of small states*” (Том I, стр. 152-165). Ohrid: Faculty of Security- Skopje.

21. Mojanoski, C. T., & Arizankoski, G. & Angjeleski, Z. (2020). *Ontology od Seuritiy (Appendix to the establishment and devolopment of the Phsilosophy od Security)*. Во Cane T. Mojanoski (Ур.), International scientific Conference: *The Euro-atlantic values in the Balkan Countries* (Volume II, стр. 79-90). Ohrid: Faculty of Security- Skopje.

22. Николовска, Маја, Коцарев, Љупчо, *„Краток преглед на методите од биоинформатика и машинско учење во борбата против пандемијата од заразата од ковид-19“*, во: *Зборник на трудови „Истражувачки активности на МАНУ за справување со пандемијата од ковид-19“*, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, август, 2020 година.

23. Поп-Јорданова, Нада, *За невропсихијатриските манифестации кај инфекцијата од ковид-19*, во: *Зборник на трудови „Истражувачки активности на МАНУ за справување со пандемијата од ковид-19“*, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, август, 2020 година, стр. 84.

24. Rokvić, Tanja, *Sekuritizacija zdravlja: dali je javno zdravje pitanje nacionalne bezbednosti u Republici Srbije*, МР 2-3, 2016 година.

25. Сигел, Харви (ур.), *Прирачник за Филозофија на образованието*, Европа 92, Кочани, 2014 година.

26. Smiljanić, Dražen, *Perspektiva evolucije strategija obrane i nacionalne sigurnosti nakon pandemije koronavirusa*, Strategos, 4(1), 2020 god., str. 119-120.

27. Suzić, Nenad, *Sociologija obrazovanja*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Republike Srpske, Srpsko Sarajevo, 2001 godina.

28. Termiz, Đevad, Milosavljevič, Slavomir, *Analitika*, NIK Grafit, Lukavac, 2008.

29. Томовски, Игор, Абази, Алајдин, *„Прелиминарна нумеричка анализа на алгоритам (протокол) за контролирано стекнување со колективен имунитет во услови на епидемија во комплексни мрежи“*, во: *Зборник на трудови „Истражувачки активности на МАНУ за справување со пандемијата од ковид-19“*, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, август, 2020 година.

30. Фити, Таки, *Економската криза од КОВИД-19 и нејзините импликации врз македонската економија*, во: *Зборник на трудови „Истражувачки активности на МАНУ за справување со пандемијата од ковид-19“*, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, август, 2020 година.

31. Цебаловић, Д. Момчило, Јевтовић, Зоран, *Пропагандни ланац информисања у кризним ситуацијама*, Култура полиса, год. XV (2018), бр. 36, стр.

32. Huremović, Damir, *Psihijatrija pandemije*, Нова галаксија – научни магазин, ,https://galaksijanova.rs (сајтот е посетен последен пат на 3.11.2020 година).

АРМИЈАТА ВО СПРОВЕДУВАЊЕТО НА ПРЕВЕНЦИЈАТА И СПРАВУВАЊЕ СО ПРЕДИЗВИЦИТЕ ОД МИГРАНТСКАТА КРИЗА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА (АНАЛИТИЧКИ ОСВРТ)

Проф. д-р М. Дојчиновски и Ф. Младеновски

Проф. д-р М. Дојчиновскки, редовен професор, полковник, Воена академија „Генерал Михаило Апостолски" – Универзитет „Гоце Делчев",
E-mail: metodija.dojcinovski@ugd.edu.mk.

Ф. Младеновски, потпоручник, Министерство за одбрана - Армија на Република Северна Македонија
E-mail: fmladenovski17@gmail.com

АПСТРАКТ

Секојдневните глобални ризици и закани по националната безбедност се одлика на модерниот свет во кој живееме. Миграцијата како појава е започната паралелно со човековото постоење. Потребата од нормални и безбедни услови за живот, *де факто* е директен иницијатор за човековата миграција. Мигрантската криза која ја погоди Европа беше перципирана како закана по безбедноста и стабилноста на континентот. Геостратешката позиција на нашата земја беше дел од рутата која мигрантите по секоја цена беа подготвени да ја поминат. Армијата, како иституција која ужива најголема доверба помеѓу народот, како и секогаш застана одлучно пред предизвикот.

Безбедносните служби на државата, како земја кандидат за влез во НАТО Алијансата, која е во период и процес на преговори за приклучување во пактот, беа принудени да преземат одредени круцијални чекори со цел зачувување на безбедноста на границите и справување со мигрантската криза. Безбедносниот столб на државата беше ранлив, особено кога мигрантската криза ја доживеа својата кулминација во 2015 година. Во трудот се анализирани и претставени сите фактори кои имаа директен импакт врз глобализацијата на мигрантската криза како проблем, но, и целокупниот сплет на мерки, постапки и активности кои државата, а, пред сè, Армијата, во соработка со другите државни безбедносни органи имаше задача да ги преземе и успешно да ги

реализира, сè со цел за воспоставување стабилизација на кризата и обезбедување на државните граници.

Високиот степен на координација помеѓу безбедносните органи и институции беше од приоритетно значење и неопходен за успешна реализација на мисијата. Таквите круцијални чекори директно резултираа со минимизирање на опасностите и заканите, а придонесоа за целисходно раководење со кризата и зачувување на мирот и националната безбедност.

Клучни зборови: Миграција, Армија, национална безбедност, криза, стабилност.

ABSTRACT

The everyday global risks and threats to national security are a feature of the modern world that we live in. Migration as a phenomenon began in parallel with human existence. The need for normal and safe living conditions is de facto the direct initiator of human migration. The migrant crisis that hit Europe was perceived as a threat to the continent's security and stability. The geostrategic position of our country was part of the route that migrants were ready to cross at any cost. The Army, as an institution that enjoys the greatest trust among the people, as always stood firmly in front of the challenge. The state's security services, as a candidate country for joining the NATO Alliance, which is in the period and process of negotiating accession to the pact, have been forced to take some crucial steps in order to preserve border security and deal with the migrant crisis. The country's security pillar was vulnerable, especially when the migrant crisis culminated in 2015. The paper analyzes and presents all the factors that had a direct impact on the globalization of the migrant crisis as a problem, but also the overall set of measures and activities that the state, and especially the Army, in cooperation with other state security structures undertakes and successfully implements in order to establish stabilization of the crisis and secure the state borders. The high level of coordination between the security structures and institution was a priority and necessary for a successful realization of the mission. Such steps have directly resulted in the minimization of dangers and threats, and have also contributed to the proper management of the crisis and the preservation of peace and national security.

Keywords: Migration, Army, national security, crisis, stability.

1. Мигрантската криза како глобален проблем и закана по националната безбедност

Геоположбата на нашата држава е директен индикатор на можноста од закана по мирот и внатрешната стабилност. Меѓуконтиненталниот простор кој ги поврзува Европа со Азија и Африка, е погоден за криминогени активности со кои се постигнува големо влијание во меѓународниот свет. Безбедноста на државата, вклучително и сите нејзини субјекти, односно граѓаните и економијата, претставуваат комплексна состојба која е подложна на одредени безбедносни закани. Таа може да биде дестабилизирана и нападната од одредени надворешни или внатрешни облици на загрозување, како што се тероризмот, хибридните закани, вооружената агресија, шпионажата, екстремизмот, уфрлувањето на вооружени групи, разузнавачката дејност или други. Потенцијални причини за националната несигурност вклучуваат и активности на други држави, но и на одредени недржавни играчи.

Концептот за човекова безбедност којашто може да се добие од Клаузевицевата парадигма, беше развиен на крајот на Студената војна, кога Програмата за развој на Обединетите нации (УНДП) предложи промена на фокусот на безбедноста. Во 1994 година, УНДП идентификуваше четири основни карактеристики на човековата безбедност (човековата безбедност е прашање на универзална загриженост, нејзините теми меѓусебно се зависни, подобро е да се справиме што порано отколку подоцна, а таа е во центарот на луѓето), и беа наведени седум категории на безбедносен предизвик (економија, исхрана, здравство, животна средина, персонал, заедници, политика), заедно со шест големи закани (раст на населението, економски диспаритети, миграциски притисоци, деградација на животната средина, трговија со дроги и меѓународен тероризам).[69]

Процесот миграција се однесува на влез (имиграција) или излез (емиграција) на одредена група на луѓе која од обично преминува од една на друга локација, со намера да се смести на таа локација, привремено или трајно. Овој процес може да биде доброволен или насилен, легален или нелегален, внатрешно во една држава или преку меѓународни граници. Бегалците се подгрупа на меѓународните мигранти кои бараат азил или стекнале одредена надворешна заштита под условите на Конвенцијата за бегалци на Обединетите нации од 1951 година.[70]

Во последната деценија бруталната ескалација на вооружените конфликти од Северна Африка до Западна Азија принуди милиони луѓе да ги напуштат своите домови. Денес, особено и крајно е нестабилна ситуацијата во земјите на потекло на бегалците - Сирија, Авганистан, Ирак.

---

[69] UNDP, Human Development Report 1994 (New York: Oxford University Press, 1994), стр. 22-24.

[70] What is migration? ESchoolToday, преземено на 27 октомври 2020 година. http://eschooltoday.com/human-migration/what-is-migration.html.

Кулминацијата на мигрантската криза во 2015 година, заедно со целиот безбедносен товар кој го носи кризата со себе, беше етикетирана како безбедносна закана со висок степен на ризик. Таквата ситуација го алармираше безбедносниот систем во нашата земја, а особено беше ставен акцент на границите и граничниот појас. Несомнено, безбедноста на државните граници е директен показател за целокупната безбедност на една држава.

Нашата држава низ историјата од своето осамостојување, неколку пати се соочуваше со слични проблеми, односно успешно управуваше со пет бегалски кризи. Начелно, варираше степенот на ризик како епитет кој го носеше секоја криза посебно. Почнувајќи од настаните во 1991 година во Република Албанија, преку кризните воени дејствија во Босна и Херцеговина 1992 година, кризата во Косово 1999 година, внатрешниот конфликт на сопствената територија во 2001 година и, секако, последниот масовен бегалски бран кој ја погоди нашата земја но и цел европски континент, достигнувајќи го најголемиот пик во 2015 година.

1.2. Мигрантска криза во Европа (2015-2016 година)

Од мај 2017 година, ФРОНТЕКС (Агенција за зачувување на европските граници и крајбрежја), (FRONTEX), ги идентификуваше и претстави овие осум главни рути преку море и копно кои се користени за мигрантите да навлезат во Европската Унија:

- Западно-африканска рута
- Западно-медитеранска рута
- Централно-медитеранска рута
- Апулија и Калабрија рута
- Албанија - Грција кружна рута
- Западно-балканска рута
- Источно-медитеранска рута
- Источна рута[71]

IOM (Меѓународна организација за миграција) и УНХЦР (Канцеларија на Високиот комесаријат за бегалци на Обединетите нации), проценија дека 1.005.504 мигранти и бегалци пристигнале во Европа од 1 јануари до 21 декември 2015 година, што претставува 3-4 пати поголем број на мигранти споредено со 2014 година.[72]

Само 3 % (34.215) пристигнале преку копно до Бугарија и Грција, останатите се дојдени преку море до Грција, Италија, Шпанија, Кипар и Малта. Поголемиот дел пристигнале преку море во Грција (816.752); Италија (150.317); со мал пад на мигранти споредено со 2014 година, односно 170.000.[73]

[71] Risk Analysis for 2017, FRONTEX European border and coast guard agency. Стр. 18-20.

[72] „Irregular Migrant, Refugee Arrivals in Europe Top One Million in 2015: IOM“. IOM. 22 December 2015. Преземено на 25 октомври 2020 година. https://www.iom.int/news/irregular-migrant-refugee-arrivals-europe-top-one-million-2015-iom.

[73] Исто.

Половина од мигрантите кои го поминале Средоземното Море биле од Сирија, 20 % од Авганистан и 7 % од Ирак. IOM процениле дека вкупно 3.692 мигранти и бегалци ги изгубиле своите животи обидувајќи се да го поминат Средоземното Море, речиси 400 жртви повеќе отколку во 2014 година.[74] Од вкупниот број мигранти, 2.889 мигранти загинале во Централното Средоземно Море, а 731 мигрант во Егејското Море. Голем дел од жртвите ги загубиле животите во несреќи од потонување на малите и неквалитетни бродови кои биле преполни со мигранти, пречекорувајќи ги стандардите за капацитет на пловилото.

Во 2015 година, Грција го зазема првото место како главна точка на пристигнување на мигрантите, со тоа што само во првите 6 месеци од 2015 година, миграциските бројки ја надминаа целосно 2014 година. 67.500 мигранти пристигнале во Италија, главно, од Еритреја (25 %), Нигерија (10 %), и Сомалија (10 %). Додека, пак, на грчките острови пристигнале 68.000 мигранти од кои, од Сирија (57 %) и Авганистан (22 %). Вкупно, 137.000 мигранти го поминале Средоземното Море во првите 6 месеци од 2015 година. Во август 2015 година, УНХЦР потврдила дека 250.000 мигранти пристигнале во Европа до сега преку море, од кои, 124.000 во Грција и 98.000 во Италија. Според ФРОНТЕКС, во јули 2015 година бил поставен рекорд на пристигнати мигранти на тлото на Европа, односно 107.500 мигранти за само еден месец.[75]

ФРОНТЕКС објавил дека биле забележани 615.492 илегални премини на границите на Европската Унија во третиот квартал од 2015 година и 978.338 мигранти во четвртиот квартал, односно достигнувајќи вкупно 1,82 милиона за целата 2015 година. И тоа, 872.938 мигранти во Грција, 764.038 во Унгарија и Хрватска и 153.946 во Италија.[76]

1.3. Мигрантска криза во Република Северна Македонија

Од јуни 2015 година, Република Северна Македонија е клучна транзитна врска за преку 700.000 бегалци и мигранти кои ја користат Балканската рута со цел да стигнат до „ветените“ земји во Западна и Северна Европа. Оваа бегалска криза, сега за сега, за нашата земја има транзитен карактер, но со сите последици од хуманитарен, економски и безбедносен карактер. Со текот на времето, бегалскиот бран се зголемуваше по интензитет поради усложнувањето на состојбите на Блискиот Исток.[77]

Мигрантската криза предизвика најголем притисок на македонските граници во текот на 2015 година. Неконтролираните бранови на мигранти кои во текот на летниот период достигнуваа од 5.000 до 10.000 лица на еден ден на

---

[74] Исто.

[75] Исто.

[76] FRAN Quarterly – Quarter 4, 2015. FRONTEX European border and coast guard agency, Стр. 6.

[77] Б. Марковски, Европска бегалска криза - предизвик од глобален размер, 26.2.2016 година. Преземено на 29 октомври 2020 година. https://respublica.edu.mk/blog/2016-02-25-10-02-17.

јужната граница ја издигнаа потребата од активирање на системот на кризен менаџмент во Република Северна Македонија. Во првата половина од 2015 година повеќе од 500.000 лица транзитираа низ територијата на Република Северна Македонија, особено во периодот по донесувањето на измените на Законот за азил на 18 јуни 2015 година. Преминувањето на повеќе од половина милион лица низ територијата на земјава неминовно влијаеше на зголемување на безбедносните ризици, не само илегална миграција туку и шверц, користење на рутата за транспорт на лица со намера да извршат терористички напади на европско тло како и превоз на борци-повратници од боиштата во Сирија и Ирак.

На 18 јуни 2015 година, македонската Влада прогласи дека ќе ја смени својата политика кон мигрантите кои илегално влегуваат во земјата. Со промените во политиката со справување со мигрантската криза се донесе одлука, сите оние кои ќе навлезат во територијата на тогашната Република Македонија, да имаат право на период од 3 дена привремен азил со цел да им биде дадено доволно време да одлучат дали да ги поминат границите на легален начин или да побараат азил од државните органи. [78]Мигрантската криза е перципирана како безбедносна закана по неколку основи. Најпрвин, населението во Европа се плаши дека мигрантите со потекло од не-европски земји можат да ја загрозат или целосно да ја променат демографската структура на населението на континентот.[79] Исто така, фактот дека мигрантите имаат потекло од завојувани земји, односно земји во кои се одвиваат конфликти. Таа одлика може да претставува опасност од искористување на мигрантските бранови за уфрлување и инфилтрација на потенцијални терористи и премин преку нашата граница.

[78] Законот за азил и привремена заштита од 18 јуни 2015 година. „Службен весник на Република Македонија", бр. 101/2015.

[79] Valerie Hudson, 'Europe's main problem', Politico magazine, 5 January 2016. Преземено на 28 октомври 2020 година. https://www.politico.com/magazine/story/2016/01/europe-refugees-migrant-crisis-men-213500.

Графикон бр. 1. Според демографските карактеристики (пол и возраст), најголем број од бегалците и мигрантите биле мажи (244.295 лица), проследени со деца (148.051 лица) и жени (85.510 лица).[80]

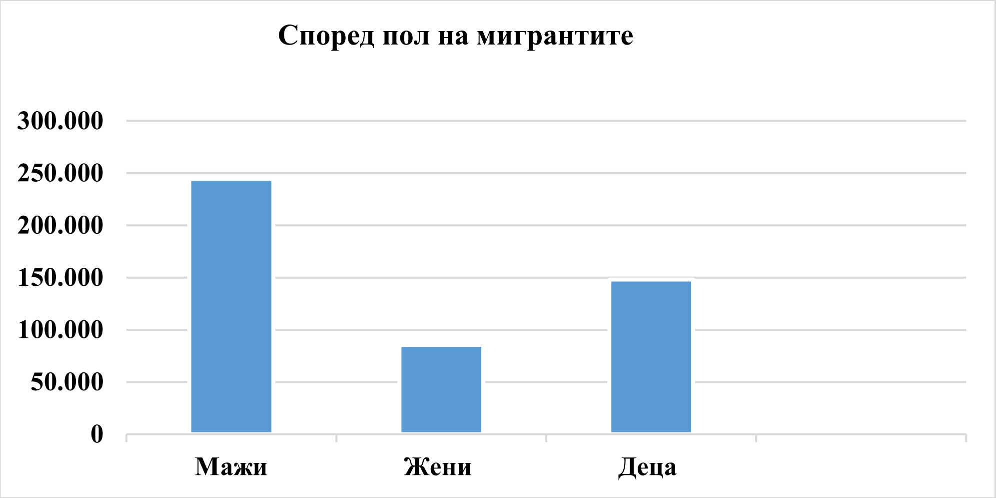

Графикон бр. 2. Динамика на транзит на бегалци и мигранти низ територијата на РС Македонија во периодот помеѓу 19 јуни 2015 година (во 00:00 часот) и 7 март 2016 година (во 24:00 часот), по месец и пол/возраст.[81]

[80] Дневни брифинзи објавени на официјалната интернет-страница на Министерството за внатрешни работи на Република Македонија. Преземено на 25 октомври 2020 година. http://mvr.gov.mk/vesti.

[81] Исто.

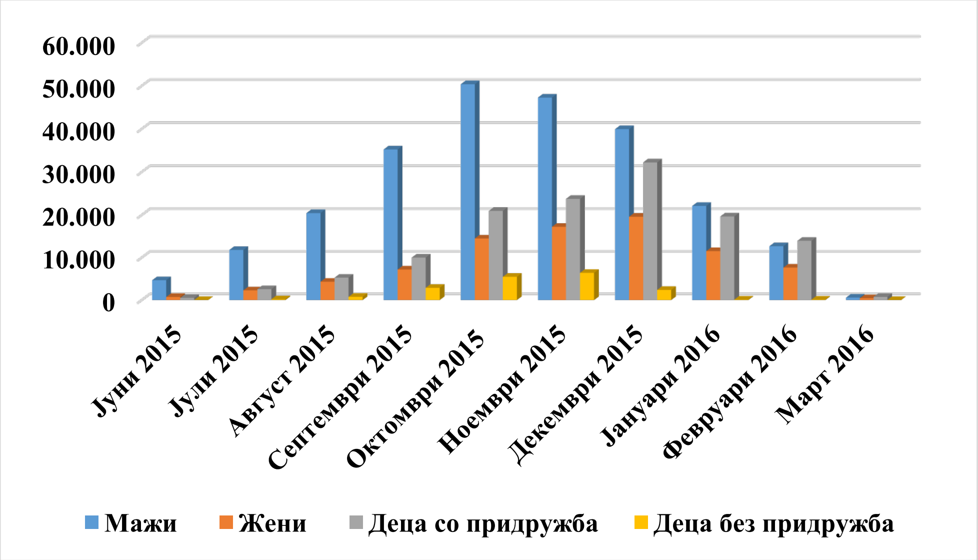

2. Соработка и координација на безбедносниот систем

Нашиот безбедносен систем во изминатиот период е значително подобрен, но секогаш постојат ранливи страни. Ниту најголемите светски држави не успеваат да ги детектираат и спречат нападите кои во последно време беа зачестени. Тие напади и закани кон безбедносниот систем придонесоа за трајно модернизирање и усовршување на системите за национална безбедност сé со цел одржување на мирот, стабилноста и безбедноста на државата и своите граѓани. Управувањето со безбедносниот сектор опфаќа широк спектар на структури, процеси и вредности кои ги обликуваат одлуките за безбедноста и нивната имплементација. Европската Унија и НАТО нудат помош и насоки со цел обнова и реформирање на безбедносните структури на западно-балканските земји. Земјите од Западен Балкан се во процес на инкорпорирање на евроатланските безбедносни норми и стандарди.

Граничната контрола е нормален и секојдневен процес кој и овозможува на државата и нејзините безбедносни структури да вршат целовремена и целисходна контрола за влез и излез од државата, односно државната граница. Овој процес има за цел да се зачува националната безбедност, територијалниот интегритет како и мирот и стабилноста во државата со спречување на потенцијални опасности и премини на сомнителни лица. Граничната контрола се одвива според пропишаниот Закон за гранична контрола кој ги регулира целта, задачите и надлежностите на полицијата.

Реформите кои Владата, нејзините органи и институции на Република Македонија ги презеде со цел за подобра организација при гранична контрола

и подобрување на ефикасноста на системот за гранично обезбедување како и зголемен проток на луѓе, продукти и капитал. Таквите мерки се во рамките на IBM (Integrated Border Management), Интегрирано гранично управување. Со оглед на евроатлантските аспирации на нашата држава, беше потребно да се напушти поранешниот систем на обезбедување на државната граница, односно да се примени европскиот систем на Интегрирано гранично управување. За таа цел во октомври 2003 година од страна на Владата на Република Македонија беше усвоена Национална стратегија за Интегрирано гранично управување. Со преземањето на надлежностите од Граничната полиција почна надградување на системот за Интегрирано гранично управување со преструктуирање на персоналните, административните и материјалните капацитети според стандардите на Европската Унија кои се однесуваат на гранични проверки и граничен надзор. Со етаблирањето на Граничната полиција на сите нивоа: стратешко, оперативно и локално, како и со вклучување на други министерства и агенции во Интегрираниот систем на гранично управување, Република Северна Македонија доби современ национален безбедносен сегмент способен да одговори на сите предизвици од граничната безбедност на Република Северна Македонија, но и безбедноста и борбата со прекуграничниот криминал со земјите во регионот и во Европската Унија.

Таквиот систем на управување кој е усогласен и во координација со соседните земји, подоцна ќе придонесе за зацврстување на партнерството, стабилноста во регионот и економски раст, но, исто така, ќе ги редуцира и безбедносните закани, особено во погледот илегалната миграција и прекуграничниот криминал.[82]

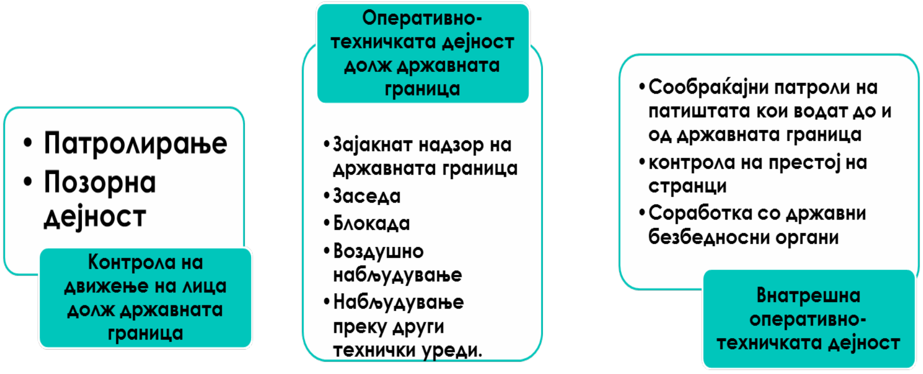

Слика бр. 1. Постапки и дејности при гранична контрола

Со Законот за гранична контрола се уредуваат граничната контрола, надлежностите на полицијата во внатрешноста, соработката помеѓу државните

[82] National Integrated Border Menagement Development Strategy 2015-19, Скопје, септември 2014 година. Стр. 6.

органи кои имаат надлежност во граничното управување и меѓународната полициска соработка.[83] Граничната полиција не беше во можност целосно да го преземе товарот и успешно да раководи со обезбедувањето на границите. Комплексноста на кризата по достигнувањето на нејзината кулминација во 2015 година, беше знак за алармирање на Кризниот менаџмент а со тоа и паралелно донесување на итни одлуки за испомош при обезбедување на државната граница. Неколку дена после прогласување на кризна состојба на јужната и северната граница на 20 август 2015 година, тогашниот претседател на државата донесе наредба за ангажирање на Армијата со цел асистенција на полицијата при граничното управување.

Графикон бр. 3. Процес на донесување одлука за ангажирање на вооружените сили на Армијата на РС Македонија.

Според членот 6 од Законот за управување со кризи, Армијата на Република Северна Македонија може да учествува со нејзини сили и капацитети во случај на кризна состојба. Членот 35 е поспецифичен и регулира дека „Дел од Армијата учествува во поддршка на полицијата во услови кога со кризната

[83] Закон за гранична контрола „Службен весник на Република Македонија“ бр.29/05 од 04.05.2005 година. Член 1.

состојба е загрозена безбедноста на Републиката, а органите на државната управа немаат соодветни ресурси и средства за нејзина превенција и справување“. По предлог на Владата, за учество на дел од Армијата во справувањето со кризната состојба, одлучува претседателот. Процесот на ангажирање на армиските единици како асистенција на полициските сили започнува со доставување на предлог од Управниот комитет кон Владата. Таквиот предлог мора да ги прецизира барањата за видот и бројот на сили кој е потребен, нивниот капацитет, целта и потребните задачи и времетраење на активноста и ангажирањето на Армиската единица. Претседателот одлучува и ја донесува наредбата, и е целосно правно поддржан во секој момент да донесе промена или прекин на издадената наредба.

3. Армијата во превенција и справување со безбедносните предизвици од миграцијата

Како земја членка во НАТО, Република Северна Македонија, помогната од пактот но и самостојно, со минимална помош од соседните земји, успешно менаџираше со предизвиците кои ги донесе мигрантската криза. РС Македонија, во координација со земјите членки на Европската Унија, ФРОНТЕКС, УНХЦР и соседните земји, презема одредени мерки и протоколи според кои се регулираше протокот на мигранти низ македонска територија. Армијата на РС Македонија беше од значајна улога за воспоставувањето на тие мерки со кои се редуцираше илегалниот премин преку критичните места од граничните предели, кои тешко можат да се контролираат. Од почетокот на прогласувањето на кризната состојба на јужната и северната граница, беа испратени вкупно 2.500 војници кои во асистенција со полицијата, имаа значителен придонес во ефикасно справување со предизвиците од мигрантската криза и неутрализирање и минимизирање на сите опасности кои доаѓаат паралелно со неа.

После одлуката на претседателот, беше изработен целосен стратегиски план за употреба на Армијата. Војската беше распоредена на јужната граница и тоа на најкритичните точки. Распоредените единици на Армијата покриваа околу 50 километри гранична линија, изведувајќи набљудување, извидување и патролирање со цел да ја осигурат граничната зона од илегални преминувања. Раководството на Армијата разви неколку можни сценарија во случај бројот на мигрантите и бегалците да ги надмине капацитетите на безбедносните сили. Можноста да се мобилизираат резервните сили беше разгледувана и предложена од пензионираните генерали.[84]

[84] Petreski D., Veljovski G., Iliev A., The changing role of the European militaries in handling the migrant crisis: The adaptability of the Macedonian army, Зборник трудови од Меѓународната научна конференција „Современи концепти на Кризниот менаџмент“, Скопје, април 2017, стр. 27.

Во октомври 2015 година, Европската Унија одобри 17 милиони евра помош за Србија и Македонија за спроведување на потребните итни мерки за воспоставување контрола врз напливот на мигранти.[85] Во ноември 2015 година, Армијата започна со поставување на жичена ограда. Поставувањето на оградата имаше за цел да ги спречи бегалците и економските мигранти, илегално да влегуваат во државата. Ова не ги затвори границите, но ги спроведе и насочи бегалците кон контролните пунктови за официјална регистрација за премин на границата и влез во земјата. Оваа одлука беше изнесена од Советот за безбедност како последна мерка доколку е потребна. Ваквата одлука беше донесена откако неколку европски земји поставија физичка заштита со огради на нивните граници. Како што растеше бројот на економски мигранти од Сирија, Авганистан и Ирак кои се обидуваа да ја преминат границата, жичената ограда која беше поставена од Армијата спречи околу 19.000 нелегални обиди за премин на јужната граница со Грција.

Влошувањето на безбедносната состојба на Блискиот Исток и поволните временски услови за транзит, пропорционално го зголемуваа текот на мигрантските бранови кои пристигнуваа на европско тло. Во периодот од почетокот на 2016 година, македонските безбедносни сили се подготвуваа за втор бран на мигранти. До тој момент, беа регистрирани околу 700 обиди за сечење на оградата која беше поставена од Армијата на Република Македонија. Со оглед на тоа, Армијата беше принудена да додаде дополнителен втор слој на заштита, односно уште еден ред на бодликава жица на јужната граница и со тоа да се зацврсти безбедноста на границата и да се спречат илегалните премини на мигрантите кон Европа.[86]

Одржувањето на мирот и безбедносната стабилност на државата во такви услови беше од приоритетно значење. Ангажирањето на дополнителни припадници на безбедносните структури се покажа како правилен чекор кон воспоставување на контрола на границите. Армијата, во координација и партнерство со Граничната полиција, демонстрираше високо ниво на професионалност и ефикасност во намалување на заканите и зачувување на националната безбедност.

Голем број на иницидenti се случуваа претежно на јужната граница. Во тие инциденти мигрантите одбиваа наредби од официјални лица или кога се во поголем број, покажување на агресивно однесување и немири кон безбедносните служби. Такви инциденти беа забележани на границите низ целата Балканска рута. При пресретнување на службените лица кои вршат обезбедување и мигрантите кои нелегално ја поминуваат границата,

[85] ‘EU approves additional €17 million to help Serbia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia cope with refugee influx’, European Commission, Press release, Brussels, 8 October 2015.

[86] АРМ ја удвојува оградата на јужната граница. Охрид 24, 8 февруари 2016. Преземено на 24 октомври 2020 година. http://www.ohrid24.mk/арм-ја-удвојува-оградата-на-јужната-гр/.

мигрантите одбиваа наредби да застанат, а непоколебливо влегуваа и во насилен физички контакт.[87]

3.1. Тактичко-борбени постапки при обезбедување на границите

Зајакнатото и непрекинато обезбедување и контролирање на државните граници како испомош на Министерството за внатрешни работи и Граничната полиција го презеде Првата пешадиска бригада (1. Пбр). Пешадиската бригада претставува повисока здружено-тактичка единица која како главна борбена сила на Армијата обезбедува готови сили за заштита и поддршка на националните интереси и дава поддршка при природни катастрофи, епидемии и други опасности. Во ротации на персоналот од нејзиниот состав, припадниците од бригадата дадоа значителен придонес за воспоставување контрола над актуелната мигрантска криза.

Графикон бр. 4: Структура на 1. Пбр.

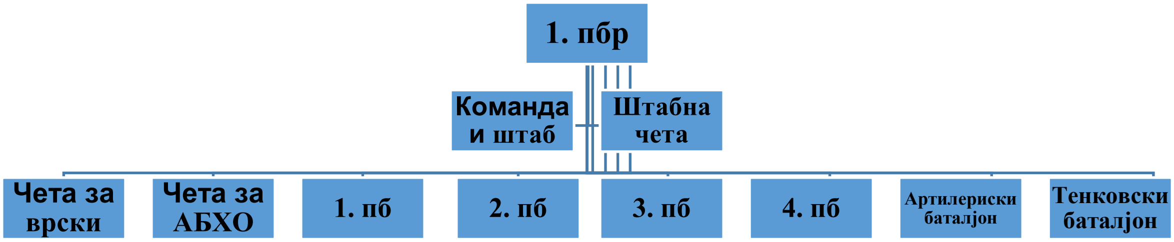

Во координација со Министерството за внатрешни работи (Граничната полиција), Армијата презема одреден реон на одговорност каде што се изведуваа заеднички гранични контроли. Но, исто така, Армијата изведуваше самостојни активности како патроли и гранични контроли со што директно придонесе за подобрување на безбедноста на границите.

Армијата своето дејствување го приспособи соодветно според одлуката и потребите за ангажирање на Армијата и во координација со Министерството за внатрешни работи. Со спроведување на одредени тактички постапки и активности беа реализирани секојдневните патроли и обезбедувања на граничниот премин со што нашата Армија покажа високо ниво на професионалност и обученост.[88]

[87] Risk Analysis for 2016, FRONTEX European border and coast guard agency, Стр. 45.
[88] Одлука за употреба и ангажирање на Армијата за справување со мигрантската криза. Донесена од тогашниот врховен командант, претседател Ѓорѓе Иванов, врз основа

Од поглед на тактиката и постапките, на нашите припадници им беше дозволено и тие одлучно преземаа неколку постапки при контролата меѓу кои:

- **Обезбедување**, кое претставува запоседнување и задржување на специфични и критични позиции на теренот. Притоа, да биде постигнато со или без употреба на сила.
- **Физичко присуство на воени сили**. Самото присуство на вооружени сили има одбранбен и заштитнички ефект.
- **Спроведување**, изведено со изградба на препреки, мрежа или употреба на природни објекти за насочување на мигрантите кон легален граничен премин.
- **Расчистување**, односно елиминирање на секаков вид на отпор од мигранти, толпа, демонстрации и воспоставување на ред.
- **Блокирање**, што претставува попречување на движењето на мигрантите и оневозможување на пристап на одреден простор или движење во одредена насока.
- **Запречување**, односно, употреба на физичка сила или несмртоносни оружја и методи со цел растерување на одредена група мигранти од некој простор.
- **Оневозможување**, кога конфликтната ситуација бара употреба на несмртоносно оружје со цел спречување ескалација на настанот, особено во случаи кога одредени лица имаа насилен однос кон безбедносните сили.
- **Уништување и неутрализирање**, тактичко-борбена постапка при која се применува употреба на огнено оружје кога во одреден случај директно се загрозени безбедносните сили или при детектирање на сомнителни лица или терористи кои претставуваат директна опасност по безбедноста на армиските припадници.[89]

Освен овие тактичко-борбени постапки, Армијата спроведуваше и активности на мирно пренасочување и транспорт на мигрантите како и обезбедување на сигурни услови за работа на објектите за прием и регистрација на лицата кои влегуваа во земјата, како и контрола во текот на ноќта која беше спроведена со користење на уреди за ноќно гледање и термални камери.[90] Армијата на Република Северна Македонија извршувајќи ги задачите крајно професионално, секојдневно спречуваше десетици а во одредени денови и стотици обиди за нелегални преминувања на државната граница при што вкупно беа спречени повеќе од десетици илјади такви обиди.

на одлуката за прогласување кризна состојба на јужната и северната граница, „Службен весник на Република Македонија“, бр.141/2015. Август 2015 година.

[89] С. Цветковиќ, Тактика како вештина, Борбени дејства на баталјон, Воена академија – Скопје, 2002 година.

[90] Словачки полицајци ќе патролираат на македонско-грчката граница. Правдико, 4.2.2019. Преземено на 27 октомври 2020 година. https://www.pravdiko.mk/slovachki-politsajtsi-ke-patroliraat-na-makedonsko-grchkata-granitsa/.

4. Заклучок

Од гледиште на национална безбедност, Армијата на Република Северна Македонија во координација и ефикасна соработка со останатите безбедносни органи и служби и меѓународната безбедносна асистенција, воспостави контрола над точките за влез и излез на мигрантите и бегалците, со примена на соодветни постапки на регистрација. Освен за целите на гранична контрола (како суштински аспект од обезбедување на границите), примената на таквите постапки на регистрација, исто така, беше неопходна за обезбедување и реализација на хуманитарните мерки и помош, како и за да се намали ризикот од експлоатација на бегалците од страна на регионалните криминални мрежи за трговија со луѓе, следствено, поради нивна сопствена безбедност и заштита.

Мерките кои беа преземени од македонските власти за справување со мигрантската криза можат да бидат поделени на пет категории и тоа:

1. Мерки за обезбедување и заштита на националните граници и спречување на илегална миграција, жичена ограда и затворање на границите;
2. Мерки за воспоставување на соработка со други европски земји со специфична цел за обезбедување на материјална и техничка поддршка;
3. Мерки за обезбедување на хуманитарна помош;
4. Мерки за овозможување на трансфер и премин на мигрантите преку Македонија;
5. Мерки за борба против организиран криминал, особено, трговија со луѓе.[91]

Со нападите во изминатите две децении, за кои најголемите терористички организации Ал Каеда и ИСИС преземаа одговорност, терористите испраќаат јасна порака дека се подготвени преку екстремизмот и радикализмот да ги постигнат своите цели и се способни да зададат тежок удар во срцето на Европа, пробивајќи ги најмодерните безбедносни системи. Истражувањата покажаа дека дел од припадниците на терористичките организации кои ги изведуваат нападите, потекнуваат од европските терористички квартови, додека дел беа инфилтрирани преку мигрантскиот бран, односно Балканската рута која поминува преку државните граници од меѓународниот коридор.

Изминатиот период, кој беше своевиден безбедносен предизвик, безбедносните структури на државата вклучувајќи ја и Армијата како постулат врз кој се темели националната безбедност, покажаа и докажаа дека високиот степен на координација и меѓусебна соработка води кон прифаќање и отстранување на проблемите, и резултира со рана превенција и заштита од секаков вид на закани и ризици по државноста, националниот интегритет и стабилност.

[91] Современа македонска одбрана бр. 36, Министерство за одбрана на РС Македонија. Скопје, 2019 година. Стр. 30.

5. Користена литература

Книги:

1. С. Цветковиќ, Тактика како вештина, Борбени дејства на баталјон, Воена академија – Скопје, 2002 година.
2. Современа македонска одбрана бр. 36, Министерство за одбрана на РС Македонија. Скопје, 2019 година.
3. UNDP, Human Development Report 1994 (New York: Oxford University Press, 1994)

Закони:

1. Закон за гранична контрола „Службен весник на Република Македонија", бр.29/05 од 4.5.2005 година.
2. Закон за азил и привремена заштита од 18 јуни 2015 година. „Службен весник на Република Македонија", бр. 101/2015.
3. Закон за надзор на државната граница, „Службен весник на Република Македонија", бр.71/06.
4. Закон за управување со кризи „Службен весник на Република Македонија", бр. 29/2005, 36/2011, 41/2014, 104/2015, 39/2016 и 83/2018.

Научни публикации и трудови:

1. Risk Analysis for 2016, FRONTEX European border and coast guard agency.
2. Risk Analysis for 2017, FRONTEX European border and coast guard agency.
3. FRAN Quarterly – Quarter 4, 2015. FRONTEX European border and coast guard agency.
4. National Integrated Border Menagement Development Strategy 2015-19.
5. Petreski, D., Veljovski, G., Iliev, A., The changing role of the European militaries in handling the migrant crisis: The adaptability of the Macedonian army, Зборник трудови од Меѓународната научна конференција „Современи концепти на кризниот менаџмент", Скопје, април 2017.

Веб-страници:

1. https://www.pravdiko.mk/slovachki-politsajtsi-ke-patroliraat-na-makedonsko-grchkata-granitsa/.
2. http://www.ohrid24.mk/арм-ја-удвојува-оградата-на-јужната-гр/.
3. https://respublica.edu.mk/blog/2016-02-25-10-02-17.
4. https://www.politico.com/magazine/story/2016/01/europe-refugees-migrant-crisis-men-213500.
5. https://www.iom.int/news/irregular-migrant-refugee-arrivals-europe-top-one-million-2015-iom.
6. http://eschooltoday.com/human-migration/what-is-migration.html.

7. http://mvr.gov.mk/vesti.

Останато:

1. Одлука за употреба и ангажирање на Армијата за справување со мигрантската криза. Донесена од тогашниот врховен командант, претседателот Ѓорѓе Иванов, врз основа на одлуката за прогласување кризна состојба на јужната и северната граница, „Службен весник на Република Македонија“, бр.141/2015, август 2015 година.
2. ‘EU approves additional €17 million to help Serbia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia cope with refugee influx’, European Commission, Press release, Brussels, 8 October 2015.

ДИГИТАЛНА РЕАЛНОСТ И ИМПЛИКАЦИЈАТА НА НОВ ТИП НА БЕЗБЕДНОСНА ЗАКАНА ПО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

д-р ИВАН РИСТОВ
Министерство за внатрешни работи
E:mail: ivan.ristov@yahoo.com

АПСТРАКТ

Основната цел и причина за истражување на дигиталната реалност и како таа продуцира нов тип на безбедносна закана по Република Северна Македонија е потребата да се надополнат постојните теоретски концепти, со четврт тип на реалност која одговара на дигиталната ера во која живееме.

Методологијата опфаќа проучување и анализа на релевантни научни трудови од областа, обработка и анализа на податоци од разни публикации, извештаи и соопштенија објавени од страна на повеќе невладини организации, универзитети, тинк-тенк институти и државни служби, како и некатегоријален пристап на критичко и креативно мислење со цел формирање на нов научен концепт.

Резултатот од квалитативното истражување е дефинирање на нов научен теоретски концепт за дигитална реалност како и детекција на нов тип на безбедносна закана по Република Северна Македонија. Истражувањата покажуваат дека, во периодот кој следи, особено следните пет до десет години, ширењето на незнаење преку специјално обликувана и таргетирана порција на дигитална реалност, како и медиумско и дигитално поставување на агенда и обликување на преференциите на македонските граѓани од страна на внатрешни и надворешни актери (хакерски напади, субверзивни дејствија на разузнавачки служби, троловски фарми, партиски ботови, итн.), ќе предизвикаат општествена фрагментација (поделба на две групации на луѓе: луѓе кои знаат и луѓе кои не знаат) резултирајќи со нов безбедносен ризик дефиниран како недостаток на квалитетен човечки потенцијал, односно луѓе кои знаат.

Клучни зборови: дигитална реалност, медиуми, ширење на незнаење, безбедносна закана

1. Видови на реалност

Базирајќи го истражувањето врз теоријата на конструктивизмот како дел од критичките теории за меѓународните односи, во синтеза со чиста когнитивна (социјално-психолошка) надворешнополитичка анализа (понатаму CFPA[92]) чии врски со социјалниот конструктивизам се најсилни, како и научните откритија за биологијата на човечкиот бихевиорализам и теоријата за човечките потреби и мотивација, произлегува дека реалноста во која човекот живее не е еднострана и еднозначна, туку директно произлегува дека постојат три типа на реалности[93] кои егзистираат паралелно една на друга: *објективна, субјективна и интерсубјективна*.

1.1. Објективна реалност

Доминантна парадигма е дека овој тип на реалност постои независно од постоењето на човекот. Независно од нашите идеи, нашите верувања, нашите чувства, парадигми или погледи кон светот. Овој тип на реалност е конструирана од таканаречените „сурови“ факти. Земјата е објективна реалност, ѕвездите се објективна реалност, гравитацијата, електрицитетот итн. Потребно е да се наведе дека во последните неколку години се појавуваат научни истражувања кои ги доведуваат во прашање основните постулати на објективната реалност.[94]

1.2. Субјективна реалност

Вториот тип е субјективната реалност. Ова подразбира како ние, секој од нас посебно, интимно ја доживува објективната реалност. Нашите лични убедувања, нашите идеи и верувања, нашите желби. Што чувствуваме, што сакаме, кои се нашите политички погледи, дали чувствуваме глад, среќа, гнев, љубов или емпатија. Како лично ги доживуваме настаните околу нас, дали нечие поведение не охрабрува, не прави депресивни или предизвикува чувство на страв. Субјективната реалност е поле на проучување на повеќе научни дисциплини, особено на психологијата и биолошкиот бихевиорализам. Теоретски, постојат повеќе концепти кои од различен агол го објаснуваат субјективното искуство но на крај никој не нуди конечен одговор на прашањето: Што е човекот и како тој го доживува објективниот свет? Mark Twain во еден од неговите брилијантни текстови, за *човековата мисла* вели

[92]Cognitive approach to Foreign Policy Analysis.
[93]Види повеќе и во делата на Yuval Noah Harari – Sapiens: a brief history of humankind; Homo Deus: a brief history of tomorrow; & 21 lessons for the 21st century; За продлабочена и нова теорија за објективната реалност види кај Donald Hoffman, The Case Against Reality: Why Evolution Hid the Truth from Our Eyes.
[94] Види повеќе кај: Donald Hoffman, The Case Against Reality: Why Evolution Hid the Truth from Our Eyes, August 13, 2019.

дека, таа претставува креација на механичка и автоматска импресија која е примена однадвор, а *инстинктот,* всушност, е стврднатa и преку моќта на навиката умртвена „престрашена мисла“.

Мисла која некогаш била жива и будна но сега безживотна се вселила во потсвеста. Според него, сите човекови верувања се стекнати и се подложни на промена, а само темпераментот е вроден и не може да биде променет. Луѓето се само инструменти, труби коишто изговараат и не се одговорни за тоа што излегува од нив. Надворешните влијанија – во форма на навики, учења, тренинзи, предрасуди и други индиректни инпути – се одговорни за тоа што човекот ќе го каже, заклучувајќи дека, всушност, човекот е машина[95]. Земајќи го предвид времето во кое е пишуван текстот, време кога индустриската револуција и употребата на парната машина зема замав, не треба да не збунува корелацијата на човекот со машина, бидејќи во самата човечка природа е да се прават асоцијации со претходно познати концепти. Од денешна перспектива, во ерата на информатичка технологија и вештачка интелигенција, постојат обиди за поистоветување на човекот со алгоритам. Односно, секој човек е посебен тип на уникатен биохемиски алгоритам[96] кој во зависност од инпутот кој го прима од објективната реалност продуцира сопствен тип на субјективна реалност.

1.3. Интерсубјективна реалност

Овој тип на реалност директно произлегува од теоретските концепти на конструктивизмот и теоријата на структурирање на Gidens. Светот е дистрибуција на идеи, а споделените идеи креираат интерсубјективност. Интерсубјективната реалност директно зависи од човековото постоење, комуницирање и меѓусебно споделување на идеи[97]. Интерсубјективната реалност е изградена од *интерсубјективни мрежи на значење*. Значењата се добиваат кога група на луѓе ќе споделат иста идеја, ќе се формира убедување, кое потоа постојано преку самонаведувачки круг меѓусебно дополнително ќе го засилуваат[98]. Секој дополнителен круг сѐ повеќе го затегнува воспоставеното убедување, правејќи го изборот за верување во нешто различно речиси невозможен. Ваквите *мрежи на значења* во себе инкорпорираат

[95]Mark Twain, What is Man? and other essays.

[96]Едноставното дефинирање на поимот „алгоритам“ е — определен број на јасно дефинирани кратки и прости инструкции за извршување на одредена задача, или решавање на зададен проблем.

[97]Види повеќе кај: John Searle, The Construction of Social Reality. New York: Free Press (1995); Chris Brown, Understanding International Relations. New York: Palgrave (2001); Nicholas Onuf, World Of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations. Columbia: University of South Carolina Press(1989); Alexander Wendt, 1992: Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics, in: International Organization,46/2,391-425; Peter L. Berger, Thomas Luckmann, The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge, Penguin books, 1966.

[98]Yuval Noah Harari, Homo Deus: a brief history of tomorrow.

верувања, вредности, норми, ставови, парадигми, стереотипи, предрасуди, теории, идентитети, идеологии, митови, религија, фолклор итн. Некои од најзначајните општествени факти во човековата историја се креација на мрежите на идеи. На пример, парите без споделено верување, сами по себе немаат апсолутно никаква објективна вредност. Но, сè додека голема мрежа на луѓе веруваат во идејата дека таа книжна хартија има вредност, со неа може да се купи и храна и пијалак. Проучувањето на историјата, всушност, претставува проучување на ваквите мрежи на значење. Една интерсубјективна реалност која во еден период е доминантна, во друг период е отфрлена честопати и исмејувана.

2. Дигитална реалност

Според публикацијата „Меката моќ денес“[99] ***забрзувачкото движење на промените*** – претставува главна карактеристика на светот денес. Меѓународните односи, врски и релации стануваат сè побрзи, поевтини и покомплексни, најмногу како резултат на интернет-технологиите, како и пребрзото креирање и трансфер на податоци. Во 2020 година во светот веќе има повеќе од 26 милијарди уреди приклучени на интернет и 4 милијарди глобални корисници на интернет. Подвлекувајќи го овој факт, ја потенцираме новата улога на податоците како нова валута во односите. Секој ден ексабајти од нови податоци се произведуваат и разменуваат преку интернет. Во 2016 година, светот влезе во „зетабајт“ ера со глобален IP проток кој надмина 1 зетабајт. Во 2020 година, глобалниот IP проток на податоци надмина 2,3 зетабајти. Hartmunt Rosa идентификува 3 главни димензии на забрзувањето: а) *технолошко забрзување* (кое го намалува времето за транспорт или комуникација); б) *забрзување на динамиката на живот* (се однесува на немањето на „слободно“време – поради технолошкото забрзување); и в) *општествено забрзување* (се однесува на тоа дека стапката на промена на едно општество пораснува до таа мера што настанува намалување на времето за кое се случува една општествена промена).[100]

Оттука, времето во коешто живееме не може да се објасни само преку овие три типа на реалност. Потребна е креација на нов тип на реалност која теоретско концепциски ќе одговори на промените кои настанаа со информатичката технологија и big data револуцијата.

[99]Soft Power Today, Measuring the Influences and Effects, The Institute for International Cultural Relations, School of Social and Political Science, The University of Edinburgh and British Council; Достапно на: https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/3418_bc_edinburgh_university_soft_power_report_03b.pdf; пристапено на 10.10.2020 година.
[100]Rosa, Hartmut. Social acceleration: A new theory of modernity. Columbia University Press, 2013.

Нашиот **оригинален теоретски концепт** е дека постои четврт тип на коегзистирачка, паралелна на постојните три, *дигитална реалност*[101].

Дигиталната реалност претставува повеќеслоен дигитално поврзан ентитет управуван, во голема мера, од вештачка интелигенција и алгоритми, кои се креирани и се во сопственост од страна на моќни корпорации, кој е изграден од сите податоци (во форма на текст, слика, видео, звук и секаков тип на оставена дигитална трага) кои се наоѓаат во кибер просторот, вклучувајќи ги овде социјалните мрежи, чат соби, irc канали и останати типови на софтверска платформа за комуникација, интернет-налози, интернет-пребарувачи, веб-страници и други софтверски решенија како и deep web и dark web. Оваа реалност е во постојана промена и експанзија како резултат на човековата продукција на нови податоци. Секоја прикачена фотографија, напишан текст, прикачен звук, прикачено видео, секое кликање на содржина, споделување (вклучително и deepfake), пребарување, отворање на веб-страница, сурфање, итн. продуцира постојано нови содржини и big data кои стануваат составен дел од повеќеслојната дигитална реалност. Човекот има *пристап до дигиталната реалност* преку секаков тип на смарт уред како медиум преку кој се канализираат информации до неговите сетила.

Интеракцијата и пристапот до дигиталната реалност на секој човек зависи од видот и бројноста на смарт уредите што ги користи, кои интернет-пребарувачи ги користи, географската локација од каде е приклучен на мрежата, алгоритмите кои го таргетираат и информатичката писменост.

Нашето поврзување со дигиталната реалност никогаш не е анонимно.

Од една страна, поради отвореноста и транспарентноста на профилите на социјалните мрежи (особено Facebook, Instagram) чувствуваме потреба да го претставиме нашиот живот во лажно, подобрено светло. Од друга страна, кога имаме чувство дека пребаруваме по мрежата анонимно, ги отвораме најскриените делови на нашето битие. Пребаруваме работи за кои во објективната реалност и интерсубјективната комуникација никогаш не би разговарале отворено со никого. Честопати дури ни со самите себе. Ваквите искрени и вистинити пребарувања ги хранат алгоритмите со нашето вистинско јас. Нашето најдлабоко, тајно, субјективно јас. Оттука, нашата активност во

[101]Дигиталната реалност како концепт се разликува од веќе постојниот концепт за Проширена реалност (Extended reality (XR)), која во себе ги вклучува: Виртуелна реалност - (Virtual reality (VR) - технологија која им овозможува на корисниците да имаат интеракција со компјутерски симулирана околина, без разлика дали е реална или замислена. Најчесто се работи за визуелна симулација, прикажана на компјутерскиот екран или со помош на специјални стереоскопски екрани, но некои симулации вклучуваат и додатни сетилни информации, како, на пример, генериран глас преку звучници или слушалки. Виртуелната реалност има за цел да го потопи корисникот во сосема виртуелно опкружување); Аугментирана реалност (Augmented reality (AR) го подобрува реалниот свет, користејќи дигитално произведени перцепциски преклопувања) и Измиксирана реалност (Mixed reality (MR)) кои ги инкорпорира во себе.

дигиталната реалност можеме лесно да ја поделиме во два дела[102]: *дигитална вистина* – пребарувања, views, clicks и swipes; и *дигитална лага*: објави на социјалните мрежи, лајкови на социјалните мрежи, споделувања на социјалните мрежи, dating profiles итн.

На овој начин, моќните и комплексни алгоритми постојано собираат податоци за нас, запознавајќи не многу подобро отколку што не познаваат нашите пријатели, нашите роднини, нашите партнери, всушност многу подобро отколку што ние се познаваме самите себеси, имајќи увид во нашата *субјективна вистина*. Овие податоци подоцна се користат при насочено и индивидуално-обликувано таргетирање. Резултатите кои ги добиваме од страна на интернет-пребарувачите директно зависат од нашата географска локација (од која земја се врши пребарувањето) и нашата претходна активност на интернет- мрежата, обезбедувајќи ни само мал дел специјално креирана и обликувана *дигитална реалност*, која одговара на нашиот профил. На пример, при пребарување на Google, како корисници, речиси секогаш сме дел од контролиран експеримент по случаен избор. Односно, алгоритмите се програмирани на тој начин постојано да таргетираат две различни контролни групи на луѓе по случаен избор (група А/В) на кои им се прикажуваат различни содржини, мерејќи ја нивната реакција и одговор, користејќи ги добиените резултати за мерење на каузалност и оптимизирање на услугата.

Оваа ***хипотеза*** може да се тестира преку симултано пребарување на Google во две или повеќе различни држави (од различни компјутери или друг тип на смарт уреди) по ***исти клучни зборови*** и тоа: во ***првиот случај*** пребарување на истите клучни зборови на ист јазик; во ***вториот случај*** пребарување на исти клучни зборови во секоја држава, но на јазикот кој се зборува таму; и во **третиот случај** пребарување на исти клучни зборови, во секоја држава на секој од јазиците. На пример, доколку се пребарува симултано во сите балкански земји, ***клучен збор - Сирија***, тогаш во првиот случај би се пребарувало секаде - Syria (на англиски јазик), во вториот случај во секоја земја на јазикот кој се зборува таму (Мк – Сирија, Тр – Suriye, Бг – Сирия, Гр – Συρία, Ср/Хр/БиХ – Сирија, Sirija итн.); и во третиот случај пребарување во секоја земја, секоја форма од овие варијанти. Понудените резултати можат да се анализираат од два аспекта: *извор на содржината* (која веб-страница е доминантна и редослед на веб-страници) и *контекстуална анализа на содржина* (од која перспектива се понудените содржини, дали имаат наклонетост и тенденција). На овој начин може да се утврди, базната – почетна порција на дигитална реалност која ја добиваат граѓаните, која се разликува во зависност од државата од каде е извршено пребарувањето, но во исто време и да се утврди разликата и истоветноста на продуцираната порција. На овој начин може да се измери ***базната порција на дигитална реалност*** која ги обликува ставовите на различните граѓани по одредени прашања (но и интереси, желби, начин на размислување). Доколку пребарувањето во државата А продуцира содржина која во однос на изворите и контекстот на содржината е поблиска до

[102]Seth Stephens – Davidowitz, Everybody lies: What the internet can tell us about who we really are, Bloomsbury, 2017.

содржината на државата Б, во однос на државата В, тогаш граѓаните на А и Б би имале поблизок светоглед и интерсубјективна реалност за исти прашања, кој се разликува од интерсубјективната реалност на граѓаните во државата В. Поради ограничени ресурси но и самиот контекст на овој труд, овде само предлагаме идно истражување кое би опфатило тестирање на повеќе од 20 клучни зборови, симултано во сите дванаесет (12) балкански држави. На тој начин ќе се утврдат базните порции на продуцирана дигитална реалност во балканските држави, како споредбено се разликуваат или совпаѓаат и како влијаат врз креирањето и обликувањето на различна интерсубјективна реалност по истото прашање.

Клучното прашање кое се поставува е кои се импликациите од постоењето на дигитална реалност? Одговорот не е едноставен, но ќе пробаме импликацијата од постоење на дигиталната реалност да ја анализираме според поврзаноста со останатите типови на реалност и како таа влијае врз нив:

а) Во делот на нашата *субјективна реалност*, поврзаноста со различна порција од *дигиталната реалност* директно влијае врз обликувањето на нашето субјективно јас. Поврзаноста со *дигиталната реалност* и содржините на кои сме изложени ја креираат нашата *субјективна реалност*, зајакнувајќи ги или отфрлајќи ги нашите претходни ставови, вредности и идеи, креирајќи нови потреби кои директно влијаат врз нашата мотивација, желби и интереси. На пример: алгоритмите (врз претходно добиени податоци за нас, анализирани и обработени преку споредување на желбите, преференциите и интересите на луѓе кои одговараат на нашиот профил) ни препорачуваат што да гледаме на Netflix или што да купиме од Amazon, каква книга да прочитаме на Blinkist, каква музика да слушаме на Spotify, какво видео да гледаме на YouTube постојано таргетирајќи не со содржини кои се обликувани специјално за нас. При објавување на текст на Facebook, алгоритмите на социјалната мрежа автоматски вршат сентимент анализа на текстот преку која се прави процена колку во моментот се чувствуваме среќни или тажни, според видот и фреквенцијата на зборови што ги користиме. Комбинирајќи ги овие податоци со нашата претходна активност (посетени страни, извршени пребарувања, објавени слики, видеа, посетени профили, лајкови, шерови, кликови...) алгоритмот исфрла нова и обликувана порција на дигитална реалност, затворајќи го кругот кој се претвора во постојано движечка спирала на обликувана и насочена порција на дигитална реалност.

Слика бр. 1. Добиена порција на субјективна дигитална реалност

Оваа содржина која ја исфрла *дигиталната реалност* во себе содржи дезинформации, лажни факти, fake news, deep fake, пропаганда[103], контекстуално насочен текст, модифицирани слики, видеа и звук кои креираат незнаење[104], а сето тоа преземено и вградено во *субјективната реалност* на човекот. Откритието за тоа како знаењето и моќта ефективно се користат од страна на институциите (во оваа смисла корпорациите кои ги поседуваат моќните алгоритми и социјалните мрежи) во контролирањето и насочувањето на општеството (вид на социјален инженеринг) во согласност со балансот на моќ во општеството, му се припишува на Michael Foucault[105]. Во неговата книга тој ја објаснува тесната поврзаност помеѓу центрите на моќ и знаењето и насочување на општеството, велејќи дека аргументите во вестите (информациите) се насочувани од страна на контролни групи (центри на моќ), особено во капиталистичките општества. Оттука, според него вестите се само практика, дискурс, кој е далеку од неутрална рефлексија на општествената

[103]За начинот и импактот од користењето на fake news и дигитална пропаганда во политички цели, подетално може да се оствари увид преку проучување на скандалот со британската компанија Cambridge Analytica Ltd (CA), за која се потврди дека има директна вмешаност во американските претседателски избори и кампањата за Брегзит. Преку користење на big data за неколку милиони корисници на facebook и нивно таргетирање со содржини креирани кои одговараат на нивниот психолошки профил, преку комплицирани статистички модели, компанијата директно влијаеше кон промена на однесувањето на таргетираните луѓе и нивно насочување кон однапред зададена цел (гласање, пасивизираност итн.).

[104]Намерното ширење на незнаење се нарекува ***агнотологија***.

[105]Michael Foucault, Archeology of Knowledge, 1972.

реалност и емпириските факти, интервенирајќи директно во *општествената конструкција на реалноста*[106] (интерсубјективната реалност).

Во XXI век идејата дека ширењето незнаење има уште поголема моќ врз масите е водечка парадигма на *дигиталната реалност*.

б) Брзината на споделување на содржини и идеи го менува начинот и брзината на кој се формира *интерсубјективната реалност.* Овој процес на забрзување е поврзан со концептот за „компресија на време-простор“[107] каде новите форми на транспорт и комуникација се дел од новиот начин на живот. Дигиталната интерсубјективна реалност е драстично поразлична од конвенционалната. Во објективната реалност, луѓето имаат тенденција да се дружат со луѓе кои го делат нивниот светоглед, луѓе кои ги познаваат и кои им се блиски. Во дигиталната реалност не постојат правила. Не постојат физички, географски, идеолошки или идентитетски ограничувања. Истражувањата кои се правени во САД покажуваат дека шансите една интернет-страница за вести во исто време да биде посетена од двајца луѓе со различна политичка ориентација се околу 45 %[108]. Дополнително, како резултат на нереалната бројка на пријатели на Facebook,[109] со кои во објективната реалност постојат мали шанси да дојдеме во контакт или да споделуваме идеи, голем дел од информациите на кои сме изложени и кои ги добиваме на Facebook се од луѓе кои застапуваат различна политичка (но и друг тип) идеологија од нашата. Сумирано, *дигиталната реалност,* всушност ги поврзува луѓето со различен светоглед многу поблиску отколку што тие би дошле во контакт во објективната реалност, иако спротивно на конвенционалната логика, резултирајќи со зголемен говор на омраза, уште подлабока поделеност и зајакнување на сопствениот светоглед. Бидејќи секој човек има пристап до дигиталната реалност, споделувањето на неговите идеи му даваат моќ која претходно во конвенцијалната објективна реалност едноставно ја немал. Сега секој човек преку дигиталната реалност може да генерира моќни идеи кои преку нoќ можат да ја изменат интерсубјективната реалност во која група на луѓе живеат, вклучително и на цели држави и нации.

3. Креирање на преференци, поставување на агенда и ширење на незнаење

[106]Peter L. Berger, Thomas Luckmann, The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge, Penguin books, 1966.

[107]Harvey, David. „Time-space compression and the postmodern condition“. Modernity: Critical Concepts 4 (1999): 98–118.

[108]Seth Stephens – Davidowitz, Everybody lies: What the internet can tell us about who we really are, Bloomsbury, 2017.

[109]Психолошките истражувања покажуваат дека секој човек во конкретен период од животот најмногу може активно да комуницира со околу 150 различни луѓе.

Истражувањата во психологијата укажуваат на тоа дека постојат два система кои управуваат со човековото мислење: ***Систем 1*** и ***Систем 2***[110]. ***Систем 1*** оперира брзо и по автоматизам, без или со многу малку труд и без чувство за контрола од наша страна. ***Систем 2*** алоцира внимание кон оние ментални активности кои бараат повеќе труд и вклучуваат комплексни пресметки. Операциите на ***Системот 2*** често се доведени во асоцијација со субјективното искуство на секој човек, изборот кој го правиме и концентрацијата. Повторувањето на искуствата (креирање на навика), вметнатата идеја и доброто расположение креираат леснотија при размислувањето која подоцна продуцира познати чувства, чувствуваме дека нешто е вистинито, имаме добро чувство и не чувствуваме напор. Ваквата состојба овозможува наклонето поведение кое не зависи од нашата волја, туку е извршено по автоматизам.

Според *Националната стратегија за сајбер безбедност на Република Македонија 2018-2022,* во Република Северна Македонија во првиот квартал од 2017 година, 73,6 % од домаќинствата имале пристап до интернет и 91,2 % од бизнис- претпријатијата со 10 или повеќе вработени имале широкопојасна интернет-конекција.

Анализата на глобалните трендови открива дека информациските „екокомори“ во иднина ќе продуцираат безброј спротивставени реалности, правејќи го споделениот поглед на светот просто невозможен. Тоа е само еден мал дел од безбедносниот ризик со кој се соочуваме како општество. Во наредните 5 години (на пократок рок) до 10 до 15 години (на подолг рок) ќе се соочиме со масовно ширење на незнаење преку специјално обликувани порции на дигитална реалност (кои најчесто ќе бидат поттикнати од земји како што се Русија и Кина) резултирајќи со поделба на две групации на луѓе: ***луѓе кои знаат*** и ***луѓе кои не знаат***.

Овие луѓе кои не знаат, кои неспоредливо ќе бидат во многу поголем обем од другата група, а се директна жртва на ширењето на незнаење преку специјално обликувана и таргетирана порција на дигитална реалност, ќе имаат искривена перцепција и субјективна и интерсубјективна реалност конструирана од лаги, deep fake, fake news, пропаганда и дигитална манипулација, преку константно повторување на лажна содржина, до степен кога **Системот 1** нема да може да препознае нешто што е веќе видено, од нешто што е вистина. Јазот на овие две групации на луѓе ќе биде сè подлабок резултирајќи со фрагментација во општеството, невозможност од меѓусебна соработка и комуникација, апатија кон промените и парализираност на државните институции. Како светската економија ќе се променува од економија базирана на материјали кон економија базирана на знаење, така знаењето ќе биде најголемиот извор на богатство за разлика од материјалните ресурси како што се златото, полињата со нафта, житните полиња и рудниците, а добро образован човечки фактор, ќе претставува најголем ресурс во идните стратегиски натпреварувања помеѓу државите и другите субјекти на меѓународните односи.

[110]Kahneman, Daniel. Thinking, Fast And Slow. New York : Farrar, Straus And Giroux, 2011.

Досегашните истражувања[111] покажуваат дека емитувањето на турските ТВ-серии на националните телевизии во Република Северна Македонија, преку поставување на агенда и креирање и обликување на преференции (преку моделирање на субјективна и интерсубјективна реалност) резултира со промена на јавното мислење во посакувана насока. Ова тврдење статистички е мерено преку две претходно поставени зависни варијабли кои детектираат промени во однесувањето: а) зголемување на македонските туристи во Турција и б) преку истражувањата на Gallup international, за мислењето на јавноста за светските лидери.

Во периодот кој следи, особено следните 5 до 15 години, ширењето на незнаење и лошата состојба во образовниот систем (супстандардни услови, слаб кадар, мала (или целосно отсуство на) инвестиција во научни истражувања) ќе предизвикаат во *најголем безбедносен ризик* за Република Северна Македонија да има *недостаток на квалитетен човечки потенцијал, односно луѓе кои поседуваат знаење.*

ЗАКЛУЧОК

Трудот претставува обид за внесување на нов научен теоретски концепт во областа на безбедносните науки, преку дефинирање на четврт тип на коегзистирачка, паралелна реалност, односно дигитална реалност и каков тип на безбедносна закана имплицира таа.

Дигиталната реалност во трудот е дефинирана како повеќеслоен дигитално поврзан ентитет во голема мера управуван од вештачка интелигенција и алгоритми, кои се креирани и се во сопственост од страна на моќни корпорации, кој е изграден од сите податоци (во форма на текст, слика, видео, звук и секаков тип на оставена дигитална трага) кои се наоѓаат во кибер просторот, вклучувајќи ги овде социјалните мрежи, чат соби, irc канали и останати типови на софтверска платформа за комуникација, интернет-налози, интернет-пребарувачи, веб-страници и други софтверски решенија како и deep web и dark web. Оваа реалност е во постојана промена и експанзија како резултат на човековата продукција на нови податоци. Секоја прикачена фотографија, напишан текст, прикачен звук, прикачено видео, секое кликање на содржина, споделување (вклучително и deepfake), пребарување, отворање на веб-страница, сурфање, итн. продуцира постојано нови содржини и big data кои стануваат составен дел од повеќеслојната дигитална реалност. Човекот има *пристап до дигиталната реалност* преку секаков тип на смарт уред како медиум преку кој се канализираат информации до неговите сетила.

---

[111] Иван Ристов, Турската моќ на Балканот и безбедносните импликации – случај Република Северна Македонија, докторска дисертација, Факултет за безбедност – Скопје, 23.11.2020 година.
достапна на: https://fb.uklo.edu.mk/wp-content/uploads/2020/10/Doktorska-Ivan.pdf

Истражувањата покажуваат дека, во периодот кој следи, особено следните 5 до 15 години, ширењето на незнаење и лошата состојба во образовниот систем (супстандардни услови, слаб кадар, мала (или целосно отсуство на) инвестиција во научни истражувања) ќе предизвикаат во најголем безбедносен ризик за Република Северна Македонија да има недостатокот на квалитетен човечки потенцијал, односно луѓе кои поседуваат знаење.

БИБЛИОГРАФИЈА

1. Alexander Wendt, 1992: Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics, in: International Organization,46/2,391-425; Peter L. Berger, Thomas Luckmann, The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge, Penguin books, 1966;
2. Chris Brown, Understanding International Relations. New York: Palgrave (2001).
3. Donald Hoffman, The Case Against Reality: Why Evolution Hid the Truth from Our Eyes;
4. Harvey, David. "Time-space compression and the postmodern condition." Modernity: Critical Concepts 4 (1999): 98–118;
5. John Searle, The Construction of Social Reality. New York: Free Press (1995);
6. Kahneman, Daniel. Thinking, Fast And Slow. New York : Farrar, Straus And Giroux, 2011;
7. Mark Twain, What is Man? and other essays;
8. Michael Foucault, Archeology of Knowledge, 1972;
9. Nicholas Onuf, World Of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations. Columbia: University of South Carolina Press(1989).
10. Peter L. Berger, Thomas Luckmann, The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge, Penguin books, 1966;
11. Rosa, Hartmut. Social acceleration: A new theory of modernity. Columbia University Press, 2013;
12. Seth Stephens – Davidowitz, Everybody lies: What the internet can tell us about who we really are, Bloomsbury, 2017;
13. Soft Power Today, Measuring the Influences and Effects, The Institute for International Cultural Relations, School of Social and Political Science, The University of Edinburgh and British Council.
14. Yuval Noah Harari – Sapiens: a brief history of humankind; Homo Deus: a brief history of tomorrow; & 21 lessons for the 21st century.
15. Иван Ристов, Турската моќ на Балканот и безбедносните импликации – случај Република Северна Македонија, докторска дисертација, Факултет за безбедност – Скопје, 23.11.2020 година.

ТЕОРИИ ЗА РЕШАВАЊЕ НА ПРОБЛЕМИТЕ ВО БЕЗБЕДНОСТА НА СООБРАЌАЈОТ, УПРАВУВАЊЕ И ПРЕВЕНЦИЈА ВО СООБРАЌАЈОТ

Александар Наумоски
Министерство за транспорт и врски
e-mail: aleksandar0412@gmail.com

д-р Стевчо Јолакоски
Министерство за транспорт и врски
e-mail: stevcejolak@yahoo.com

АПСТРАКТ

Целта на трудот е безбедноста на сообраќајот како научна дисциплина која ја изучува меѓузависноста помеѓу сообраќајот и другите процеси во општеството, од една страна, и штетните последици од сообраќајот, од друга страна.
Безбедноста во сообраќајот е тесно поврзана со безбедноста и здравјето на луѓето, како и со нивниот имот. Сообраќајот е во функција на енормниот и брз развој на човештвото, но и причина за сериозни загуби на човечки животи,

сериозни последици по човековото здравје, но и огромна материјална штета. Управувањето со сообраќајот е активност којашто се концентрира на мерки за ублажување на симптомите на сообраќајните проблеми, при што не се третира коренот на причините.

Превентивните активности во сообраќајот се разновидни и се применуваат со поддршка од многу државни органи и институции, како и од многу невладини организации. Истите ќе бидат прикажани преку историскиот метод и методот на дескрипција.

Проблемите поврзани со сузбивањето на сообраќајната деликвенција се комплексни како што и сообраќајот е сложена и комплементарна појава. Особено треба да се потенцира значењето на превентивата преку следење и контрола на сообраќајот и преземање на мерки и активности за санкционирање на одредени видови потешки прекршоци, како што се брзината на движење, управувањето возило под влијание на алкохол, неправилното престигнување и разминување итн.

Клучни зборови: безбедност, превенција, сообраќај

Вовед

Безбедноста на сообраќајот ги изучува меѓузависноста помеѓу сообраќајот и другите процеси во општеството, од една страна, и штетните последици од сообраќајот, од друга страна. Оваа наука ги изучува и се обидува да ги открие законитостите на настанокот на штетните последици од сообраќајот, со цел оптимизација на сообраќајниот процес и намалување на штетните последици.

Во поширока смисла, предмет на безбедноста на сообраќајот се сите штетни последици од сообраќајот, додека, пак, во потесна смисла предметот се поврзува единствено со сообраќајните незгоди или попрецизно за последно мерливите последици на сообраќајните незгоди.

Основната цел на безбедноста на сообраќајот е да ги намали сите штетни ефекти без да го наруши нормалниот тек на сообраќајот (Јолакоски 2014). Активната безбедност на сообраќајот има за цел да ги спречи сообраќајните незгоди и со тоа да ја намали веројатноста за настанување на сообраќајните незгоди. Пасивната безбедност на сообраќајот има општа цел за намалување на последиците од сообраќајните незгоди кои се случиле.

Во однос на методите може да се истакне дека секој метод кој се применува во безбедноста на сообраќајот има свои предности и недостатоци. Па оттука, само со доброто комбинирање на методите доаѓаат до израз предностите и недостатоците на секој од методите. Во оваа категорија методи кои се однесуваат на безбедноста на сообраќајот

спаѓаат: метод на мерење, статистички метод, метод на анкета, метод на научно надгледување, метод на експериментирање, компаративен метод, метод на анализа на случај и експертски метод.

Во современото општество се развиени голем број теории на сообраќајни незгоди. Целта на поголемиот дел од теориите е да ја откријат законитоста на настанокот на сообраќајни незгоди, односно законитостите на учеството на одделни категории на учесници во сообраќајот и во сообраќајните незгоди. Како најбитни теории во овој домен се сметаат теоријата на случај, теоријата на зараза, теоријата на склоност и spell теоријата (P. i. Lipovac 2008).

Теорија на случај

Првата научна теорија која се обиде да даде законитост на бројот на незгодите што ќе ги имаат одделни возачи се засноваше врз статистиката, односно врз „Пуасоновата распределба на веројатностите. Пуасоновата распределба на веројатностите се однесува на ретките настани“. [112] Оваа теорија поаѓа од важната претпоставка дека сите возачи имаат еднакви можности да имаат еднаков број незгоди, односно дека на сите возачи им се еднакви можностите да учествуваат во незгодите. Со оглед на тоа дека сообраќајните незгоди се ретки (од аспект на поединецот за којшто ја определуваме веројатноста да има n-незгоди), бројот на незгоди ја има Пуасоновата распределба на веројатностите. Значи, веројатноста некој возач, во набљудуваниот период (при определена километража и интензитет на возењето) да учествува (или да предизвика) во n-незгоди има Пуасоновата распределба и се определува според следнава шема:

$$P\,[N = n\,] = \frac{|\lambda^n}{n!} e^{-\lambda}$$,....за...n = 0, 1, 2, 3...

Притоа:

N – Назив на случајната променлива – број на сообраќајни незгоди што треба да ги набљудува возачот во набљудуваниот период

n – конкретната вредност на случајната променлива (може да ги зема вредностите: 0, 1, 2, 3, ...) и

l – интензитет на сообраќајните незгоди (средниот број на незгоди за сите возачи, во набљудуваниот период).

Оваа математичка теорија се потпира врз достигањата во математиката и во теоријата на веројатност. Без оглед на нејзиното

[112] Пуасонова распределба на веројатностите е граничен случај на биномна распределба кога веројатноста на настаните тежи кон нула, т.е. доколку настаните се ретки.

значење во историска смисла, нејзините дострели беа мали. Имено, со оваа теорија не можеа да се објаснат некои појави, а посебно фактот дека определени групи возачи имаат значително поголем дел на незгоди отколку други. Имено, во едно претпријатие за превоз, врз мала група возачи (20 – 30 %) отпаѓа најголемиот број сообраќајни незгоди (и повеќе од 80 %). Од друга страна, пак, постои група возачи коишто во целиот свој работен век немаат ниту една незгода. Ова е редовна појава во претпријатијата за превоз, но слична појава може да се забележи и во вкупната популација на возачи. Овој факт ја оспори почетната претпоставка на теоријата на случај – дека сите возачи имаат иста можност да учествуваат во незгода. Затоа, теоријата на случај не најде значајна поддршка и оправдување во практиката и брзо беше надмината.

Теорија на зараза

За да се видат важните разлики во бројот на незгоди меѓу одделни возачи, научниците ја развија теоријата на случај, така што ја воведоа теоријата на зараза. Според оваа теорија, само „првата незгода е случајна и сите имаат подеднаква можност да учествуваат во првата незгода“. По првата незгода се менува односот на поединецот кон сообраќајот. Некои возачи стануваат повнимателни и тешко можат да имаат втора незгода (им опаѓа можноста да имаат втора незгода), додека некои (почесто) стануваат оптоварени со првата незгода и во слични ситуации реагираат несоодветно, па се зголемува нивната можност да имаат последователни незгоди. Оваа категорија возачи, по првата незгода, се заразува со сообраќајни незгоди. Затоа оваа теорија и се вика теорија на зараза.

Првите резултати на примената на теоријата на зараза беа охрабрувачки, бидејќи оваа теорија ги протолкува важните разлики меѓу учеството на одделни групи возачи во сообраќајни незгоди. Меѓутоа, понатаму се покажа дека ниту оваа теорија не може да протолкува некои важни појави. Од друга страна, оваа теорија подразбираше дека на почетокот сите возачи се исти – ја имаат истата можност да учествуваат во незгода. Дури кога некој возач учествува во незгода оваа теорија го истакнува и посебно го проучува. Ова не беше прифатливо во практиката.

Теорија на склоност

Практичните барања во врска со теориите на сообраќајните незгоди се движеа од барањата да се објаснат одделни појави до забележувањето на законитоста на настанувањето на сообраќајните незгоди. Посебно се бараше теоријата да понуди одговор за безбедноста на одделните лица – возачи пред тие да учествуваат во незгодите. Теоријата на склоноста е

првата научна теорија што понуди можност да се оцени безбедноста на одделните возачи и пред тие да учествуваат во незгодите. Оваа теорија тргнува од претпоставката дека „различни луѓе имаат различна склоност кон инциденти, во зависност од своите психофизички карактеристики“. Од друга страна, пак, се претпостави дека лицето кое е склоно кон еден вид инцидент – е склоно и кон други инциденти, па и кон сообраќајни незгоди. Во таа смисла, оваа теорија тврди дека лицата кои се склони кон разни инциденти – се склони и кон сообраќајни незгоди. Врз основа на оваа аналогија, оваа склоност може да се мери и да се соопшти и пред првата сообраќајна незгода.

Теоријата на склоност протолкува разни практични проблеми и за првпат ја понуди можноста да ја измери склоноста на одделни лица кон сообраќајните незгоди, а врз основа на нивниот психофизички склоп и на други инциденти што ги имале во своето искуство. На пример, врз основа на анализата на психофизичките особини на личноста или врз основа на анализата на досегашните искуства (независно од сообраќајот), можно е да се определи склоноста на возачот кон сообраќајните незгоди и да се издвојат екстремно склони, средно склони и оние кои не се склони кон инциденти, па ниту кон сообраќајни незгоди. Во согласност со оваа теорија, од сообраќајот се елиминирани многу професионални возачи како небезбедни (мошне склони кон сообраќајни незгоди), иако тие никогаш немале сообраќајна незгода.

Сепак, оваа теорија забележа и бројни промашувања во толкувањето на одделните појави. На пример, се случуваше возач кој е прогласен за екстремно склон кон незгоди на подолг период (по поголема измината километража) да нема ниту една сообраќајна незгода и обратно. Затоа се пристапи кон усовршување и коригирање на оваа теорија.

Spell теорија

Spell теоријата тргнува од претпоставката дека личностите кои се склони кон еден инцидент – тие се склони и кон други, па и кон сообраќајни незгоди. Меѓутоа, оваа теорија, покрај психофизичките особини на личноста, ги зема предвид објективните околности во кои се наоѓа лицето. Оваа теорија тргнува од тоа дека „определено лице може да биде мошне склоно кон инциденти (и кон сообраќајни незгоди) во едни, но мошне безбедно во други околности“. На пример, лицето може да биде мошне склоно кон инциденти ноќе, друго лице рано наутро, третото лице е склоно во самрак, на дожд итн. Во овие објективни околности лицето е склоно и кон сообраќајни незгоди. Значи, оваа теорија ги спојува и ги уважува субјективните карактеристики на личноста и објективните

карактеристики на ситуацијата во која лицето вози (учествува во сообраќајот).

Би требало да се има предвид дека ова е само поедноставен приказ на четири теории или четири пристапи кон толкувањето на појавата на сообраќајни незгоди. Денес се развиени или се развиваат бројни теории на сообраќајните незгоди, но најголем број од нив потекнуваат од наведените четири теории.

Секоја фаза од развојот на безбедноста во сообраќајот се карактеризира со одредена теорија. Безбедноста во сообраќајот треба да се разгледува како симбиоза од сите четири теории во кои е важно и однесувањето на поединецот и секој треба да биде внимателен учесник бидејќи некогаш незгодите се случајни, некогаш повторливи, а секогаш се случуваат поради некакво невнимание. Секоја наведена теорија заслужува посебно внимание и има соодветно место во науката за безбедноста во сообраќајот, но и секоја теорија одделно зафаќа одреден сегмент, односно аспект на безбедноста во сообраќајот, давајќи соодветен теоретски придонес за унапредување на научната мисла. Токму затоа ниту една од фазите не може да биде издвоена и да биде посочена како појдовна или најзначајна основа за изработка на трудот, туку сите подеднакво или на соодветен начин покриваат различни прашања од исклучително значајното прашање на безбедноста во сообраќајот.

Управување со сообраќајот

Поимот „управување со сообраќајот“ се користи за да го опише процесот на приспособување на примената на постојниот сообраќаен систем во задоволување на специфични цели без да се преземаат суштински промени, како изградба на сообраќајници и слично. Оттаму, управувањето со сообраќајот е активност којашто се концентрира на мерки за ублажување на симптомите на сообраќајните проблеми, при што не се третира коренот на причините. Значи, тука не се работи за суштински промени во самата мрежа, како поставување, на пример, на кружни раскрсници,' или, пак, мерки како оданочување, добивање дозволи, кои директно влијаат врз сообраќајниот проток или типот на возила.

Главни цели на управувањето со сообраќајот се:

- Да се одржи и/или да се подобри квалитетот на превозните услуги на постојниот транспортен систем;
- Да се зголеми ефикасноста на постојниот транспортен систем;
- Да се подобри пристапот за пешаците и комерцијалните возила;

- Да се минимизира трошокот за подобрување на квалитетот на услугата, на ефикасноста на постојниот транспортен систем;
- Да се минимизираат несаканите влијанија врз околината од постојните сообраќајни објекти;
- Да се промовира саканото општествено и економско влијание на постојните транспортни објекти и услуги.

Ако не постои управување со сообраќајот, тогаш возачите ќе се обидат да изнајдат најдобар пат за себе по сообраќајната мрежа за да се движат на најбрз можен начин. Тие би имале слобода да ја користат мрежата за возење и за паркирање. Сообраќајното управување според својата природа е ограничување на слободата. Секој дел од управувањето е ограничување на движењето за некој вид сообраќај. Овие ограничувања спаѓаат во четири категории и тоа:

- Ограничувања на маршрутата: сите еднонасочни системи и прописите за забрана на влез се превенција за возачите да не ги користат оние маршрути, кои инаку би ги користеле.
- Ограничувања од типот давање на приоритет на минување:
- сите сообраќајни сигнали и останати прописи за давање приоритет на раскрсниците го попречуваат одвивањето на сообраќајот кој инаку би се одвивал.
- Ограничувања на паркирањето: ги спречуваат некои возачи да го завршат патувањето онаму каде што сакаат.
- Ограничувања на брзината: ја ограничуваат слободата на сообраќајот да се движи на брз начин.

Ако сообраќајното управување претставува ограничување што се однесува на движењето, тогаш се поставува прашањето - Кои се неговите цели? Без сомнение, цел е да се зголеми безбедноста на патната мрежа, да се олесни движењето на пешаците и да се промовира заштитата на животната средина. Но, главната цел е да се зголеми капацитетот на мрежата, што мора да се дефинира многу внимателно. Имено, не станува збор за зголемување на максималната проточност на мрежата, бидејќи таа во никој случај не функционира врз база на максимален проток, ниту, пак, едноставно, може да се зголеми просечната сообраќајна брзина. Познато е дека поголемите брзини привлекуваат повеќе сообраќај, којшто, пак, од друга страна, ја намалува брзината. Може да се размислува околу зголемување на брзината при којашто зададен тек може да се движи, или поинаку кажано, тек којшто може да се движи при дадена брзина. Но, ова, исто така, не е доволно добро, бидејќи сообраќајното управување речиси секогаш ги зголемува должините на патување.

Од овие причини, потребен е поинаков концепт, којшто би можел

да се нарече „воздушен“ однос на брзината и протокот. Тоа би значело дека сообраќајните брзини се мерат низ времето што му е потребно на возачот да стигне од изворот до целта на патувањето по воздушна линија. Ако може да се измери воздушниот однос на брзината и протокот, тогаш тоа би било многу добра мерка за ефективноста на сообраќајниот систем. За жал, од податоците на теренот не е можно да се измерат брзините по воздушна линија, така што на проблемот му се приоѓа на покласичен начин. Но, не е лошо да се има предвид дека ова е критериум со чијашто помош се оценува и просудува ефективноста на сообраќајното управување во смисла на зголемување на капацитетот.

Алатките, дејствата и средствата се земаат како елементи на сообраќајното управување. Тука ќе бидат систематски нумерирани според хронолошкиот редослед во којшто тие можат да влијаат врз едно хипотетичко патување коешто започнува од дома.

Постојат осум главни елементи (мерки) на управувањето со сообраќајот и тоа:

1. Мерка којашто влијае врз времето и местото на создавање на патувањето: поместување на работното време, наплата на градска патарина, дозвола за промена на намена на земјиштето и сл.
2. Мерки коишто влијаат врз изборот на начинот на патување: контрола на паркирање, системи „паркирај и вози“, заедничко користење на возила и сл.
3. Мерки коишто влијаат врз изборот на маршрутата и на контролата и набљудувањето на коридорот: водење по маршрути, контрола на пристап, детекција на инциденти на автопат и управување со нив.
4. Распределба на користење на сообраќајниците: еднонасочен систем, резервирани ленти за возилата на Јавното градско претпријатие, пешачки зони.
5. Контрола на раскрсници: работа на светлосните сигнали, сигнална координација.
6. Контрола на паркирање: временски ограничувања, водење на паркирање.
7. Мерки коишто директно влијаат врз безбедноста: контрола на брзината, контрола на раскрсниците, класификација на сообраќајниците.
8. Мерки што се директно насочени кон проблемите на зачувување на животната средина.

Како што се гледа од листата, постои широк избор од мерки. Ова е главната причина зошто воведувањето на шемата на управување со сообраќајот е многу тешка задача. Секој од елементите има своја врска

во смисла на интеграција. Со други зборови, еден елемент би требало да се интегрира со друг во процесот на воведување на шемата на управување со сообраќајот. На пример, контролата на паркирање би требало да се интегрира со мерките што влијаат врз изборот на начинот на превоз. Дополнително, мерките на сообраќајно управување би требало да се сметаат за краткорочни, а не долгорочни, бидејќи шемата на сообраќајното управување ги решава само симптомите, а не основата на сообраќајните проблеми. Исто така, управувањето со сообраќајот бара релативно кратко време и низок трошок на имплементација (воведување).

Управувањето со сообраќајот во градовите е витална и сложена задача. Тоа е од животно значење бидејќи треба да обезбеди цивилизирано постоење на мнозинството луѓе кои живеат во градовите. Задачата е сложена бидејќи сообраќајните проблеми се создаваат на долги патеки, низ доста неконтролирани процеси. Како резултат на ова, сообраќајното управување во градовите мора да се справува на краток рок со симптомите на долгорочен проблем. Меѓутоа, во ова, испресечениот (фрагментиран), некоординиран приод, не секогаш е ефикасен.

Релација помеѓу управување на сообраќајот и смирување на сообраќајот

Иако понекогаш изгледаат како единствена целина, управувањето на сообраќајот и смирувањето на сообраќајот претставуваат различни алатки и се однесуваат кон различни проблеми. Управувањето на сообраќајот вклучува традиционални средства за контрола на сообраќајот, со цел да се управуваат тековите и патеките на движење (маршрутите). Смирувањето на сообраќајот се занимава со прашањето - Што е она што се случува кога сообраќајот е веќе на улица? На пример, ограничувањето на пристапот до улицата (влез само од едниот крај) може да го намали сообраќајот на таа улица, но со тоа нема да се влијае на брзината. Често пати смирувањето и управувањето на сообраќајот се комплементарни (различни, но се надополнуваат).

Локалната заедница треба да размислува за сообраќајот во поширока смисла. Ако има интензивен сообраќај на која било сообраќајница, тоа би можело да значи дека има интензивен сообраќај насекаде. Во овој случај, потребни се сеопфатни стратегии за намалување на сообраќајот, во смисла на охрабрување и обезбедување на алтернативни начини на патување (развој на пешачки и велосипедски мрежи, примена на управување со побарувачката, подобрување на јавниот превоз, подобрување на планирањето на користење на земјиштето). Во секој случај, смирувањето и управувањето на

сообраќајот треба да се постават од многу широка перспектива. Проблемот не смее да се риместува од една на друга сообраќајница. Иако воведувањето на мерките се одвива во фази, сепак, треба да се има целосен план, при што во голем дел ќе бидат вклучени и граѓаните.

Превенција во сообраќајот

Активности во превенцијата во сообраќајот имаат сите надлежни органи и служби кои имаат за цел намалување на бројот на случени сообраќајни незгоди и на нивните последици. Сепак, се чини дека најголемата улога ја има Министерството за внатрешни работи, кое презема најопсежни мерки за следење и контрола на сообраќајот. Според Липовац (P. Lipovac, Ibid, str 313 2008) непосредната контрола на сообраќајот, откривањето и санкционирањето на прекршоците, превентивно влијае и придонесува за унапредување на ставовите и однесувањето во сообраќајот. Липовац ги поврзува превентивните со пропагандните активности во сообраќајот и ги препознава следните активности како најважни за полицијата: (P. Lipovac, Ibid, str.313ß322 2008)

- Снимање и следење на обележјата на безбедноста во сообраќајот;
- Информирање на граѓаните за состојбата на безбедноста во сообраќајот;
- Помош и поддршка на другите субјекти во безбедноста во сообраќајот;
- Активно учество во подготвување на стратегијата за безбедност во сообраќајот;
- Реализација на посебни програми со ризични и најзагрозени групи;
- Учество во сообраќајното образование и воспитување;
- Помош и учество во кампањите за безбедност во сообраќајот;
- Останати превентивно-пропагандни активности за безбедност во сообраќајот.

Снимањето и следењето на обележјата на безбедноста во сообраќајот подразбира контрола на сообраќајот, контрола на работата на значајните субјекти во безбедноста во сообраќајот (автошколите, центрите за полагање возачки испити, станиците за технички преглед и др.), како и водење евиденции за значајните обележја на безбедноста во сообраќајот (за возачи, за возила, за сообраќајните прекршоци, за сообраќајните незгоди и др.).

Информирање на граѓаните за состојбата на безбедноста во сообраќајот е од особена важност за развој и унапредување на

состојбата со сообраќајните незгоди, а, пред сè, се однесува на достапноста на податоците со кои располага полицијата, особено во однос на:

- Доставување на информации до надлежните стручни и научни институции, државните органи и останатите субјекти;
- Периодични (дневни, неделни, месечни, полугодишни и годишни) извештаи за состојбата на безбедноста во сообраќајот (конференции за јавноста, соработка со медиумите, официјални информации и други облици на информирање);
- Печатење на статистички податоци во вид на стручни трудови, извештаи и билтени.
- Помош на стручните лица при изработка на проекти, студии, истражувања итн.

Помошта и поддршката на другите субјекти во безбедноста во сообраќајот се однесуваат на:

- Помош на субјектите кои работат на обука на возачи, полагање на возачки испити, технички прегледи, одржување на патиштата, превозот, стручните здруженија, невладините и другите организации кои имаат активности во делот на безбедноста во сообраќајот;
- Преземање на заеднички активности на полицијата со други органи насочени кон зголемување на нивото на безбедност на сообраќајот и
- Учество и насочување на активностите на другите субјекти.

Активно учество во подготвување на стратегијата за безбедност во сообраќајот подразбира дека полицијата има значајна улога во оваа активност. Полицијата особено би требало да помогне во дефинирањето на проблемите во безбедноста во сообраќајот, во подготовката на динамичкиот план на кампањата, како и во согледување на ефектите на кампањата и др.

Реализација на посебни програми со ризични и најзагрозени групи подразбира активности со млади возачи, соодветно законско ограничување на нивното учество во сообраќајот, мерки за заштита на пешаците како што се зајакнатите контроли во месеците: април, мај, септември и октомври, кои претставуваат месеци за зголемена грижа за пешаците итн.

У*чество во сообраќајното образование и воспитување* е превентивна активност која ја спроведува полицијата за децата уште од најмала возраст. Презентациите и дружењето со децата започнува уште во предучилишна возраст, за да продолжи потоа преку запознавање на првачињата со основните правила во сообраќајот, запознавање со

најбезбедниот пат од домот до училиштето. Особено значајни се натпреварите во познавање на правилата и вештините за управување на велосипеди и велосипеди со мотор кои се организираат на регионално, републичко и меѓународно ниво.

Националната стратегија на Република Северна Македонија за унапредување на безбедноста на патиштата[113] препознава повеќе мерки и активности кои се однесуваат на превенцијата во сообраќајот. Особено се потенцира значењето на превентивата преку следење и контрола на сообраќајот и преземање на мерки и активности за санкционирање на одредени видови потешки прекршоци, како што се брзината на движење, управувањето возило под влијание на алкохол, неправилното престигнување и разминување итн.

Проблемите поврзани со сузбивањето на сообраќајната деликвенција се комплексни како што е и сообраќајот сложена и комплементарна појава. Во согласност со сфаќањето на поимот сообраќајна деликвенција сузбивањето и превенирањето на оваа појава не може да се потпре врз класичните концепции на криминалната политика применлива кај другите видови криминалитет и деликвенција. Овој концепт, како што вели Шапаровиќ, треба да тргнува од правото на безбедност во сообраќајот на секој учесник во него како општо право и поединецот и гледиштето на безбедноста како израз на нарушување на истото. На таа основа тој се залага за реалистичко поставување на стандардите на безбедност.

Во согласност со општиот пристап кон оваа појава, превенцијата на сообраќајната деликвенција треба да ги опфати сеопштите претпоставки и услови што ја опишуваат безбедноста во сообраќајот во согласност со достигнатиот степен во неговиот општествен, економски, техничко-технолошки и културен развој на едно општество. Тоа подразбира дека превенцијата мора да биде поставена врз програми и целосен пристап што ќе ги опфати претпоставките во вид на правила за однесување, местото на сите општествени фактори и носители на превенцијата. Овој опсег на превенција подразбира поставување на евиденција и обработка на податоци за состојбите и движењата во безбедноста на сообраќајот на патиштата, користење на собраните податоци за изработка на конкретни програми; елементи на содржината на превенцијата и остварување на програмите со постојано следење и мерење на ефектите што се постигнуваат со нивната примена. Во Република Северна Македонија во тек е подготовка на модел на превенција во сообраќајот на патиштата. Овие процеси секогаш подразбираат поставување на превенцијата на две нивоа:

[113] Републички совет за безбедност на сообраќајот на патиштата, 2008.

- Спречување на сообраќајните несреќи како општа политика за одржување на сигурноста во сообраќајот, несреќите и смалување на бројот на деликтите во прометот со најразлични средства иСпречување на бројот со појава на општествена дисциплина во прометот со специфични средства на репресија и превенција.

Со цел да се истакне научната работа на превенцијата се изнесуваат заклучоците до кој е дојдено од страна на Институтот за научни истражувања на сообраќајните несреќи на Универзитетот во Станфорд во Соединетите Американски Држави, во студијата „Драстични мерки за намалување на бројот на загинатите во сообраќајните несреќи“ спрема која би требало, во општата кампања за поголема сигурност во сообраќајот, нацијата да може да отстрани 95 % од несреќите што би значело да се спасат 45.000 човечки животи годишно, доколку:

- Би се одземала возачката дозвола на лицата помлади од 21 година[114] и лицата постари од 70 години[115]. Им се одзема возачката дозвола на лицата кои возат во пијана состојба.
- Се намали брзината на сите сообраќајници за 20 % за разлика од брзината со која денес се вози, на тој начинпросечниот возач би поминал дневно зад воланот 11 минути подолго, што, секако, може да се постигне со позачестени полициски контроли.
- Би се пристапило кон усовршување на патиштата, не само што ќе се зајакне сигурноста туку ќе се прошири и мрежата на патиштата, ќе се зголеми капацитетот за да се одбегне „целосно блокирање“ на преголемиот број автомобили.
- Се преземат драстични мерки во однос на конструкцијата на автомобилите, при што би се примениле опсежни нормативни зафати, со задолжителна промена на прописите за сигурност на автомобилот. Конструкциското усовршување на автомобилот би можело да го намали бројот на загинатите во сообраќајни несреќи за 1/3.

„Накратко, со цел да се успее во превенирањето на сообраќајните несреќи потребно е да се следат две основни правила, односно придржување кон сообраќајните прописи и кога ни се чини дека тоа не е неопходно, како и водење на сметка за однесување на другите и откажување од своето право кога гледаме дека другите неправилно се

[114] Кои имаат учество во сообраќајни несреќи од 40 %.

[115] Кои ги има 4,5 милиони во Соединетите Американски Држави.

однесуваат во сообраќајот“ (Б. Мургоски, Мургоски, Б., Превенција во сообраќајот, Предавање, стр.1-4. n.d.).

Секој учесник во сообраќајот има подеднаква одговорност во превенирањето на безбедноста во сообраќајот. (Јолакоски 2014) Секој од различен аспект има обврска да се грижи за личната безбедност и за безбедноста на сите учесници во сообраќајот. Не постои издвоена категорија која има повеќе права или обврски во сообраќајот, ниту, пак, постои тенденција некои учесници да се издвојат како позначајни од другите. Сепак, постои уверувањето дека пешаците се најранливата категорија за чија безбедност е потребна дополнителна грижа и заштита. Токму затоа и целта на овој трудот е да го рефлектира исклучително значајното прашање за безбедноста на пешаците.

ЗАКЛУЧОК

Безбедноста на сообраќајот на патиштата претставува состојба на оптимално, нормално одвивање на сообраќајот и на заштитата на учесниците и материјалните добра во сообраќајот, со елиминирање на можните извори на опасност или нивна контрола во однапред поставени граници. Во современите услови на живеење безбедноста во сообраќајот е еден од најкомплексните проблеми на општественото живеење на кој влијаат многу фактори. Во структурата на сообраќајниот систем (човек-возило-пат-околина) според криминолошките истражувања сѐ уште доминантен е субјективниот фактор, односно возачите како активни причинители на разновидни состојби на загрозувања, опасности и сообраќајни несреќи (Б. Мургоски 2013).

Безбедноста во сообраќајот предизвика сѐ поголем интерес како на стручната така и на научната јавност. Речиси и не постои државен орган, институција, па и невладина организација која не остварува дел од своите дејности во областа на сообраќајот. Радува фактот што ниту научната јавност не е надвор од случувањата и сѐ почесто се организираат научни и стручни конференции кои имаат за цел промовирање на научната мисла за безбедноста во сообраќајот и развивање на нови и современи модели и техники за контрола и регулирање на истиот.

Развивањето на теориите за безбедност во сообраќајот, како и искуствата кои се стекнуваат со развојот на напредокот на сообраќајната техника, води кон соодветни и правилни препораки за зголемување на нивото на безбедност на патиштата. Новите технологии во автомобилската индустрија, повисоките стандарди за изградба на патиштата, како и сѐ поголемата свест кај возачите и останатите учесници во сообраќајот треба да резултира со намалување на бројот на

случени сообраќајни незгоди и намалување на последиците од истите. За да се постигнат овие цели потребно е и соодветно и квалитетно управување во сообраќајот за што треба да се издвојуваат доволно средства, како финансиски така и материјално-технички. Сето тоа води и кон развивање на квалитетни политики за превенција во сообраќајот, особено преку зајакнување на контролата од страна на полицијата и другите државни органи, кампањи за зголемување на свесноста кај сите учесници во сообраќајот итн.

Националната стратегија на Република Северна Македонија за унапредување на безбедноста на патиштата[116] препознава повеќе мерки и активности кои се однесуваат на превенцијата во сообраќајот. Особено се потенцира значењето на превентивата преку следење и контрола на сообраќајот и преземање на мерки и активности за санкционирање на одредени видови потешки прекршоци, како што се брзината на движење, управувањето возило под влијание на алкохол, неправилното престигнување и разминување итн.

Безбедноста на сообраќајот во светот и кај нас се проценува како едно од прашањата кои бараат перманентно решавање. Секојдневно плаќаме многу висока цена од добробитноста на современиот, динамичен, моторизиран и немоторизиран патен сообраќај. Сообраќајот и неговата безбедност имаат големо општествено влијание, особено од аспект на човекот како поединец - учесник во сообраќајот, потребни се мерки и активности за негова поголема заштита и изградба на патишта и други сообраќајни површини кои ќе овозможат поголема безбедност во сообраќајот. За организирана, смислена, адекватна, рационална и ефикасна општествена реакција на негативните општествени појави во патниот сообраќај, посебно на сообраќајните несреќи, нужно е да се познаваат етиолошките, феноменолошките и другите карактеристики на овие појави. Основа на секоја активност за превенирање и сузбивање на сообраќајните несреќи треба да биде објективната процена на состојбите и јасно дефинираните услови во кои тие се појавуваат.

Комплексното влијание на субјективните и објективните фактори можат да се објаснат само врз основа на сознанијата на науката и научната методологија. Во спротивно, превенцијата се заснова на декларации и неизучени мерки кои не можат да го надминат ограничениот, рутински и неефикасен начин на решавање на многубројните сложени состојби (Б. Мургоски, Полицијата и безбедноста во патниот сообраќај (докторска дисертација), Факултет за безбедност, стр. 5. 2003).

[116] Републички совет за безбедност на сообраќајот на патиштата, 2008.

РЕФЕРЕНЦИ

1.Berman, Eli. 2009. *Radical, Religious, and Violent: The New Economics of Terrorism.* Cambridge: Cambridge, MA: MIT Press.

COUNTERTERRORISM, BUREAU OF. 2019. *Country Reports on Terrorism 2019.* Accessed Nov 05, 2020. https://www.state.gov/reports/country-reports-on-terrorism-2019.

Edward F. Mickolus, Todd Sandler, and Jean M. Murdock. 1980. *International Terrorism in the 1980s: A Chronology of Events, vol. 2, 1984-1987.* Iowa State University Press.

Hartley, Todd Sandler and Keith. 1995. *The Economics of Defense.* Cambridge University Press.

Libicki, Seth G. Jones and Martin C. 2008. *How al-Qaida Ends, How Terrorist Groups End: Lessons for Countering al Qa'ida.* Santa Monica, CA: Rand.

Lipovac, P.K. 2008. *Ibid, str 313.*

—. 2008. *Ibid, str.313ß322.*

Lipovac, P.K. i Jelinovic, Z. 2008. *Bezbednost saobracaja, str.27.* Beograd.

Mickolus, Edward. 2016. *Terrorism Worldwide.* Jefferson, NC: McFarland.

Pape, Robert A. 2005. *On the average carnage of suicide bombings.*

Phillips, Brian J. 2015. *What is a Terrorist Group? Conceptual Issues and Empirical Implications, "Terrorism and Political Violence" 27 (2), 225-242.*

Sambanis, Nicholas. 2008. *Terrorism and Civil War in Terrorism, Economic Development and Political Openness.* New York: Cambridge University Press.

Sandler, Todd. 2010. *Terrorism Shocks: Domestic versus Transnational Responses.*

—. 2018. *Terrorism what everyone needs to know.* Oxford University Press.

Sandler, Walter Enders and Todd. 2012. *The Political Economy of Terrorism, 2nd ed.* New York: Cambridge University Press.

2019. *United States Department of State Publication.* Accessed November 10, 2020. https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/11/Country-Reports-on-Terrorism-2018-FINAL.pdf.

Walter Enders, Todd Sandler, and Khusrav Gaibulloev. 2011. "Domestic versus Transnational Terrorism: Data, Decomposition, and Dynamics." *Journal of Peace research 48(3),* 355-371.

Јолакоски, Стевчо. 2014. *Значењето на средствата за смирување на сообраќајот во насока на подобрување на безбедноста на секундарната патна мрежа (безбедносно – практичен и економски аспект), (докторска дисертација).* Скопје.

Мургоски, Б. 2003. *Полицијата и безбедноста во патниот сообраќај (докторска дисертација), Факултет за безбедност, стр. 5.* Скопје.

—. 2013.

Мургоски, Б. и други. 2013.

Мургоски, Б. n.d. *Мургоски, Б., Превенција во сообраќајот, Предавање, стр.1-4.*

n.d. *Национална стратегија на РСМ за борба против тероризам (2018-2022).*

патиштата, Републички совет за безбедност на сообраќајот на. 2008.

РСМ, Јавно обвинителство на. 2018. Ноември 2. Accessed Ноември 01, 2020. http://jorm.gov.mk/proshirena-istraga-za-krivichno-delo-uch/.

РСМ, Службен весник на. 2014. "број 80/99, број 4/2002 година, број 43/2003, број 19/2004, број 81/2005, број 60/06, број 73/06, број 7/08, број 139/08, број 114/09, број 51/11, број 135/11 , 185/11, број 142/12, број 166/12, број 55/13, број 82/13, број 14/14, број 27/14, број 28/14, ."

ЦИКЛУС НА ПОЛИТИКИ НА ЕУ

инволвираност на Република Северна Македонија

Билјана Чадиковска Тунтева,
Министерство за внатрешни работи
Началник на Одделение за Европол при СМПС

E:mail: Biljana_tunteva@moi.gov.mk

АПСТРАКТ

Циклусот на политики на ЕУ е методологија донесена во 2010 година, од страна на Европската Унија која овозможува стратешки и оперативен пристап во активностите за сузбивање на приоритетните закани предизвикани од организиран и сериозен меѓународен криминал во Европската Унија. Циклусот се реализира на кохерентен и методолошки начин преку зајакнување на соработката помеѓу релевантните служби на земјите членки на ЕУ, институциите и агенциите на ЕУ, како и трети земји и организации (јавни и приватни) во партнерски пристап.

Клучни зборови: ЕУ, методологија, циклус на политики

ВОВЕД

Клучни карактеристики на Циклусот на политики на Европската Унија се:

-Разузнавачко насочен пристап базиран на контрола на криминалот преку идентификација, анализа и справување со развојните ризици на криминалот;

-Интегриран карактер: најдобро користење и усогласување на придонесот на сите мулти-агенциски учесници од земјите членки, институциите и агенциите на ЕУ, релевантни трети земји и организации;

- Мултидисциплинарен, интегриран и интегрален пристап кој се однесува на сите нивоа на дејствување со употреба на мерки и активности од превентивна и репресивна природа, како и проактивни и реактивни мерки и стратешки (насочени кон заканата) и оперативни (насочени кон организираните криминални групи/мрежи и криминалци) активности.

Секој циклус на политики трае четири години и ја оптимизира координацијата и соработката за насочени активности за одредени приоритети на криминалот кои се таргетирани. Криминалните закани се идентификувани врз основа на кривично разузнавање и политичка согласност за реализација. Во текот на циклусот, сите засегнати страни, на национално и ниво на Европската Унија, потребно е да извршат распределба на ресурси и меѓусебно зајакнување на напори за спроведување на активности.

Во 2010 година Европската Унија воспостави повеќегодишен циклус на политики, чија цел беше да се осигури дека во борбата против меѓународниот сериозен и организиран криминал постои ефективна соработка помеѓу органите надлежни за спроведување на законот на земјите членки на ЕУ, институциите на ЕУ, агенциите на ЕУ и релевантни трети партнери а заради кохерентно и сеопфатно оперативно дејствување, насочено кон најкритичните криминални закани со кои се соочува ЕУ.

Во првиот циклус на политики (2013 -2017 г.) SOCTA 2013 ги даде основите, врз основа на кои Советот ги усогласи приоритетите во областа на сериозниот и организиран криминал за периодот 2013-2017 година. Секој од наведените приоритети беше преточен во повеќегодишни стратешки акциски планови, со кои се дефинираа стратешките цели кои треба да се постигнат. Со цел постигнување на овие стратешки цели, беа создадени оперативни акциски планови - ОАП и девет ЕМРАСТ проекти:

1. Посредување при вршење илегална миграција
2. Трговија со луѓе
3. Фалсификувани стоки
4. Измами со акцизни стоки
5. Синтетички дроги
6. Кокаин и хероин

7. Недозволена трговија со оружје
8. Организиран имотен криминал
9. Компјутерски криминал

На 27 март 2017 година Советот на Европската Унија одлучи да се продолжи со активностите во борбата против организираниот и сериозен криминал за вториот циклус на политики (2018-2021 г.). EMPACT проекти за овој период се :

1. Компјутерски криминал
2. Недозволена трговија со дрога
3. Посредување при вршење илегална миграција
4. Организиран имотен криминал
5. Трговија со луѓе
6. Измами од областа на акцизи и даночни затајувања
7. Недозволена трговија со оружје
8. Криминал со животната средина
9. Финансиски криминал и перење пари
10. Измами со документи

1. ФАЗИ/ ЧЕКОРИ ЗА ЦИКЛУС НА ПОЛИТИКИ

Циклусот на политики се состои од четири клучни чекори:

1 чекор: **SOCTA (Serious and Organised Crime Threat Assessment)** - Процена за закана од сериозен и организиран криминал, создадена од страна на ЕВРОПОЛ, со препораки, засновани темелни анализи на главните закани од криминалот со кои се соочува Европската Унија.
2 чекор: **MASP (Multi-Annual Strategic Action Plans)** – Повеќегодишни стратешки акциски планови изработени од приоритетите, со цел да се дефинираат стратешките цели за борба против секоја приоритетна закана.
3 чекор: **EMPACT (European Multidisciplinary Platform against Criminal Threats)** – Европска мултидисциплинарна платформа против закани – Во рамките на овие проекти се изработуваат оперативни акциски планови (ОАП) за борба против приоритетните закани.
4 чекор: **Контрола и процена** – ефективноста на оперативните акциски планови (ОАП) и нивното влијание врз приоритетните закани е контролирано од страна на Комитетот за внатрешна безбедност на Советот на Европската Унија - COSI .

2. Процена на закана од сериозен и организиран криминал (SOCTA)

Процената на закана од сериозен и организиран криминал, создадена од страна на ЕВРОПОЛ, е основа од која врз засновани темелни анализи на главните закани од криминалот со кои се соочува Европската Унија, се предлагаат препораки за нивно сузбивање. ЕВРОПОЛ ја изработува SOCTA врз основа на податоци од земјите членки на Европската Унија, трети земји партнери за соработка и трети приватни партнери, сопствените бази на податоци, податоци од други агенции на ЕУ како што се ФРОНТЕКС, ЕУРОЈУСТ и ЕМЦДДА, како и податоци од отворени извори. SOCTA содржи анализа на сегашните и идните закани предизвикани од сериозен и организиран криминал кон Европската Унија и збир на препорачани приоритети за криминал.

SOCTA има клучна улога во циклусот на политики. Од стратешки приоритети преку оперативно дејствување, таа треба да осигури пристап заснован на разузнување, кој-што треба да претставува основа за борба против главните криминални закани, со кои се соочува Европската Унија. При подготовката на SOCTA, ЕВРОПОЛ анализира трендови и примери во постојните криминалистички податоци, но, исто така, преку следење на опкружувањето и другите фактори, кои ќе влијаат на криминалот во наредните четири години од циклусот на политики. Тоа ја дава основата за основано предвидување од идните закани кон внатрешната безбедност.

Покрај изработката на Процена на закана од сериозен и организиран криминал (SOCTA) на секои четири години, ЕВРОПОЛ

изработува и периодична процена mid-term review за евентуални измени на состојбите во криминалот. Советот за правда и внатрешни работи ги користи овие препораки за да ги дефинира неговите приоритети за наредните четири години.

Република Северна Македонија со изработката на Процената на закани во нашата земја, односно доставувањето на одговори на прашалниците за SOCTA како и среднорочните процени за состојбите, придонесува за целосна слика на состојбите во Европската Унија. Методологијата на изработката на SOCTA на национално ниво потребно е да биде хармонизирана поради што информирањето и по можност спроведувањето на обуки од страна на ЕВРОПОЛ за новите методологии за изработка на процената се битни со цел службите за спроведување на законот во Република Северна Македонија, своите анализи и процени да ги изработуваат во согласност со најновите методологии.

Добрите практики во изработката на оваа процена за закани од сериозен и организиран криминал на ниво на Европската Унија, се користат при изработката на регионалните и националната процена на закани во Република Северна Македонија.

3. MASP повеќегодишни стратешки планови

Постојаниот Комитет за оперативна соработка и внатрешна безбедност на Европската Унија (COSI) ги испитува препорачаните приоритети на SOCTA. Врз таа основа, министрите за правда и внатрешни работи во Советот ги усвојуваат приоритетите за криминал во Европската Унија за тој циклус на политики земајќи ги предвид коментарите од земјите членки, агенциите и Комисијата, како и други релевантни процени и политики.

Последователно, Комисијата свикува состанок на тимови од земјите членки, агенциите на правда и внатрешни работи и институциите на ЕУ со цел да се изготви четиригодишен стратешки план кој содржи општи стратешки цели, што треба да се постигнат за време на циклусот.

И покрај тоа што третите партнери за соработка, земји кои не се членки на Европската Унија, не учествуваат во оваа фаза на циклусот на политики, хармонизирањето на стратешките национални планови е предуслов за преземање на идни заеднички стратешки и оперативни активности. Поради тоа потребно е информирање од страна на телата на Европската Унија за стратегиите во настапот и планираните активности, со цел хармонизирање на дејствувањето и изработката и имплементацијата на националните стратегии во Република Северна Македонија.

4. ЕМРАСТ и оперативни акциски планови (ОАП)

Во оперативните акциски планови се предвидуваат активностите кои ќе бидат преземени во текот на годината по приоритетни области и се назначуваат земји координатори и ко-координатори на истите. Во оперативните акциски планови се предвидени заеднички активности на земјите членки/агенции и националните активности.

Платформата за нивно спроведување се проектни активности во рамките на ЕМПАСТ (Европска мултидисциплинарна платформа против закани). Оваа рамка обезбедува структурирана соработка во платформата за релевантните земји членки, институциите на ЕУ и агенциите како и трети партнери. ЕМПАСТ е средина за управување со развој на активности со цел да се постигнат однапред поставените цели. Тоа е структурирана мултидисциплинарна платформа за соработка на релевантните земји членки, институции и агенции на Европската Унија, како и трети земји, меѓународни организации и други (јавни и приватни) партнери за решавање на приоритетните закани за организиран и сериозен меѓународен криминал.

Имплементацијата на секој оперативен акциски план (ОАП) е предводена од земја „координатор" која го води приоритетот и спроведувањето е надгледувано на национално ниво од страна на националните координатори на ЕМПАСТ (НЕК).

Единицата за поддршка на ЕМПАСТ при ЕВРОПОЛ обезбедува административна и логистичка поддршка на проектите ЕМПАСТ и го следи нивниот напредок. ЕВРОПОЛ, исто така, назначува менаџери за поддршка на ЕМПАСТ за сигурна оперативна поддршка на сите приоритети на криминалот.

Република Северна Македонија во својство на оперативен партнер за соработка во 2020 година за првпат е поканета за учество во фазата на изработка на оперативните акциски планови ОАП 2021 во рамките на ЕМПАСТ за **дрога** (канабис, кокаин, хероин и синтетички дроги) и разбивање на организирани криминални групи вмешани во криминалот врз **животната средина,** поточно дивиот свет и трговијата со илегален отпад, а четврта година по ред е поканета за учество во фазата на изработка на ОАП за разбивање на организирани криминални групи вмешани во нелегална трговија, дистрибуција и употреба на **оружје** и посредување при вршење **илегална миграција**.

Од страна на оперативните служби на национално ниво прифатено е учеството во неколку активности од оперативни акциски планови (ОАП) во наведените области. Вообичаено, во согласност со воспоставената практика на состаноците за подготвување на оперативни акциски планови (ОАП) учествуваа само земјите членки на Европската Унија, а оперативните партнери за соработка беа вклучувани само во

фазата на реализација, поконкретно при спроведувањето на заедничките денови за акција (JAD). На овој начин им се дава можност на оперативните партнери да се вклучат и во оваа фаза, преку давање свој придонес при креирање на оперативен акциски план (ОАП).

3. Денови на заеднички активности (JAD)

Деновите на заеднички активности се иницијативи за заедничко дејствување на земјите членки поддржани или координирани од ЕВРОПОЛ или други агенции, и се одвиваат во рамките на циклусот на политики на ЕУ, но особено во спроведувањето на оперативните акциски планови (ОАП).

Тие се насочени кон криминалните мрежи што влијаат на Европската Унија и опфаќаат еден или два стратешки, хоризонтални или географски аспекта на криминалот поврзани со повеќе приоритетни области на криминал како дефинирани во циклусот на политика на ЕУ за организиран и сериозен меѓународен криминал.

Почнувајќи од 2015 година, Република Северна Македонија учествуваше во заедничките оперативни денови (JAD) во рамките на ЕМПАСТ при што преку Одделението за ЕВРОПОЛ при СМПС, со користење на СИЕНА безбедната комуникациска врска, беа координирани активностите за реализација на операциите и се одвиваше размена на оперативните информации помеѓу центрите за оперативна координација во ЕВРОПОЛ, националните координативни центри и државите учеснички во операцијата.

Координацијата на оперативните акции се одвива на две нивоа - Координативен регионален оперативен центар во ЕВРОПОЛ и национални координативни центри, каде учествуваат претставници од соодветните организациски облици, при што СМПС - Одделение за ЕВРОПОЛ, преку СИЕНА апликацијата врши брза и безбедна размена на оперативните информации.

Во 2015 година Република Северна Македонија учествуваше во четири заеднички оперативни денови и тоа за сузбивање на нелегалната трговија со возила, криминалот со криумчарење на огнено оружје во Западен Балкан, криумчарење на мигранти, како и JAD со кои беа опфатени активности за сузбивање на криминални групи кои дејствуваат во различни криминални области, како борба против трговијата со дрога, оружје и илегалната миграција.

Заедничките активности за сузбивање на криминалот со трговија со луѓе и илегална миграција, односно криумчарење мигранти се спроведоа преку преземање на три заеднички операции и во текот на 2016

година, додека во 2017 година беа спроведени четири операции од кои покрај еден заеднички оперативен ден (JAD) за илегална миграција и трговија со луѓе, Република Северна Македонија учествуваше и во два заеднички оперативни денови (JAD) за нелегална трговија со оружје и криминалот во животната средина.

И во 2018 година Република Северна Македонија зема учество во четири заеднички оперативни денови (JAD) и тоа за сузбивање на криминалот со трговија со луѓе и илегална миграција, односно криумчарење мигранти, фалсификувани документи, како и нелегална трговија и криумчарење на оружје и муниција, илегална миграција, недозволена трговија со дрога и измами со документи.

Преку учество во пет заеднички оперативни денови (JAD) од областа трговија со загрозени животни и растенија; илегална миграција и измами со документи; спречување на нелегалната трговија и криумчарење на оружје и муниција, недозволена трговија со дрога и илегална миграција; потоа, криминал со моторни возила, особено криумчарењето на украдени моторни возила, делови од возила и придружниот криминал со измами со документи; и трговија со оружје во Европската Унија преку брзи пратки и поштенски пратки, Република Северна Македонија и во текот на 2019 година координираше заеднички активности во рамките на ЕМРАСТ.

Состојбите со пандемијата на вирусот КОВИД-19 во 2020 година имаа влијание на предложените и спроведени активности во рамките на заедничките оперативни денови (JAD). Република Северна Македонија зеде учество во активности за сузбивање на:

-Собирање, транспорт, управување и евентуално располагање со санитарниот отпад кој потекнува од центрите за здравје, но и други објекти кои се задолжени за постапување во врска со пандемијата, во согласност со меѓународното, и националното законодавство на ЕУ;

- Нелегалните одлагања на отпад на Балканот и можната вмешаност на земјите на ЕУ или трети земји;

-Фалсификување и пиратерија на производи и трговија со хормонални супстанции преку веб-страници, продавачи од платформи за електронска трговија, форуми, социјални мрежи или продавачи од длабоката мрежа (deep web);

-Криминалитетот со домени поврзани со пандемијата КОВИД-19 со откривање на новорегистрираните домени отворени за криминални цели;

- Откривање на терористички содржини преку интернет, како да се подготват и извршат терористички напади, како да се селектираат цели на напад, како да се употреби оружје и да се направат бомби;

- Интернет-џихадистичка пропаганда на јазиците од земјите од Западен Балкан со цел да се детектираат џихадистички пропагандни мрежи

произведени и/или насочени кон земјите од Западен Балкан, дистрибуирани на јазиците на земјите од Западен Балкан, криумчарење на мигранти, илегална миграција и фалсификување на документи на источната и јужната граница на Европската Унија и граничните премини во тие региони;
- Недозволена трговија со огнено оружје и дрога, илегална имиграција;
- Криминал со моторни возила, илегална миграција и фалсификување документи.

Со досегашното учество во планираните заеднички акциски денови во рамките на ЕМПАСТ и планираното учество во операциите во 2021 година, Република Северна Македонија ја изразува својата подготвеност за интензивирање на соработката со земјите членки на ЕУ, како и оперативните и стратешки партнери на ЕВРОПОЛ и ЕВРОПОЛ како агенција на Европската Унија.

4. Контрола и процена и улогата на Постојаниот комитет за оперативна соработка и внатрешна безбедност на ЕУ (COSI)

Годишните извештаи од страна на координаторите за преземените активности и привремената процена од страна на ЕВРОПОЛ дава можности за приспособување/модифицирање на **повеќе годишни стратешки планови** МПСП или приоритети доколку е потребно.

COSI, исто така, спроведува и среднорочна и конечна процена на резултатите од акциите за мерење на постигнувањето на стратешките цели со цел подобрување на оперативната имплементација.

Комисијата спроведува темелна и независна процена на крајот од циклусот на политики. Лекциите научени од оваа евалуација служат како придонес за следниот циклус на политики.

Стратегијата на Европската комисија за проширување за државите од регионот на Западен Балкан, во делот на јакнењето на безбедноста, предвидува ширење на Циклусот на политики на Европската Унија за организиран криминал, со вклучување на државите од регионот на Западен Балкан во оперативните активности, првенствено во активностите на Европската мултидисциплинарна платформа за борба против закани од криминал (EMPACT), како и постепено вклучување во одредени состаноци на Постојаниот комитет за оперативна соработка и внатрешна безбедност на Европската Унија (COSI).

Во периодот 5-6 јуни 2019 година, во хотелот „Холидеј Ин“ во Скопје се одржа дводневна работилница на тема „Циклус на политики на ЕУ“. Настанот беше организиран од страна на Министерството за внатрешни работи со финансиска поддршка на Инструментот за

техничка помош и размена на информации на Европската комисија - TAIEX. На обуката свои презентации на темата имаа експерти од Европската комисија, Советот на ЕУ, ЕВРОПОЛ, Федералното МВР на Австрија, а учество земаа претставници од Секретаријатот на Виенската полициска конвенција, Министерството за внатрешни работи, Царинската управа и Управата за финансиско разузнавање.

Информирање од страна на надлежните служби на Комитетот за идна вклученост на Република Северна Македонија во евентуални иницијативи, односно информирање со цел подготовка за идно постепено вклучување и учество на Репубика Северна Македонија во одредени состаноци предвидени со Стратегијата на Европската комисија за проширување за државите од регионот на Западен Балкан беше еден од заклучоците донесени на работилницата.

РЕФЕРЕНТНИ ДОКУМЕНТИ

- Заклучоци на Советот за создавање и спроведување на Циклус на политики на ЕУ за организиран и сериозен меѓународен криминал (док.15358/10);
- Референтни услови на EMPACT (док. 14518/12);
- Заклучоци на Советот за утврдување на приоритетите на ЕУ за борбата против сериозен и организиран криминал помеѓу 2014 и 2017 година (док.12095/13);
- SOCTA јавна верзија:www.europol.europa.eu;
- Одлука на Советот за продолжување на Циклусот на политики за периодот 2018-2021 – заклучоци на Советот (7093/17);
- Заклучоци на Советот за приоритети во борба против организиран и сериозен криминал 2018 - 2021 - (8654/17) ;
- Циклус на политики Terms of Reference(8810/2/17).

КРАТЕНКИ

- SOCTA (Serious and Organised Crime Threat Assessment) - Процена за закана од сериозен и организиран криминал,
- MASP (Multi-Annual Strategic Action Plans) – повеќегодишни стратешки акциски планови,
- EMPACT (European Multidisciplinary Platform against Criminal Threats) – Европска мултидисциплинарна платформа против закани,

- (COSI) - Постојан комитет за оперативна соработка и внатрешна безбедност на ЕУ.

UNDERSTANDING THE WAR AND THE FUTURE OF MILITARY PROCESSES ACCORDING TO NIKOLA TESLA

Stojan Troshanski, Ph.D
Teslalogist
E-mail: stojantroshanski@yahoo.com

ABSTRACT

War seems to be part of human nature. No matter how hard we try to suppress it, it will find a way to make it happen. Throughout history, various philosophers have tried to understand it and give a proper insight into how it can be avoided. Nikola Tesla is considered a person from recent history who introduced a new direction in the way of warfare. Through his inventions in the field of science, the way of warfare got a completely different direction. When Tesla talks about war, he envisions replacing human warfare with machine warfare. According to him, the machines will perform that energy discharge to the level of equilibrium, and people will be left out of the collisions. Because, according to Tesla, war occurs when there is a large enough difference in (electro) potentials, and it stops when these potentials are equalized. For the purposes of this research, a historical method and a method of content analysis were used.

Key words: Nikola Tesla; war; theory; telautomatics; robotics.

Introduction

As far as military theories and the analysis of the causes of war are concerned, in a modern information society based on electronics, telecommunications systems and computer technology, they must experience some reconceptualization. The main change is in the fact that man is no longer a key factor in the military process, but rather a logical pattern or pattern of energy action. That is exactly what Nikola Tesla predicted. He did not see the war as a political relationship between some of the warring parties, but as an energy exchange with different (electro) potentials.[117]

The hypothesis that was used for the purposes of this study reads: If we take into account Nikola Tesla's analytical views on his understanding of war and the future of military processes, then we can assume the future military trends that lie ahead and influence them.

How wars are started

In his book *"On War"*, Clausewitz states the following: "War therefore is an act of violence intended to compel our opponent to fulfil our will." He says that two motives lead men to War: instinctive hostility and hostile intention. In his definition of War, he has chosen its characteristic the latter of these elements, because it is the most general. It is impossible to conceive the passion of hatred of the wildest description, bordering on mere instinct, without combining with it the idea of a hostile intention. On the other hand, hostile intentions may often exist without being accompanied by any, or at all events by any extreme, hostility of feeling.[118]

Contemporary theories of the causes of war divide roughly into two major schools. One attributes war to certain innate biological and psychological factors or drives, the other attributes it to certain social relations and institutions. One school of theorists has postulated that the major causes of war can be found in man's psychological nature. Such psychological approaches range from very general, often merely intuitive assertions regarding human nature to complex analyses utilizing the concepts and techniques of modern psychology. The former category includes a wide range of ethical and philosophical teaching and insights, including the works of such figures as St. Augustine and the 17th-century Dutch philosopher Benedict de Spinoza. Modern writers utilizing psychological approaches emphasize the significance of psychological maladjustments or complexes and of false, stereotyped images held by decision makers of other countries and their leaders. Most believe that an improved social adjustment of individuals would decrease frustration, insecurity, and fear and would reduce the likelihood of war. Whereas psychological explanations of war contain much that seems to be valid, they

---

[117] Abramovic, Velimir. "TESLA & THE RISE OF SPIRITUAL PHYSICS" TESLA PATENS INSTITUTE PUBLISHING BELGRADE. Beograd., 108 & Abramović, Velimir. (2016). "TESLA EVOLUCIJA SVESTI COVECANSTVA". DRASLAR. Beograd., 82.

[118] Clausewitz, Carl von. (1832). *On War.*

are insufficient because man behaves differently in different social contexts. Hence, many thinkers have sought their explanations in these contexts, focusing either on the internal organization of states or on the international system within which these operate.[119]

Before explaining this issue, the next thing that Nikola Tesla has stated is crucial. In the article, *"How Cosmic Forces Shape Our Destinies"* he states the following at the outset:

> "It only shows that in all this a physical system of mass inertia is involved which affords a further striking proof. If we accept the theory as a fundamental truth and, furthermore, extend the limits of our sense perceptions beyond those within which we become conscious of the external impressions, then all the states in human life, however unusual, can be plausibly explained. A few examples may be given in illustration.
>
> The eye responds only to light vibrations through a certain rather narrow range, but the limits are not sharply defined. It is also affected by vibrations beyond, only in lesser degree. A person may thus become aware of the presence of another in darkness, or through intervening obstacles, and people laboring under illusions ascribe this to telepathy. Such transmission of thought is absurdly impossible.
>
> The trained observer notes without difficulty that these phenomena are due to suggestion or coincidence. The same may be said of oral impressions, to which musical and imitative people are especially susceptible. A person possessing these qualities will often respond to mechanical shocks or vibrations which are inaudible.
>
> To mention another instance of momentary interest reference may be made to dancing, which comprises certain harmonious muscular contractions and contortions of the body in response to a rhythm. How they come to be in vogue just now, can be satisfactorily explained by supposing the existence of some new periodic disturbances in the environment, which are transmitted through the air or the ground and may be of mechanical, electrical or other character.
>
> Exactly so it is with wars, revolutions and similar exceptional states of society."[120]

Tesla's theory of war explained through the analysis of the first world war - cosmological reasons for the war

[119] Encyclopaedia Britannica. *The Causes of War*.

[120] Tesla, Nikola. (1915). How Cosmic Forces Shape Our Destinies. *New York American.* February 7.

Looking for astrophysical causes for cyclical earth collisions between nations, Nikola Tesla developed a theory according to which the solar magnetosphere, the regular cycles of sunspots, protuberances, magnetic disturbances and storms, i.e., in other words, **through the magnetic induction of the Sun changes occur in the earth ionosphere, which due to the nature of the currents flowing directly through it, are in resonant relationship with the human brain.** Tesla established a mathematical correlation of wars with cyclical solar activities.[121] He observed these connections between the human brain and electromagnetic fields as early as 1899 in Colorado Springs. His letter to Robert Underwood Johnson is well known, in which he states: “I have discovered the traces of the mind in the crevices of strong electromagnetic discharges.” High-strength, double-induced direct current ion currents flow through the ionosphere - with the activity of the Sun and the rotation of the earth. Through the axons, nerve fibers and neural networks of the human central nervous system, nerve electrical impulses flow at a speed of 30 km / sec, which corresponds to the speed of rotation of the Earth. **Solar magnetic induction and its disturbances change the electromagnetic parameters of the ionospheric shell, and these, in turn, directly affect the work of the human brain**. In electroencephalography it is known that the so-called Schumann resonances in the Earth's atmosphere, especially in the ionosphere, correspond to the frequencies of brain waves, in the range of 1.5 to 20 Hz. These are extremely low frequencies.[122]

Furthermore, when Tesla talks about war, he envisions replacing human warfare with machine warfare. According to him, the machines will perform that energy discharge to the level of equilibrium, and people will be left out of the collisions. Because, **according to Tesla, war occurs when there is a large enough difference in potentials, and it stops when these potentials are equalized**. Based on this theory, in December 1914, he published a prediction of the outcome of World War I, which later turned out to be correct. In the article “Science and Discovery are the great Forces which will lead to the Consummation of the War”, he writes about this problem. In this article, he states at the outset that civilization alone is insufficient to preserve the lasting peace of the earth: “Whatever future ages may have in store for the human race, the development so far would indicate as its probable fate perpetual strife.

Never before were such immense armies engaged in battle and such frightfully destructive implements employed; never was so much dependent on a victory of arms. Already the losses incurred amount to tens of billions of dollars; more than three million men have been killed and disabled, and for each of these ten, at least, have been turned into nervous wrecks, which will impress their miseries on the succeeding generations and darken their days.” Furthermore, Tesla tried to answer (and essentially guessed as it did) how much longer the war will last. So, he writes the following: “War is essentially a manifestation of energy involving the acceleration and retardation of a mass by a force. In such a case it is a universally

---

[121] Abramovic, Velimir. “TESLA & THE RISE OF SPIRITUAL PHYSICS” TESLA PATENS INSTITUTE PUBLISHING BELGRADE. Beograd., 108

[122] Ibid., 109

established truth that the time necessary to impart a given velocity and momentum is proportionate to the mass. The same law also applies to the annihilation of velocity and momentum by a resisting force. Translated in popular language this means that the period or duration of an armed conflict is theoretically proportionate to the magnitude of the armies or number of combatants. It is obviously assumed that the resources are ample and all other conditions equal. Furthermore, in making deductions from previous wars a number of factors have to be taken into consideration and all quantities estimated at their proper value on the basis of statistical and other data. Supposing that, as it appears, 12,000,000 men are engaged in the present struggle, a comparison with some of the past wars gives the following results:"

Table: Analysis of Nikola Tesla on the outcome of the First World War and the predictions for the Second World War.

Wars	No. of combatants	Duration Year, Month	Remarks
Civil War	4.600.000	4,0	Protracted by distance, poor communication and ineffective arms
Present War	12.000.000	10,0	
Franco-German War	1.700.000	0,13	Equipment not quit modern
Present War	12.000.000	7,6	
Russo-Japanese	2.200.000	1,6	Lengthened by distance, poor communication and nature of campaingn
Present War	12.000.000	8,0	
First Balkan War	1.200.000	0,6	In all respect up to date
Present War	12.000.000	5,0	
Hypothetical average War	2.425.000	1,9	Various causes affecting duration
Present War	12.000.000	8,6	

Source: "TESLA & THE RISE OF SPIRITUAL PHYSICS", V.Abramovic.

In the article Tesla further writes: "Much more concordant and shorter terms would be obtained in these comparative estimates if the records available were corrected as indicated and due allowances made for the facilities, of transport and communication, increased power and destructiveness of arms and other factors tending to magnify the rate at which energy is delivered, and so to hasten the termination of the clash. The

best inference is certainly that drawn from the Balkan war, as the most modern, according to which the term should be five years.

Even though this be but a rough approximation, it is sufficient to show that, barring some extraordinary development, this war will be a long, one.”.[123] Tesla goes on to say in the article: “Indeed, it seems on purely scientific grounds that a conflict on such a vast scale can only be ended by exhaustion. The enormous extent of the battle front, owing to numbers and attendant impossibility of striking a decisive blow, is in further support of this theory. It is also highly significant to observe in this connection how the original battle lines, determined in advance by strategy, have been gradually shifted and straightened, contact between the fighting masses being finally established on lines fixed by natural law and brute force of push in defiance of military design. The likelihood of such termination is increased by the fact that the disturbance extends over an immense area, making the supply of necessities to some of the affected regions exceptionally difficult”.[124]

If this theory is accepted as correct, and in case the conditions remain unchanged, then Nikola Tesla's arguments that **the duration of the war depends on the way in which the energy resources of the warring forces will be depleted are well-founded**. Damage or lack of military equipment, food, chemicals and insufficient people are just some of the elements through which it is necessary to calculate the reasons for the cessation of the conflict. Thus, Tesla concluded in December 1914 that, as early as the next year, or at the latest in a year and a half of war, there must be a halt because, given the resources, it could not be conducted at such a high intensity. And, indeed, it did. Following a series of German offensives on the Western Front, the front line was fixed and a protracted trench warfare ensued.

Here is the part of the article that deals with this: “The daily cost of operation is more than forty millions of dollars, and, judging from the casualties recorded to date, twenty-five thousand men, on the average, are killed and disabled in battle every day. At that rate only four more months of active campaign would result in an expenditure of five billions of dollars and a loss of life of three millions of men. This is, manifestly, too great an additional burden to be borne, for even though the fighting material might be available, capital is sure to be lacking. It could be, therefore, concluded with certitude that peace would be restored before next winter, were it not for one possibility, or rather probability, that of a deadlock, which would be the very worst calamity, for, in view of the real cause of, the trouble and the temper of nations involved, it could not fail to protract the war for years”.[125]

Further in the article, Tesla writes about the weaknesses of the German army and the fundamental weaknesses of the military organization in general. Each military organization is a closed system that must be constantly supplied from outside in order to maintain the desired type of organization, i.e. military relationship. Thus, he

---

[123] Abramovic, Velimir. (2016). “TESLA EVOLUCIJA SVESTI COVECANSTVA”. DRASLAR. Beograd., 111; Tesla, Nikola. (1914) Nikola Tesla looks to Science to end the War. *The Sun,* Dec 20.

[124] Ibid 112.

[125] Ibid, 113.

continues: “The German war machine is an attempt to substitute for an assemblage of loosely linked temperamental and problematical units a compact and apathetic mass moving at command with clock precision, machinelike, impassive, indifferent to danger and death, in battle the same as on parade. Its conception rests on a deeply scientific foundation. Every human being is swayed by courage and fear, but the former predominates. This is evident, for life or existence itself is a struggle fraught with perils and pains which must be met with determination and fortitude. Fear comes from the consciousness of inimical environment and is accentuated by isolation.”[126]

From this analysis of Nikola Tesla it can be seen that the excessive organization of the German army is not its virtue, but a consequence of its robotization which is evident through the behavior of the military. That is, the reactions of this army are easily predictable to the extent that the reaction of the feedback coupling to machines with artificial intelligence is predicted. In other words, what was thought to be an advantage for this army is, in essence, its biggest drawback. In fact, Tesla wanted to say that guerrilla warfare is much more efficient, that is, an army that behaves differently from the German one would have an advantage. In guerrilla warfare, we have the non-standard behavior of an army that creates surprising situations and has a high degree of independence in decision-making.[127]

What is astonishing is the forecast for the possibility of a new world war that he predicted (and which he guessed) that will happen in 20-30 years in the future. The explanation lies in the argument that in this (World War I) war, **because not enough countries participated, and the differences in potential between them are still not balanced (there is no equilibrium)**, for a while there will be a new war in which a much larger number of countries will participate. And so it happened. He claimed that only after the Second Great War would a lasting peace prevail. The result was the Second World War.

Tesla writes in the same article: “Telautomatics is a name suggested for the wireless control of the organs and translatory movements of self-propelled automata. Fifteen years ago I showed its first applications and the results were received with an interest such as only few inventions have elicited. My demonstrations were repeated in Germany and other countries, but on account of the fact that Hertz waves and imperfectly tuned circuits were employed a general impression was created that such distant control of apparatus was not absolutely reliable. The new principle can also be applied to a submarine, and, particularly in connection with control from great elevation, it will afford the most perfect means for coast defence so far devised. But its full possibilities will only be appreciated when the use of certain electrical waves to which the earth is resonantly responsive becomes general. It will then be practicable to despatch a crewless boat or balloon to distances of hundreds of miles, guide it along any chart at will and release its potential energy at any point desired ...

So long as there are different nationalities there will be patriotism. This feeling must be eradicated from our hearts before permanent peace can be established.

---

[126] Ibid, 120-121.

[127] Troshanski, Stojan. (2019). “TESLALOGY – Quest after Nikola Tesla`s scientific legacy”. Skopje. Student Service LLC - Skopje., 216.

Its place must be filled by love of nature and scientific ideal. Science and discovery are the great forces which will lead to that consummation … I have just made known an invention which will show to electricians how to produce immense electrical pressures and activities. By their means many wonderful results will be achieved. The human voice and likeness will be flashed around the globe without wire, energy projected through space, the wastes of the ocean will be made safe to navigation, transport facilitated, rain precipitated at will and, perhaps, the inexhaustible store of atomic energy released."[128]

Nikola Tesla saw teleautomatics as a concept not only a way of perfecting military weapons, but also the possibility of excluding man as a component in a military conflict. To reason: If war is inevitable, because it is about natural cycles with the exchange of energy potentials, then man can be a factor that will not be a direct participant in those energy processes.

Nikola Tesla's attempt to prevent World War II

Nikola Tesla used his hope to prevent the Second World War in his new weapon, the so-called "Death rays". The role of this weapon was to be a kind of protective "curtain" of ion plasma, which was able to disintegrate any object that would try to pass through it. In addition to these weapons, Tesla also developed the ball lightning (this time for military purposes), which he also offered to some of the world powers, namely Russia at the time.[129]

The famous writer of the biography of Nikola Tesla, John O`Neill, in his work "Prodigal genius" - writes the following: "Although knowing nothing about the nature of Tesla's plan, I was convinced that it includes many discoveries that could successfully be traded, so I thought these properties should be developed. I felt, if I could persuade him to complete some less significant stages of his work, that it would have immediate financial consequences and that it would enable him to realize some of his long-term plans. Because of that I tried to gain some insight into his thinking, to spy on him in a friendly way ... The clearest notion I could get for that, mainly deriving meaning from some sporadic remarks, is about the possible way in which he could work his protective curtain. I was not interested in this as a military tool, but in a scientific sense, because in the middle were the lightning balls, or fireballs. I was very curious. Fireballs have fascinated me for a long time and I read about them as much as I could. The fireball is a strange phenomenon combined with lightning. Some energy from lightning strikes as if formed in a spherical structure whose diameter can be from a few inches to one foot. It looks like a perfect sphere with brilliant light and floats like a bubble, easily carried by air currents. It can be short, only a fraction of a second, but also more than a few seconds. As long as it is close to the ground, it can approach many things without harming them or themselves. However, suddenly, for some unknown reason, a fireball can explode, destroying like a bomb if it is near

[128] Abramovic, Velimir. (2016). "TESLA EVOLUCIJA SVESTI COVECANSTVA". DRASLAR. Beograd., 126-127.

[129] Troshanski, Stojan. (2019). "TESLALOGY – Quest after Nikola Tesla`s scientific legacy". Skopje. Student Service LLC - Skopje., 217.

something solid, and without destructive action if it is in the open. The fireball looks to me like an enlarged model of a small electron, one of the main bricks of matter ...

Also, this way of packaging energy can be used for thousands of useful purposes. If I usually asked Tesla to consider this possible application of his discovery, he would usually avoid an immediate answer, not always rejoicing in my reckless approach to the theory of the complexity of the atom."[130]

On February 11, 1935, two days after Tesla's article was published in Liberty Magazine, "A Machine to End War" (in which Tesla claimed to be able to shoot down aircraft at a distance of 200 miles), the Vice Consul of Germany in New York, Von Heften, addressed a letter to Tesla in which he was interested in this type of weapon of a defensive nature. However, due to the international situation / position of Germany at that time, Tesla politely refused any cooperation. Shortly after this event, Tesla contacted the Russian sales representative in New York and on April 20 of the same year he signed an agreement with Amrtog Traiding Co. **to protect the Soviet Union from enemy aggression by building an impenetrable energy wall** (to be clear, I have to mention here once again that there are several variants of this weapon). Nikola Tesla was obliged to submit the project within 4 months with the drafts and all installations with which it could develop a potential of 50 million volts and release a beam of concentrated particles at a distance of at least 100 miles with a maximum speed of not less than at 35 miles per second. The value of the contract was $ 25,000. The Soviet side reserved the rights of the entire project for the built installation to be used for other scientific research that would result from it. Of course, the agreement was secret and only the United States and the Kingdom of Yugoslavia could be involved in the project. As time went on, Tesla was in constant communication with the representative of Amrtog Traiding Co. A. Vartaninan and with K.M. Naruski, the Russian consul in New York. The project was submitted in May of the same year under the title: "The New Art of Projecting Concentrated Non-Dispersive Energy Through Natural Media", which presented the working principle and design of the weapon. The project was immediately forwarded to Soviet scientists in Moscow. Some time later, these scientists sent a letter to Tesla asking questions about the project. Immediately after that, there is a turnaround in the relationship. Tesla wrote to Vartaninan: "Your experts are at the level of knowledge of electricity from the time of Franklin" (referring to Benjamin Franklin, from the mid-18th century). Further cooperation at that time was terminated.[131]

Nikola Tesla revealed to John O'Neill that he was in talks with then-British Prime Minister Neville Chamberlain to sell his ion curtain system to protect the entire British Isles coast from any enemy attacking by sea or air. This happened the following year, when Tesla sent a letter to The War Office in London on August 28, 1936. What is known for sure is that Chamberlain was absolutely interested and supported this offer from Tesla as early as 1937. But something happened that changed the course of events. Immediately after Tesla's visit to New York by the

---

[130] Abramovic, Velimir. (2016). "TESLA EVOLUCIJA SVESTI COVECANSTVA". DRASLAR. Beograd., 136-137.

[131] Abramovic, Velimir. (2016). "TESLA EVOLUCIJA SVESTI COVECANSTVA". DRASLAR. Beograd.,150.

British representative from Canada, Tesla had an accident. Immediately after the meeting, Tesla was hit by a taxi on the sidewalk.[132] According to eyewitnesses and some later sources, it is said that he made a jump in the air from the hit and three of his ribs were broken, but in the end he treated himself and did not seek medical help. If we take into account the activities that took place in those years, we can conclude that it was obviously an attempted murder. Negotiations with the British were then suspended. But despite this, although the $ 30 million negotiations were started and suspended, after a short time Stanley Baldwin came to power in Britain, who finally broke them with Tesla, and the money for the project was reallocated for the purposes of the British Navy, from where Baldwin came, stating the following: “We can not entrust the defense of our country to only one man of 80 years.”

Tesla was very disappointed that negotiations with the British government failed. He saw the possibility of success in these negotiations as an opportunity to present to the humanity his latest and most perfect invention and discovery.

Somewhere in one of Tesla's last recorded interviews, he stated the following: "I used to believe I could stop the war, but I still realized that it was a part of the cosmic process." He failed to prevent the second world war, but he did prevent the third.

CONCLUSION

All the above-mentioned theorists, however, failed to understand the cosmic reasons for starting wars. They are very precise in their analysis when it comes to the earthly consequences and the very way in which the war is realized, but they did not know what the true nature of its beginning was. Unlike everyone else, Nikola Tesla managed to understand the real cosmological reasons for the nature of war. His theory of war provides an original approach to the analysis of this issue, which includes experts from the security services, military strategists, but also astrophysicists. Knowing the cosmic bodies, their dynamics and function allows knowledge of these secrets and easier understanding of all human behavior. Proof of the correctness of his theory is the analysis of the First and Second World Wars and the outcome of it.

It is necessary to introduce new scientific paradigms that will correspond to the time we live in. Existing scientific paradigms no longer correspond to our everyday life. Moreover, the scientific researches so far are both fundamentally wrong and based on inaccurate historical facts, and elements that do not correspond to reality. If we want progress in science and lasting peace, we must be guided by the principles and scientific views of Nikola Tesla. Thanks to his theory of war, the secret services and military departments create new world events that must be in accordance with the cosmic processes, because otherwise their projects could not be realized. The time ahead will best verify what what we have stated so far.

[132] Ibid, 150.

REFERENCES

BOOKS

1.Abramovic, Velimir. (2015). “TESLA & THE RISE OF SPIRITUAL PHYSICS”. TESLA PATENS INSTITUTE PUBLISHING BELGRADE. Beograd.
2.Abramovic, Velimir. (2016). “TESLA EVOLUCIJA SVESTI COVECANSTVA”. DRASLAR. Beograd.
3.Clausewitz, Carl von. (1832). *On War.*
4.Troshanski, Stojan. (2019). “TESLALOGY – Quest after Nikola Tesla`s scientific legacy”. Skopje. Student Service LLC - Skopje.

ARTICLES

1.Tesla, Nikola. (1915). How Cosmic Forces Shape Our Destinies. *New York American.* February 7.
2.Tesla, Nikola. (1914) Nikola Tesla looks to Science to end the War. - SCIENCE AND DISCOVERY ARE THE GREAT FORCES WHICH WILL LEAD TO THE CONSUMMATION OF THE WAR. *The Sun,* Dec 20.

INTERNET SOURCES

1.Encyclopaedia Britannica. *The Causes of War*. Retrieved from: [https://www.britannica.com/topic/war/Social-theories] [04.11.2020]